

Lidé bez domova – specifika bezdomovectví mužů a žen

Bc. Šárka Láníková

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií
akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Šárka Láníková**
Osobní číslo: **H138221**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Lidé bez domova – specifika bezdomovectví mužů a žen**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na problematiku lidí bez domova jako sociálně patologického jevu;
- na analýzu a komparaci možných příčin bezdomovectví;
- na hledání případných diferencí mezi ženami a muži s cílem poukázat na jejich specifické problémy a potřeby;
- na možnosti využití poznatků sociální pedagogiky při řešení tohoto složitého sociálního problému.

Součástí práce bude sociologický výzkum zaměřený na zjištění, do jaké míry sociálně vyloučené osoby využívají nabízenou pomoc a zda je tato pomoc dostatečná.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BEDNÁŘOVÁ, Z. a L. PELECH. Slabikář sociální práce na ulici. Brno: Doplněk, 2003.

BUCHTOVÁ, B. Nezaměstnanost. Praha: Grada, 2002.

ČERMÁKOVÁ, K. a M. JOHNOVÁ. Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe. Praha: Fokus Praha, 2003.

HRADECKÝ, I. a kol. Definice a typologie bezdomovectví. Praha: Naděje, 2007.

KLÍMA, P. Kontaktní práce: antologie textu České asociace streetwork. Praha: Česká asociace Streetwork, 2009.

MATOUŠEK, O. a kol. Základy sociální práce. Praha: Portál, 2001.

MATOUŠEK, O. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003.

MATOUŠEK, O. a K. KOLDINSKÁ. Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení. Praha: Portál, 2007.

RICHTEROVÁ, B. Různé cesty pomoci: porovnání teorie a praxe sociální práce s lidmi bez domova. Krnov: AKLUB, 2008.

ŠPATENKOVÁ, N. a kol. Krizová intervence pro praxi. Praha: Grada, 2004.

VADUROVÁ, H. a P. MŮHLPACHR. Kvalita života. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Geraldina Palovčíková, CSc.

Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce:

4. listopadu 2014

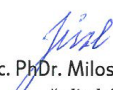
Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2015

V Brně dne 4. listopadu 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – diplomovou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně

10. 3. 2015

Pa. PÁRKA LAŇKOVÁ

Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Tato diplomová práce je zpracována na téma „Lidé bez domova – specifika bezdomovectví mužů a žen“. Cílem teoretické části je objasnit pojmy bezdomovec a bezdomovectví, popsat historii a typy bezdomovectví a rozebrat jednotlivé příčiny tohoto fenoménu. Dále specifikovat sociálně patologické jevy vázané na bezdomovectví a popsat aspekty bezdomovectví z pohledu gender. V neposlední řadě formulovat zásady prevence bezdomovectví a stručně charakterizovat sociální služby pro bezdomovce v regionu Blansko. Hlavním cílem praktické části je zjistit, jaké jsou rozdíly mezi ženami a muži bez domova a specifika bezdomovectví podle pohlaví, jak tito lidé využívají sociálních služeb a zda je nabídka těchto služeb pro lidi v regionu Blansko dostatečná. Výzkum byl proveden formou rozhovorů s muži i ženami bez domova – klienty Nízkoprahového centra Stará fabrika Blansko.

Klíčová slova: Bezdomovectví, bezdomovec, sociální služby, gender, sociálně patologické jevy, prevence.

ABSTRACT

The subject of the Diploma Thesis is ‘Homeless people – specific features of man and woman homelessness’. In the theoretical part of the present work the terms ‘homeless person’ and ‘homelessness’ are specified, and history and forms of homelessness are described with the aim to analyze particular causes of this phenomenon. Socio-pathological features linked to homelessness are specified with the emphasis to gender. The principles of prevention policy are formulated and the level of social services for homeless persons in district Blansko is briefly characterized. The main objective of the practical part of the Diploma Thesis was to reveal differences between homeless men and women, to find out the extent of utilization of social services by homeless persons with emphasis to gender and to evaluate the level of social services in district Blansko. The exploration has been performed in the form of talks with men and women without home who are the clients of the Centre of low-threshold treatment program ‘Stará fabrika’ (‘Old Factory’) in Blansko.

Keywords: Homelessness, homeless person, social services, gender, socio-pathological phenomena, prevention.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

„Jsou to vztahy mezi lidmi, jež dávají životu cenu.“

(Wilhelm von Humboldt)

Děkuji paní PhDr. Geraldině Palovčíkové, CSc., za velmi užitečnou pomoc, především za její nekonečnou trpělivost, čas a vlídnost, se kterou mi vždy poskytovala poradenství týkající se zpracování mé diplomové práce. Děkuji i pracovníkům Nízkoprahového denního centra Stará fabrika Blansko za velmi vstřícný přístup a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé diplomové práce.

Také děkuji své rodině za její podporu a nesmírnou toleranci.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 VHLED DO PROBLÉMU, HISTORIE A VÝVOJ	11
1.1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	11
1.2 HISTORIE BEZDOMOVECTVÍ A PŘÍSTUPU K CHUDÝM	14
1.3 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ, SOCIÁLNÍ SOUDRŽNOST	18
1.4 PLATNÁ LEGISLATIVA VE VZTAHU K LIDEM BEZ DOMOVA	22
2 FENOMÉN BEZDOMOVECTVÍ	26
2.1 PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ	26
2.2 FAKTORY BEZDOMOVECTVÍ	28
2.3 FORMY A TYPOLOGIE BEZDOMOVECTVÍ	30
3 PROBLEMATIKA LIDÍ BEZ DOMOVA JAKO SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉHO JEVU	34
3.1 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY VÁZANÉ NA BEZDOMOVECTVÍ	34
3.2 SPECIFIKA SUBKULTURY BEZDOMOVců	39
3.3 ADAPTAČNÍ STRATEGIE NA SITUACE BEZDOMOVCE	43
3.4 GENDEROVÉ ASPEKTY BEZDOMOVECTVÍ	45
4 AKTIVITY SMĚŘUJÍCÍ K PODPOŘE A POMOCI SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝM OSOBÁM	50
4.1 PREVENTIVNÍ OPATŘENÍ A MECHANISMY BRÁNÍCÍ SOCIÁLNÍMU PROPADÁNÍ	50
4.2 HLAVNÍ AKTÉŘI ŘEŠENÍ PROBLEMATIKY BEZDOMOVECTVÍ V ČR	52
4.3 SOCIÁLNÍ SLUŽBY NABÍZENÉ LIDEM BEZ DOMOVA V REGIONU BLANSKO	56
4.4 UPLATNĚNÍ SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY V PRÁCI SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA	59
II PRAKTICKÁ ČÁST	62
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	63
5.1 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO PROSTŘEDÍ	63
5.2 STRATEGIE VÝZKUMU A POUŽITÉ METODY	65
5.3 VYHODNOCENÍ ROZHOVORŮ	69
5.4 DISKUZE	83
ZÁVĚR	96
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	99
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	104
SEZNAM TABULEK	105
SEZNAM PŘÍLOH	106

ÚVOD

Bezdomovectví bylo a je považováno za jeden z nejzávažnějších sociálně - patologických jevů každé společnosti. Je realitou současnosti a počet lidí bez domova stále narůstá. Ve většině případů je bezdomovectví projevem extrémní chudoby. Nejedná se o izolovaný jev, ale o souhrn více problémů. Příčiny a důsledky jsou tak u každého bezdomovce jiné. Způsob života lidí bez domova se podstatně odlišuje od obecně akceptovatelných společenských norem. Bezdomovec bývá postižen krajním sociálním vyloučením, jehož příčinou nebo i důsledkem je ztráta bydlení. Se ztrátou domova často ztrácí i důležité osobní a sociální vazby, postupně dochází k degradaci jeho osobnosti.

Bezdomovectví není jen to, co vidíme zjevně na ulicích. Velkým nebezpečím se jeví bezdomovectví skryté, zmiňované zejména v souvislosti s ženami bez přístřeší. Rizikovou skupinou se stávají ale i tzv. potenciální bezdomovci, což jsou osoby, kterým bezdomovectví reálně hrozí z důvodu nevhodných nebo nejistých bytových podmínek a přibývá i další skupina potencionálních bezdomovců - migranti, přistěhovalci a azylantí.

Fenomén bezdomovectví bývá dle výzkumů veřejného mínění spojován s negativními stereotypy (alkoholismus, kriminalita, tělesné a duševní choroby), současně většina spoluobčanů cítí vůči bezdomovcům soucit. Lidé bez domova často vůbec nejsou schopni samostatně svou situaci řešit a vyhledávají různé formy sociální pomoci, případně ji řešit vůbec nechtějí. I přes to, že v České republice je v současnosti vcelku dobře vybudovaná síť pomáhajících organizací, které lidem bez přístřeší nabízejí pomoc formou různých sociálních služeb, je nutné konstatovat, že předsudky a minimální snaha některých orgánů státní správy jejich činnost neusnadňují. A zde se naskýtá velký prostor pro práci sociálního pedagoga - připravit jedince na úspěšné zvládnutí požadavků dnešního světa, popř. vyrovnání se s předchozími nezdary a opětovné začlenění do společnosti.

Problematiku lidí bez domova jsem si zvolila nejen pro jeho aktuálnost, ale zejména proto, že jsem po určitou dobu pracovala u soudu na exekčním oddělení. Obrovská čísla ročně nařízených exekucí jen deklarovala skutečnost, jak se může jedinec během krátké doby, a ne vždy svou vinou, ocitnout tzv. na „druhé straně“. Intenzivně jsem vnímala a vnímám, že hranice k získání nálepky „bezdomovec“ je velice tenká. Proto bych chtěla blíže proniknout ke kořenům tohoto fenoménu. Pochopit ho nejen v kontextu individuálních životních příběhů, ale i v postojích celé společnosti k problematice sociálního vyloučení.

Diplomovou práci koncepčně rozdělím na část teoretickou a část praktickou.

Teoretická část je rozdělena do čtyř stěžejních kapitol. V první kapitole komplexně přiblížím problematiku bezdomovectví. Zaměřím se především na definování základních pojmů z této oblasti. Budu se blíže zabývat pohledem do historie bezdomovectví, následovat bude charakteristika pojmů sociální exkluze a sociální soudržnost a dále analýza platné legislativy ve vztahu k lidem bez domova. V druhé kapitole budou přiblíženy možné příčiny, faktory a formy bezdomovectví. Třetí kapitola se zabývá problematikou lidí bez domova jako sociálně patologického jevu. Budou popsána specifika bezdomovecké subkultury, charakterizovány adaptační strategie na situaci bezdomovce. Na závěr této kapitoly budou blíže objasněny aspekty bezdomovectví z pohledu gender. Poslední kapitola teoretické části je zaměřena na popis aktivit směřujících k podpoře a pomoci sociálně vyloučeným osobám. Budou specifikována preventivní opatření bránící sociálnímu propadání. Dále čtenáře seznámím s nabídkou sociálních služeb, které jsou k dispozici lidem bez domova v regionu Blansko. Závěrečná podkapitola bude věnována možnostem a uplatnění oboru sociální pedagogika v práci sociálního pracovníka.

V praktické části budou uvedeny poznatky získané použitím kvalitativní výzkumné strategie. Hlavním cílem práce bude zjistit, na základě provedení podrobných analýz životních příběhů lidí bez domova, zda existují rozdíly v bezdomovectví z pohledu mužů a žen. K formulování odpovědi by měly přispět dílčí výzkumné otázky směřující ke zjištění hlavních příčin životní situace žen a mužů bez domova, nabídky sociálních služeb v regionu Blansko a jak této nabídky lidé bez domova využívají. Výzkumné šetření se uskuteční v Nízkoprahovém denním centru Stará fabrika Blansko.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VHLED DO PROBLÉMU, HISTORIE A VÝVOJ

Bezdomovectví, a v širším pojetí také život na okraji společnosti, se stal nepřehlédnutelným fenoménem posledních dvaceti let. Jevem, se kterým se ve svém okolí a sociálním prostředí setkala snad většina z nás. Přesto zůstává pro mnohé stále cizím a těžce uchopitelným (Baláš, 2010). Dennodenně zaměstnává zástupy sociálních pracovníků, přiděluje vrásky celé politické garnituře a vyvolává rozporuplné názory zbytku společnosti (Průdková, Novotný, 2008). Zamyslíme-li se nad jednotlivými osudy lidí bez domova, málokdo z nás zůstane klidný a bez emocí. Vzbuzují v nás rozporuplné pocity - pocity strachu, nejistoty, obav a rozčilení. Také postoje opovržení a pohrdání, ale i soucitu či lhostejnosti. Nejrůznější představy o tom, kdo vlastně tito lidé jsou a co se jim v životě přihodilo, že žijí takto a jestli takto žít musí. Ale i přemýšlení, kdo je za tuto situaci zodpovědný, kdo je vinen, kdo ji (ne)má řešit a proč... A také - jaký mají tyto situace ve svém důsledku praktický, ekonomický a v neposlední řadě morální rozměr (Baláš, 2010).

1.1 Vymezení základních pojmů

„O lidech bez domova bylo řečeno a napsáno již mnoho, přece tak málo“. (Baláš, 2010). Dosud neexistuje česká odborná publikace, která by o tomto společenském jevu komplexně pojednávala. Dle Průdkové (2008) to souvisí se skutečností, že problému bezdomovectví není v naší společnosti dosud věnována náležitá pozornost.

Jednoznačně vymezit pojmy „bezdomovectví“ a „bezdomovec“ není vůbec snadné. Bezdomovectví postihuje snad všechny vrstvy obyvatel, bezdomovci jsou muži i ženy, mladí i staří, vzdělaní i nevzdělaní, zdraví i nemocní. Žádný z nich není na ulici dobrovolně - nezvolil si bezdomovectví za způsob života. Nevím o nikom, kdo by si řekl, že už ho nebaví spát v suchu v čisté teplé posteli, že už si nechce brát jídlo z ledničky a jíst u stolu, raději ho bude vybírat z popelnice a spávat na lavičkách. Většina lidí si příliš neuvědomuje, že bezdomovci jsou stejní lidé jako oni, postižení snad tím nejhorším co se člověku může stát - vyloučením ze společnosti.

Bezdomovectví není v ČR definováno zákonem a jako takové je nelze postihovat sankcí. *„Český právní řád používá termínu „bezdomovec“ ve smyslu osoby bez státní příslušnosti. Osobou bez přístřeší je však označena osoba, která nemá vlastní domov, či si jej nenajímá, nebo nežije v takovém obydlí u osoby důvěrně blízké, či tento domov nemůže, nebo nechce*

užívat, a nebo takový domov užívá protiprávně. Domov je v této definici chápán obecně jako místo, kam jeho uživatel může de jure jinému člověku zakázat nebo umožnit přístup. Podle zákona jde o osoby společensky nepřizpůsobené a péči o ně vymezuje Zákon o sociálních službách (zákon č. 108/2006 Sb.).“ (Baláš, 2010, s. 23).

Podle Mareše (1999) je bezdomovectví více než jen nedostatkem přístřeší a více než chudobou. Je založeno na neschopnosti bezdomovců participovat na způsobu života, který je standardní pro většinu populace.

Schwarzová (2010) bezdomovectví vnímá jako situaci bezprostřední nouze, v níž se ocitá člověk bez trvalého domova. Poukazuje na skutečnost, že problematika bezdomovectví se koncentruje kolem absence domova, nikoli přístřeší pro přespaní. Uvádí: *„Záměrně je použit pojem domov, nikoli přístřeší. Výraz domov je asociován s určitou úrovní jistoty a bezpečí, nejen s místem, kde lze přespat v technickém slova smyslu bez hlubších vazeb a odpovídajících emocí“*. A pokračuje tamtéž: *„Tato definice je záměrně zúžena tak, že se mimo její rámec ocitají tzv. bezdomovci z přesvědčení, čili ti, kdo si bezdomovectví zvolili jako svůj životní styl a jsou spokojeni. Takoví lidé existují, ale tvoří početně naprosto zanedbatelnou menšinu.“* (Schwarzová in Matoušek a kol., 2010, s. 316).

Všechny snahy definovat bezdomovectví vystihuje úvaha Ilji Hradeckého, zakladatele první charitativní organizace Naděje a nejvýraznější osobnosti, která se bezdomovcům u nás věnuje už od roku 1990: *„Každá definice bezdomovectví bude vlastně ve svém obsahu vždy vágní a posunovatelná.“* (Hradecká, Hradecký, 1996, s. 36). Obecně přijatelná definice bezdomovectví, tedy taková, která by umožnila zjišťovat rozsah bezdomovectví, identifikovala příčiny a možné důsledky tohoto fenoménu, stejně jako jeho souvislost s vývojem současných společností, doposud chybí. Z toho vyplývá celá řada problémů jak pro sociální práci, která se zabývá přímo prací s bezdomovci, tak zejména pro veřejné a sociální politiky, kteří vytváří rámec a podmínky pro realizaci opatření ve prospěch této sociálně handicapované skupiny (Barták, 2011).

Stejně jako je obtížné vytvořit jednotnou definici bezdomovectví, je obtížné definovat i pojem bezdomovec.

Z etymologického hlediska můžeme termín bezdomovec rozdělit na „doma“ a „bez“. V anglickém jazyce je ekvivalentem *homeless*, v němčině se používá *Obdachlose*, v italštině se hovoří o *apolitetech*, ve francouzštině mají pro výraz termín *sans-patrie*, v portugalštině *desabrigado* (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 13).

Vágnerová (1999, s. 400) ve své rozsáhlé publikaci věnované psychopatologii uvádí: *„Bezdomovec může být osobou bez trvalého bydliště nebo je tzv. osobou bez přístřeší, která sice oficiálně trvalé bydliště má, ale z nějakého důvodu jej nechce nebo nemůže užívat. Takový člověk obvykle nemá ani zaměstnání a rodinu, resp. jeho vztahy s příbuznými jsou natolik narušené, že zcela ztratily svou funkci. Nemá téměř žádné vazby ke společnosti, zůstává izolován na jejím okraji. Bezdomovectví je výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání, spojeného se ztrátou komplexu běžných rolí. Takovým způsobem bývají obvykle postiženi lidé s dysfunkční osobností, s nedostatečnými kompetencemi a s negativními návyky.“*

Matoušek (2003) o bezdomovcích hovoří jako o lidech, kteří žijí bez stálého bydlení a obvykle i bez stálého zaměstnání, odříznutí od zdrojů, které jsou běžně dostupné jiným občanům. Často opuštění, bez zázemí, bez vztahů, bez sebevědomí a důstojnosti, bez naděje a smyslu života, zranění, psychicky nemocní, handicapovaní, mnohdy zahořklí a neschopni se přizpůsobit společnosti. Mnozí jsou lidé jako kdokoli, lidé, kteří jen ve svém životě nezvládli nějakou krizovou situaci a vzdali se pod tíhou okolností (Hradecký, 2005). Kdo nemá domov, postrádá místo, kde je člověk obklopen láskou a péčí, kde se učí žít v lidské společnosti, kde přijímá určité hodnoty a osvojuje si nějaký životní styl. Domov je zázemím, místem vzájemného obdarovávání, místem, kam se člověk může kdykoli vrátit a kde se mu dostane vřelého přijetí, jistoty, bezpečí a pomoci v nouzi. Místem, kde prožíváme vztahy k nejbližším lidem, kde cítíme lidské teplo, spokojenost a štěstí. Mít domov znamená vědět, že se mám kam vrátit a že existují lidé, kteří mě mají rádi (Průdková, Novotný, 2008).

Širokou veřejností je pojem bezdomovec často spojován s negativním stereotypem. Hradeckí (1996) uvádí závěry průzkumu provedeného pracovníky o.s. Naděje, kdy převažující asociací respondentů na jednu z položených otázek, kdo jsou to bezdomovci, bylo: *„Bezdomovci jsou ti pobudové z pražského Hlavního nádraží, opilci, flákači a kriminální živly.“* V Japonsku obdobný výzkum, provedený sociálními organizacemi orientovanými na bezdomovectví, byl uzavřen tímto zjištěním: *„Jistá část obyvatelstva soudí, že bezdomovci jsou jednoduše ti špinaví lidé, kteří spí na nádraží a na ulicích a s námi, normálními lidmi, nemají nic společného.“* (Schwarzová in Matoušek a kol., 2010, s. 315).

V odborném diskursu se v současné době častěji než výraz bezdomovci používá sousloví „lidé bez přístřeší“ nebo „lidé bez domova“. Dle názoru některých autorů je to proto, že

pojem „bezdomevec“ může být zatížen právě hluboce zakořeněnými stereotypy, a mít proto pejorativní význam. „*Na druhou stranu je tento pojem stručný a výstižný, nemusí být nutně zatížen negativními konotacemi a je proto možné ho v odborné terminologii udržet. Sám o sobě je neutrální: Bezdomovec je ten, kdo je bez domova. Stereotypy se neváží na pojmy, ale na vnímání a hodnocení marginality, ať už ji nazýváme jakkoli.*“ (Schwarzová in Matoušek a kol., 2010, s. 315).

„*Bezdomovci nejsou pouze jedinci, kteří žijí na ulicích nebo v ubytovnách pro bezdomovce, ale také lidi, u nichž je vysoká pravděpodobnost, že se z nich stanou bezdomovci.*“ Bezdomovci jsou také ti, kteří „*žijí absolutně, opakovaně nebo příležitostně mimo ubytovny, stejně jako ti, kteří jsou v stálém ohrožení, že v blízké budoucnosti skončí na ulici.*“ (<http://www.feantsa.org/?lang=en>).

Stát se bezdomovcem představuje pro většinovou společnost projev absolutního životního neúspěchu, ztráty vztahového, materiálního a finančního zázemí. Znamená psychické strádání a sociální izolovanost, která je nejvíce patrná v chudších a odlehlejších částech velkoměst. Zde mohou být bezdomovci vnímáni jako „problém“, protože reprezentují „chudobu“ uvnitř „bohatství“, což je vnímáno jako krajně nežádoucí (Baláš, 2010).

1.2 Historie bezdomovectví a přístupu k chudým

Pokud se si máme tento fenomén přiblížit blíže, musíme se vrátit o mnoho století zpět k jedincům, kteří byli z nějakého důvodu vyloučeni ze společnosti ať nezaviněně nebo vlastním přičiněním. Bezdomovectví nebylo v lidských společenstvech ničím neobvyklým a bude jen málo těch, kteří by neznali pojmy tulák, vandrák nebo žebrák.

První dochované zmínky o bezdomovectví jsou dostupné díky různým nápisům, náboženským textům a jsou staré i více než deset tisíc let. Pocity vyloučení, ztracení v divočině, potulování hrají ústřední roli v mnoha náboženstvích, ať už se jednalo o náboženství přírodních národů, egyptské náboženství, judaismus, buddhismus, křesťanství či islám (Barták, 2011).

Kořeny péče o potřebné, jak ji vnímáme dnes, přineslo křesťanství a jeho pohled na člověka. Křesťanství nápadně soucítí se znevýhodněnými, dobročinnost prohlásilo za mravní povinnost věřícího a bohu libou zásluhu (Matoušek a kol., 2012). Vneslo ideál solidarity do prostředí starověkého Říma (Průdková, Novotný, 2008). Pro svůj přístup k potřebným a pro svou víru v jednoho Boha byli křesťané zpočátku brutálně

pronásledování. Přesto i v takto pohnutých dobách praktikovali lásku k bližním vybíráním almužen a darů pro chudé. Teprve vydáním ediktu milánského roku 313 se mohla křesťanská charita vykonávat veřejně a beze strachu a mohla nabýt na intenzitě (Matoušek a kol., 2012).

Soustavnější charitativní aktivity potřebným byly ve středověku doménou církve. Postupně se tato péče o potřebné stala předmětem činnosti náboženských obcí řeholních řádů a jejich klášterů. Byly zakládány řádové nemocnice (tzv. špitály) a útulky pro chudé, zmrzačené, sirotky, slepce, nemocné či postižené živelnou pohromou. Středověká společnost sice poskytovala jedinci minimum svobody, na druhou stranu v jasně dané hierarchii každý věděl, kde je jeho pevné místo. Vyloučení jedince z tehdejší společnosti mělo mnohem osudovější význam, než má dnes. Člověk bez příslušnosti k rodině nebyl považován za plnohodnotného člověka (Průdková, Novotný, 2008). Všichni lidé, kromě krále, byli něčimi vazaly. Kdo jim nebyl nebo přestal být, stal se vyděděncem. Vyděděncem žil někdy sám, častěji přežíval ve skupinách žebráků, tuláků, lapků nebo potulných kejklířů. Neměli často kde hlavu složit a tak putovali od místa k místu tam kam je „nohy zanesly“, neměli ani žádná práva, kdykoli mohli být vyhnáni z vesnice či města, fyzicky trestáni a vězněni. Podobné postavení měli ve středověké společnosti také židé a příslušníci těch náboženských sekt, které byly církví označeny za kacířské (Matoušek a kol., 2012).

Reformace křesťanství na sklonku středověku znamenala významný mezník ve vývoji přístupu k chudým a jinak potřebným. Protestanti se zasazovali o to, aby se garantem v péči o chudé a potřebné stala světská moc, neboť pro církve má být prioritou duchovní sféra. Protestantský princip spočíval ve výchově práce schopných k práci a v podpoře těch, kteří nemohou z různých důvodů pracovat a zabezpečit si tak uspokojení svých základních životních potřeb. Bylo požadováno, aby města nepřipouštěla cizí žebráky a „své“ chudé zaopatřovala pouze v nezbytné nutné míře tak, aby neměli hlad a nemrzli. Protestantským principem si řídil i anglický chudinský zákon královny Alžběty z roku 1601, který podroboval chudinskou péči obecným státním předpisům (Matoušek a kol., 2012). Proti tomu však lze namítnout, že pomoc potřebným je spoluutvářející součástí křesťanství (Průdková, Novotný, 2008).

Prudký nárůst počtu obyvatel v 15. – 18. století znamenal zákonitě i rozšíření řad nejchudšího obyvatelstva. Mnozí trpěli hladem, živili se kořínky, kopřivami, často i závadným jídlem. Reakcí na rostoucí chudobu se postupně stávalo putování za prací, emigrace, protesty a vzpoury, hledání lepších možností obživy, často i kriminalita

(Průdková, Novotný, 2008). Německý historik Martin Rheinheimer v této souvislosti uvádí, že počet lidí na potulce dosahoval např. v 18. století v Německu dvě až deset procent populace (Barták, 2011).

Od poloviny 18. století procházela evropská společnost celou řadou změn jak v ekonomické, tak sociální oblasti. Světská moc zredukovala počty klášterů, které se do té doby staraly o potřebné, musela se tedy o ně postarat sama (Průdková, Novotný, 2008). „Pravidla direktivná“ vydaná v roce 1781 Josefem II. určovala nejen řád nově zřizovaných institucí (nalezců, sirotčinců, chudobinců, porodnic a nemocnic), ale de facto podporovala rozvoj ústavní péče. Dále obsahovala nařízení budovat farní chudinské ústavy, které se staly základem „veřejného chudinství“ a plnily své poslání až do vydání domovského zákona roku 1863 (Matoušek a kol., 2012). Tento zákon se stal významným mezníkem v péči o chudé a potřebné. Ukládal povinnost, že každý občan musí být příslušný do některé z obcí. Z této doby má původ označení bezdomovec, tedy občan bez domovského práva, cizinec či běženec. Zákon upravoval povinnost obce postarat se v nezbytné míře o občany, které do ní zákonem příslušely a ocitly se v nouzi, samozřejmě až po vyčerpání možností osob, které byly ze zákona o žadatele se povinny postarat. Další formou péče bylo umístění do obecního ústavu (chudobince, starobince). Nemajetní byli často ubytováni v tzv. pastouškách (Matoušek a kol., 2012).

Bezdomovectví, jak jej známe dnes, se začalo objevovat koncem 19. století v důsledku industrializace a rozvoje měst. „*Průmyslová revoluce, industrialismus a nástup kapitalismu představovaly obrovskou změnu, otřes stability a hlubokou restrukturalizaci společnosti. Průmyslová revoluce vyprodukovala řadu sociálních problémů, na které charita nestačila reagovat, protože problém byl v nespravedlivých sociálních strukturách a v nespravedlivém zákonodárství. Stát a církev se spojily v pokusu o řešení situace chudiny, přičemž garantem pomoci byl stát a přecházela na něj také odpovědnost za péči o potřebné.*“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 30).

Základním cílem sociální politiky první Československé republiky bylo zlepšit sociální poměry širokých vrstev obyvatelstva. Výsledkem sociálních reforem bylo odlehčení především v oblasti veřejného chudinství. Podle tehdejších odhadů potřebovaly dvě třetiny národa větší či menší sociální ochranu (Matoušek a kol., 2012). Instituce humanitní a sociální péče nastupovaly až tehdy, pokud selhával primární péče rodiny. Chudinská péče v obcích byla svým rozsahem omezena na minimum a spočívala zejména v poskytování nejnutnější obživy a pomoci chudým a nemocným. Chudinská opatření taktéž zahrnovala

i péči o výchovu a vzdělávání dětí. Obce proto zřizovaly denní útulky pro děti, mateřské školy, opatrovny, budovaly prázdninové osady pro chudé děti, pořádaly stravovací a ošacovací akce, pečovaly o nezaměstnané za podpory státu (Matoušek a kol., 2012). V období první republiky se poprvé objevuje snaha o rozlišování těch, co pomoc státu potřebují od těch, kteří ji zneužívají (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Vývoj sociální soustavy, který začal v období první Československé republiky, byl v prvních letech po obnovení státu v roce 1945 pod silným vlivem změn v sociální politice i sociální práci ve vyspělých průmyslových západoevropských zemích. Tato symbióza však trvala poměrně krátce. V roce 1948 byl zrušen institut domovského práva a nahrazen zákonem o československém státním občanství. Tímto aktem přešla na stát povinnost sociálního zabezpečení všech občanů. Státem byly následně převzaty všechny charitativní ústavy, dětské domovy, výchovné ústavy, řízené až dosud církvemi (Matoušek a kol., 2012).

Nástup totalitního režimu „*systematicky popíral existenci veškerých společensky negativních jevů, jež by odporovaly oficiální propagandě. Problematictí jedinci byli označováni pojmem „osoba žijící životem nedůstojným socialistické společnosti“.* Opatření, která byla vůči nim uplatňována, byla ryze represivní (zejm. nucený pobyt v režimových zařízeních). V důsledku těchto opatření měly státní orgány možnost postihnout občana žijícího „nepřijatelným způsobem života“ aplikací institutu příživnictví jako trestného činu podle § 203 trestního zákona č. 140/1961. Sb. Osoby, jež neměly fakticky kde bydlet, režim umísťoval na podnikové ubytovny. Ve většinové společnosti tím byla posilována představa, že problémové osoby sice existují, ovšem v počtu naprosto zanedbatelném. Bezdomovectví mělo v té době převážně latentní podobu.“ (Pěnkava in Matoušek, 2013, s. 339).

Novodobá historie bezdomovectví začíná počátkem devadesátých let 20. století, bezprostředně po politických a společenských proměnách, předchází dokonce i ekonomickou transformaci. „*Rychlá transformace socialistické ekonomiky v tržní, překotná privatizace průmyslu a obchodu a značná liberalizací trhu měla za následek, že když velké podniky krachovaly a zbavovaly se ubytoven, problém bezdomovectví vyplul na povrch a začal se prohlubovat. Snad nikdo nebyl připraven na změnu životního stylu a ne každý se s ní dokázal vyrovnat. Ne každý se dokázal přizpůsobit změně politicko-ekonomické situace a poradit si s nově nabytou svobodou, která od člověka vyžaduje*

odpovědnost, a tako se zvýšením nároků, které na něj byly kladeny.“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 9).

První vlnu novodobého bezdomovectví jsme měli možnost zaznamenat v důsledku tehdejší široké prezidentské amnestie počátkem roku 1990. Tehdy bylo v krátkém časovém období propuštěno na 15000 osob, zejména mužů, tisíce z nich zůstali bez domova. Shlukovali se ve větších městech kolem nádraží, jejich „životy“ se odehrávaly před zraky ostatních. Společnost na tento šok nebyla připravena, nevládní organizace neexistovaly, veřejná správa byla bezradná. Bezdomovectví bylo jevem naprosto neznámým, vzbuzovalo strach a odpor, byť mnohdy i oprávněný. Na ulici často končili i lidé propuštění z psychiatrických ústavů. A o nic menším překvapením pro většinovou společnost se tehdy stali i uprchlíci a migranti, zejména z balkánských zemí a z bývalého Sovětského svazu. Mnozí z nich, zejména ti, kteří jsou u nás zaměstnání ilegálně, žili a dosud žijí způsobem podobným životu bezdomovců (Hradecký, 2012).

1.3 Sociální vyloučení, sociální soudržnost

Bezdomovectví je vnímáno jako konečná fáze procesu sociálního vyloučení. V sociálním měřítku již není kam hlouběji spadnout. V této fázi dochází ke kumulaci handicapů: lidé se ocitají trvale mimo trh práce, mají často rozpadlou rodinu, ztratili zaměstnání, narůstají jejich zdravotní problémy. Kombinují nárazové zdroje obživy: charitu, práci na černo, žebrání, drobné krádeže. Na tuto situaci, pocity zmaru a zbytečnosti, které ji doprovází, mohou reagovat v zásadě dvojím způsobem. Buď si uchovávají zbytky vůle pro sociální integraci a snaží se dostat nazpět z okraje společnosti. Často sní o tom, že odejdou jinam a začnou nový život. Jejich situace je však taková, že je krajně nepravděpodobně, že by se jim to mohlo podařit. Anebo se smíří s živořením v bídě a rezignují i na poslední snahu o znovunalezení pevnějšího domova. Vědí, že patří na dno společnosti, a nepocitují žádný problém obracet se na sociální služby a na charitu. Střídají přitom strategii sebeponižování a agrese, obojí v důrazném provedení než ti, kdo ještě o návrat do společnosti bojovali. Jsou to čistě defenzivní strategie, s jejichž pomocí se snaží své utrpení snášet, maskovat nebo zapomenout, často za pomoci drog a alkoholu (Keller, 2013).

Sociální vyloučení (sociální exkluze) je obecně chápáno jako proces, kterým jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavovány přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se

do ekonomických, sociálních a politických aktivit společnosti jako celku. Proces sociálního vyloučení je primárně důsledkem chudoby a nízkých příjmů, přispívají k němu však také další faktory, jako je např. nízké vzdělání, diskriminace, či špatné životní podmínky. Sociálně vyloučení lidé jsou odříznuti od institucí a služeb, vzdělávacích příležitostí a sociálních sítí. Projevem sociálního vyloučení může být dlouhodobá nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách, život v prostorově vyloučených částech obcí, nízká kvalifikace, špatný zdravotní stav, rozpad rodin či ztráta sebeúcty. Jako adaptace na podmínky sociálního vyloučení se často vytváří specifické hodnoty a normy, jako například důraz na přítomnost, neschopnost plánovat život do budoucna, pocity beznaděje a bezmocnosti či přesvědčení, že sám člověk nemůže ovlivnit vlastní sociální situaci (<http://www.epolis.cz>).

Evropská komise sociální vyloučení definuje jako „*komplexný fenomén, ktorý se vzťahuje k početným a meniaciam sa faktorom, v dôsledku ktorých sú ľudia vylúčení z bežných výmen, obvyklých aktivít a práv v modernej spoločnosti. Sociálne vylúčenie v tomto poňatí vyplýva nielen z chudoby, ale aj z nedostatočných práv v oblasti bývania, vzdelania, zdravia a prístupu k službám. Týka sa jednotlivcov a skupín v mestských a vo vidieckych oblastiach, ktorí sú nejakým spôsobom obeťou disriminácie alebo segregácie.*“ (Bočáková, 2014, s. 72).

Podle současných ukazatelů trpí v Evropské unii chudobou více jako 80 milionů lidí, z toho až 20 milionů jsou děti. Více jak 9% populace žije v domácnostech, kde ani jeden člen není zaměstnaný. Každý pátý mladý člověk je nezaměstnaný a ocitl se tak pod hranicí chudoby. Riziko vzniku chudoby je až pětkrát vyšší u nezaměstnaného člověka než u člověka, který má trvalé zaměstnání. Přesto, že přístup k finančně dostupnému bydlení patří mezi základní práva a potřeby, některé členské státy EU stále nejsou schopné na tendenci přiměřeně reagovat (Bočáková, 2014).

„*V Evropském kontextu je rozšíření sociálního vyloučení spojováno zejména s dlouhodobou nezaměstnaností. Participace na trhu práce (respektive její zprostředkování) je považováno za hlavní nástroj boje proti sociálnímu vyloučení.*“ (Barták, 2011, s. 49).

O sociálním vyloučení se v současné době nejvíce hovoří ve srovnání s chudobou. Chudoba je obecně považována za hlavní příčinu bezdomovectví. Někteří jedinci tyto dva pojmy často zaměňují. Ne všichni chudí musí být nutně sociálně vyloučení, a naopak, ne

všichni sociálně vyloučení musí být nutně chudí. Můžeme se setkat například i s tzv. dobrovolnou chudobou, kdy lidé z vlastního přesvědčení výrazně omezují svůj materiální blahobyt. Naopak i majetní lidé se mohou stát sociálně vyloučenými, např. v důsledku pobytu ve vězení (Janoušková, Nedělníková, 2008, s. 179).

Propad do bezdomovectví téměř nikdy nemá jednu příčinu, spíše celý komplex příčin - od individuálních až po systémové. Příčinami sociálního vyloučení se ve své práci zabývá Mareš (in Kubátová, 2010, s. 7). Rozlišuje tyto základní příčiny sociální exkluze:

- *ekonomickou (dlouhodobá nezaměstnanost, nízký příjem)*
- *sociální (rozbití tradiční domácnosti a rozpady manželství, bezdomovectví a kriminalita)*
- *politickou (nízká účast ve volbách, upírání politických práv a neschopnost participace)*
- *komunitní (devastované prostředí a obydlí, nedostupnost služeb, chybějící podpůrné sociální sítě)*
- *individuální (fyzický nebo mentální handicap či nemoc, chybějící vzdělání či kvalifikace, ztráta sebevědomí a úcty)*
- *prostorovou (koncentrace vyloučených v oblastech s kumulací rizikových vlivů jako je např. kriminalita a dále koncentrace vyloučených v oblastech bez odpovídající kvality života, tedy v oblastech se špatným životním prostředím, nedostatečnou dopravní dostupností a infrastrukturou, nekvalitní občanskou vybaveností zejména v oblasti školství a zdravotnictví),*
- *skupinovou (koncentrace uvedených charakteristik vyloučení v určitých konkrétních sociálních skupinách)*

Lidé bez domova, kteří se stali symbolem sociálního vyloučení a bídy uprostřed světa bohatství a blahobytu, dojmají majoritní populaci mnohem méně než ostatní důsledky chudoby. Veřejnost vnímá bezdomovce jako „underserving“ chudobu a spojuje je s alkoholismem a kriminalitou, s nedostatkem pevné vůle a s ignorováním sociálního řádu. Podle „teorie fronty“ řadí podnikatelé zájemce o pracovní místa do fronty podle jejich potenciálního přínosu. Bezdomovci s nálepkou nespolehlivých se řadí až na její konec (Mareš, 1999).

Řešením by mohl být v současné době významný koncept sociální soudržnosti, který je využíván a rozvíjen jak výzkumníky v oblasti sociálních věd, tak analytiky orientovanými

na poradenství a servis pro politiky. Výzkumníci koncept využívají pro zdůraznění sociálních a ekonomických selhání soudobých západních společností. Analytici konceptu využívají tehdy, pokud chtějí ve svých materiálech upozornit na sociální a ekonomické nerovnosti způsobené procesy ekonomické globalizace (Barták, 2011).

V současné zahraniční i domácí literatuře se lze setkat s celou řadou definic sociální soudržnosti a solidarity. Nejobecnější nacházíme u Matouška (2008, s. 215): „*Sociální soudržnost je pevné spojení jednotlivců a vrstev společnosti - jeden z ideálů sociální politiky, opak sociálního vyloučení.*“

Tuček (in Kubátová, 2010, s. 9) soudržnost soudobé společnosti vymezuje jako „*míru občanské integrace, která se posuzuje podle úrovně zabezpečení rovných příležitostí a podle rozsahu sociálního vyloučení, respektive začlenění do klíčových aktivit společnosti (to se týká např. přístupu na trh práce, k bydlení, ke zdravotní péči). Vedle těchto objektivních pramenů je třeba brát v úvahu i subjektivní stránku inkluze: tedy míru, v níž je jedincům umožněno cítit se jako plnoprávní členové společenství. Právě tato míra definuje jejich začlenění. Nejde tedy jen o předpoklad formální občanské rovnosti, ale i o to, aby stigmatizované kategorie osob nebyly v reálném životě odsouzeny k neviditelnosti života v soukromí.*“

Podle Bartáka (2011) soudržná společnost je taková společnost, která nikoho nevylučuje z životních šancí. Bezdomovectví jako takové je považováno za velice citlivý kompozitní indikátor sociální soudržnosti. Schopnost společnosti jednat kooperativně je měřena právě podle toho, jak se dokáže postarat o ty nejslabší jedince a jak dokáže řešit složité multifaktoriální a multikauzální problémy.

Existence bezdomovectví upozorňuje nejen na problémy v oblasti bytové politiky, ale také na problémy další, jako je chudoba, nezaměstnanost, kvalita mezilidských vztahů, funkce nápravných a výchovných zařízení. „*Z procesu vývoje sociální soudržnosti nelze vyloučit nikoho, ač je třeba společensky vyloučen, což je případ bezdomovců. Protože mnoho vstupů, které na sociální soudržnost působí, lze ovlivňovat prostřednictvím veřejných politik (sociální politika, normy, instituce, usnadnění možností participace), lze usuzovat, že problém bezdomovectví by mohl být ve značné míře vyřešen vhodným zaměřením těch veřejně politických aktivit, které vedou k růstu sociální soudržnosti a která představuje opak sociálního vyloučení.*“ (Barták, 2011, s. 30).

1.4 Platná legislativa ve vztahu k lidem bez domova

Ústava České republiky výslovně nezaručuje právo na bydlení. Obecně právo na pomoc při zajištění základních životních podmínek je definováno Listinou základních práv a svobod, ale v nejobecnější rovině, přičemž není nikde stanoveno, co se rozumí pojmem „základní životní podmínky.“ Bezdomovci tedy nemají za zákona nárok na bydlení (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008).

Právní řád České republiky bezdomovectví jako takové přímo neupravuje. Bezdomovci byli zahrnováni mezi „občany společensky nepřizpůsobivé“ a péči o tyto občany upravovala až do 31. 12. 2006 prováděcí vyhláška č. 182/991 k zákonu č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení. Péči o tyto občany zajišťovaly pověřené obecní úřady prostřednictvím sociálních odborů a sociálních kurátorů. Obsahem jejich činnosti bylo poskytnutí pomoci občanům, kteří se přechodně ocitli v mimořádných tíživých poměrech nebo v nich žijí, k překonání nepříznivých životních situací.

Od 1. 1. 2007 je v účinnosti několik nových zákonů v oblasti sociální péče, které se týkají i bezdomovectví. Jedná se zejména o tyto zákony:

- zákon č. 108/2007 Sb., o sociálních službách,
- zákon č. 110/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi,
- zákon č. 111/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

Zákon č. 108/2007 Sb., o sociálních službách

Tento zákon upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v jejich nepříznivé sociální situaci. V oblasti péče a služeb je zákonem průlomovým. Sociální služby dle tohoto zákona zahrnují sociální poradenství, služby sociální péče a sociální prevence. Zákon sice bezdomovectví přímo nedefinuje, ale používá termíny „osoby bez přístřeší“ (§63), dále „osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení“ (§57).

Problematiky bezdomovectví se dotýkají především služby sociální prevence, které jsou v této podobě poprvé právně koncipovány. Služby sociální prevence mají napomáhat zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností a sociálně znevýhodňující prostředí. Cílem těchto služeb je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích jevů (§53).

Sociálním začleňováním je myšlen proces, který zajišťuje pomoc osobám sociálně vyloučeným nebo osobám ohroženým sociálním vyloučením se plně zapojit do ekonomického, sociálního, kulturního života společnosti a žít řádným způsobem života (§3). Sociální služby umožňují vést osobám běžný způsob života s přihlédnutím k zachování jejich lidské důstojnosti. Poskytovaná pomoc v rámci sociálních služeb musí vycházet též z individuálních potřeb jednotlivých klientů, vést je k samostatnosti a motivovat je k vlastní aktivitě.

Jako služby sociální prevence se bezdomovectví přímo dotýkají:

- **Azylové domy (§57)**

- poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé situaci spojené se ztrátou bydlení;
- služby zahrnují poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

- **Domy na půli cesty**

- poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro děti a mládež, a pro osoby, které jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby. Způsob poskytování sociálních služeb v těchto zařízeních je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob;
- služby zahrnují poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.

- **Nízkoprahová denní centra (§61)**

- poskytují ambulantní, popř. terénní služby pro osoby bez přístřeší;
- služby zahrnují pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.

- **Noclehárny**
  - poskytují ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování;
  - služby zahrnují poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy a pomoc při uplatňování práv a poskytnutí přenocování.

Zákon č. 111/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Tento zákon upravuje institut životního minima jako minimální hranice peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních potřeb a existenčního minima jako minimální hranici příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Zákon dále upravuje způsob posouzení, zda příjmy posuzovaných osob dosahují částek životního nebo existenčního minima (§1 zák.)

„Hlavní využití životního a existenčního minima je v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Životní minimum plní rozhodující úlohu při posuzování hmotné nouze i jako sociálně-ochranná veličina. Životní a existenční minimum je využíváno také v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře při zjišťování nároku na dávky, které zabezpečují adresnou pomoc rodinám s dětmi ve stanovených sociálních situacích (zejména u přídatku na dítě a porodného). V případě dávek pěstounské péče tvoří i základ pro výpočet jejich výše. Další využití životního minima je například v soudní praxi pro stanovení alimentálních povinností, v případě exekucí pro nezabavitelné částky apod.“
(<http://www.mpsv.cz/cs/11852>)

Částka životního minima jednotlivce se v průběhu let mění, v současné době činí měsíčně částku 3.410,- Kč. Za jednotlivce se pro účely tohoto zákona považuje osoba, která není společně posuzována s jinými osobami (§2 zák.).

Hodnota existenčního minima na osobu je měsíčně 2.200,- Kč. Existenční minimum nelze využít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby plně invalidní a u osoby starší 68 let (§5 zák.).

Zákon č. 110/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Tento zákon upravuje poskytování pomoci státu vedoucí k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v situaci hmotné nouze, a to prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi (§1 zák.).

Hmotná nouze je stav, kdy osoba či rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Současně si tyto příjmy osoba nemůže z objektivních důvodů sama zvýšit a pokusit vyřešit tak svoji nelehkou situaci vlastním přičiněním (<http://www.mpsv.cz/cs/5>).

Jedná se o formu pomoci státu osobám s nedostatečnými příjmy, která je má motivovat k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je postavena na ideovém principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá. Je jedním z opatření, kterým Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Nedílnou součástí systému pomoci v hmotné nouzi je také sociální práce s klienty. V rámci sociální práce některé úkoly kromě Úřadu práce České republiky jsou vykonávány prostřednictvím obecních úřadů, které mají blíže k občanům a mohou tak v rámci sociální práce efektivněji reagovat na jejich problémy (<http://www.mpsv.cz/cs/5>).

Dávkami, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi, jsou:

- příspěvek na živobytí
- doplatek na bydlení
- mimořádná okamžitá pomoc.

2 FENOMÉN BEZDOMOVECTVÍ

2.1 Příčiny bezdomovectví

Bezdomovectví může postihnout každého, bez ohledu na věk a pohlaví, dosažené vzdělání a sociální postavení. Dávno neplatí, že bezdomovcem se stane spíše člověk se sníženými sociálními schopnostmi. Dnes není výjimkou, že se bezdomovcem může stát i člověk ve společnosti integrovaný a ekonomicky dobře zajištěný. Ztráta zaměstnání, v kombinaci s krizí v rodině či partnerských vztazích, s vážnou nemocí či nemožností dostát svým peněžním závazkům, může přivést na ulici prakticky kohokoliv.

Příčin bezdomovectví je tedy velmi mnoho, zpravidla se vyskytují kumulovaně, v různých obměnách a s různou intenzitou. Znalost příčin je pro tvorbu a implementaci jakékoliv veřejné a sociální politiky, které mají za cíl bezdomovectví předcházet, případně omezovat jeho důsledky, klíčová. Působení na příčiny představuje totiž efektivnější způsob řešení bezdomovectví než jen odstraňování jeho následků (Barták, 2011, s. 38). Problémem často bývá obtížné určení, co je příčinou bezdomovectví a co je již jeho následkem. Tato otázka často vede k úvahám a znázornění bezdomovectví jako cyklu.

Obecně však existuje mezi autory souhlas, že hlavní příčinou bezdomovectví je chudoba spojená s nezaměstnaností, nejistým či nízkopracovním zaměstnáním. „*Alkoholismus a toxikomanie nejsou primárními a (podle všeobecného mínění) nejsilnějšími spouštěcími vlivy. Základními elementy naproti tomu mohou být osamělost a izolace, a tak mohou reprezentovat v podmínkách bezdomovectví důležitý faktor počátku vyloučení.*“ (Hradecká, Hradecký, 1996, s. 34).

Heczková (2004) jako možné příčiny bezdomovectví uvádí:

- ztráta zaměstnání či bydlení,
- nízká úroveň životního minima,
- nedostatek cenově dostupného bydlení,
- zadluženost,
- rozvod či rozpad rodiny,
- rozchod partnerů žijících spolu „na hromádce“,
- mentální retardace,
- osamělost,
- otřesné rodinné podmínky (týrané či sexuálně zneužívané ženy nebo děti, ženy či děti alkoholiků...),
- odchod z dětských domovů, kde mladí lidé nemohou po vyučení a dosažení plnoletosti dále zůstat,
- dlouhé čekací doby na umístění v domově důchodců,
- psychické a citové zhroucení,
- propuštění z vězení,

- smrt někoho blízkého,
- stáří,
- alkoholismus,
- hráčství či jiná závislost...
- nesamostatnost,
- fyzická či psychická choroba,
- drogy,

Vzhledem k tématu méj diplomové práce považuji za nutné přiblížit pohled na příčiny bezdomovectví podle pohlaví. Problematika bezdomovectví mužů a žen je velmi rozdílná a příčiny u nich bývají velmi zřídka totožné. Dá se říci, že mužské a ženské bezdomovectví se odlišuje v mnoha ohledech.

Příčinou bezdomovectví mužů bývají častěji faktory materiální a osobní, mnohem méně faktory vztahové a institucionální. Mužské bezdomovectví je více veřejného charakteru. Vedou k tomu dva důvody: především u mužů převládají jako prvotní faktory materiální (ztráta bytu, ztráta zaměstnání, nedostatečné příjmy) často v kombinaci s faktory osobními (nemoc, osamělost, stáří, alkoholismus či závislosti). Tyto faktory se velmi často prolínají a podporují muže v pasivní pozici a nečinnosti. Mužům je také přirozenější tendence demonstrovat své bezdomovectví tím, že aktivně vyhledávají nabízené služby, anebo se předvádějí na veřejnosti.

Příčinou bezdomovectví žen bývají spíše faktory vztahové, které se vážou na problémy v rodině nebo problémy v partnerských vztazích, často spojených s násilím buď na nich samotných, nebo na dětech. Pro ženy je představa života mezi bezdomovci na okraji společnosti mnohem odpudivější než pro muže a více se za ni stydí, proto pro ně bývá charakterističtější bezdomovectví skryté. Problémy v partnerském vztahu obvykle řeší bydlením u přítele, přítelkyně, rodičů, známých nebo se po jistém čase navrací zpět do původního bydliště. Nutno zdůraznit ještě další závažnou skutečnost, že ženy s jakoukoli formou bezdomovectví mají často s sebou děti.

Příčinou bezdomovectví dětí a mladistvých bývají příčiny často institucionální. Dále to mohou být problémy v orientační rodině, neúplná rodina, násilí v rodině, zanedbávání, týrání a psychická deprivace dítěte, problémy spojené s užíváním alkoholu a jiných návykových látek, gamblerství v době dospívání, poruchy zdraví a poruchy dědičnosti. V poslední době se k příčinám bezdomovectví řadí nuda, nuda, nezaplňený volný čas, přepracovanost rodičů a z toho vyplývající neschopnost věnovat dostatečný čas a zájem svým potomkům (Hradecká, Hradecký, 1996).

V zahraniční literatuře se často setkáváme se dvěma krajními pohledy na příčiny bezdomovectví. Zastánci strukturálního přístupu vidí příčiny vzniku tohoto fenoménu v sociálních a ekonomických faktorech a procesech, které se dotýkají celé společnosti. K těmto faktorům patří ekonomická recese, špatná bytová politika, marginalizace určitých skupin v oblasti bydlení, trhu práce, postoj veřejnosti, nastavení systémů zdravotní péče a sociálních dávek apod. Podle této koncepce by pomoc bezdomovcům měla probíhat ve větším, společensko-ekonomickém měřítku, např. podporou bytového trhu, poskytnutím trvalého nebo dočasného bydlení (Pěnkava in Matoušek, 2013).

„Většinová veřejnost však vnímá bezdomovce spíše z hlediska zdůrazňujícího individuální faktory.“ (Pěnkava in Matoušek, 2013, s. 339). *"Jako individuální příčiny bývají, zjednodušeně řečeno, označována osobní selhání jednotlivců, kteří nezvládli zareagovat na určitou problémovou situaci, která je spojena s některou z výše uvedených příčin.“* (Barták, 2011, s. 39). Tento přístup může být rozdělen na dvě odlišná pojetí.

V prvním případě Pěnkava hovoří o tzv. obviňování oběti (victim-blaming), kdy oběť je zároveň viníkem. Bezdomovci jsou většinovou společností vnímáni jako alkoholici, gambleři, tuláci a uživatelé drog, kteří si za svou situaci mohou sami. *„Sociální pomoc těmto lidem by měla být minimální (např. poskytnutím základního ubytování), jelikož si své bezdomovectví zapříčiňují sami.“*

„Podle druhého pojetí se lidé stávají bezdomovci na základě svého osobního neúspěchu či nezpůsobilosti, ale není jim za tento stav přičítána zodpovědnost. Z tohoto pohledu je minimální pomoc (např. poskytnutí základního bydlení) naprosto nedostačující.“ (Pěnkava in Matoušek, 2013, s. 339).

2.2 Faktory bezdomovectví

Ze životních příběhů většiny lidí bez domova vyplývá, že ztráta domova je výsledkem spolupůsobení mnoha faktorů. Rozhodující jsou faktory objektivní (vnější) a faktory subjektivní (vnitřní). Faktory objektivní jsou jakousi společenskou realitou, proti které je jedinec bezmocný. Subjektivní faktory vyplývají z individuální situace, okolností, schopností a temperamentu každého jednotlivého člověka. Ti, u nichž existuje zvýšené riziko, že se stanou lidmi bez domova, bývají komplexně, tedy somaticky, psychicky i sociálně, handicapováni (Vágnerová, 2004).

Faktory objektivního charakteru jsou výsledkem interakce ekonomicko-politické situace země, souvisí s uspořádáním společnosti a celkovým společenským klimatem daného státu. Zahrnují např. sociální politiku, bytovou politiku, politiku zaměstnanosti. Mohou působit na dodržování lidských práv a zachování integrity práva, na respektování zásady rovných příležitostí pro všechny občany, na postavení etnických minorit a utváření postoju většinové společnosti k marginálním skupinám. Působí také na boj s nezaměstnaností, na začleňování mládeže na trhu práce a posilování vzdělanosti, na systém zabezpečení ve stáří a nemoci. Významné je působení subjektivních faktorů také na tvorbu legislativy (sociální zákonodárství), na rovnost mužů a žen, na integraci invalidů, na kriminalitu (Schwarzová in Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2010; Hradecká, Hradecký, 1996).

Faktory subjektivního charakteru, které mohou vést k bezdomovectví, jsou bezpochyby mnohem rozmanitější. V zásadě je lze uspořádat do čtyř kategorií (dle Hradeckých, 1996):

- **faktory materiální** - nízký příjem, ztráta bydlení, nejisté bydlení, ztráta zaměstnání, zadluženost, dlouhodobá nezaměstnanost, tragická událost ve formě ztráty živitele, ztráta majetku,
- **faktory vztahové** - nefunkční rodina, manželské konflikty, absence rodinného zázemí, narušené vztahy mezi partnery, mezi rodiči a dětmi, rozvod manželů či rozchod partnerů, násilí v rodině, sexuální zneužívání a znásilňování, osamělost,
- **faktory osobní** - tělesná či duševní choroba, poruchy osobnosti, mentální retardace, osamělost, nesamostatnost, alkoholismus a další závislosti, sociální nevyzrálost,
- **faktory institucionální** - propouštění z vězení, z ústavu, opuštění dětského domova.

Králová (in Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008), která podrobně pojmenovala a utřídila vnější a vnitřní faktory, uvádí i další faktory, které označila jako spouštěcí mechanismy pro vznik bezdomovectví:

- vztahové problémy v rodině (zejména mladí - útěk z domova);
- úmrtí partnera nebo rodičů (zejména senioři, mladiství);
- znevýhodnění na trhu práce z různých důvodů (vysoký věk, nedostatečné vzdělání, pohlaví, záznam v rejstříku trestů);
- migrace do metropole nebo většího města (představa snadnějšího výdělků);
- neschopnost plnit podmínky spojené s užíváním bytu (dluh na nájemném);

- ztráta možnosti užívat byt (rozvod, majitelé se snaží vypudit nájemníka);
- nekonvenční způsob života jako řešení problému (sezónní práce, tuláctví).

Podle Průdkové (2008, s. 16) je nejčastější příčinou ztráty domova u českých bezdomovců rozpad rodiny, druhou nejčastější je ztráta zaměstnání. Oproti tomu Heczková (2004) uvádí, že podle výzkumů je nejčastější příčinou bezdomovectví ztráta zaměstnání (23%), následuje rozvod (20%), odchod z rodiny (11%), výkon trestu (5%) atd. a pouze u 7% bezdomovců má jít o dobrovolné rozhodnutí.

Obecně lze uvést, že objektivní faktory ovlivňují formu bezdomovectví, zatímco subjektivní ovlivňují šance jedince na návrat zpět do společnosti, přičemž hranice mezi těmito skupinami faktorů nebývají vždy jednoznačné. Jedná se o komplexní fenomén, faktory se vzájemně ovlivňují, spolupůsobí na všechny typy v nejrůznější intenzitě a kombinacích. Dosavadní poznatky ukazují, že souběžný výskyt několika uvedených faktorů nebezpečí výskytu bezdomovectví zvyšuje a vzniká tak ohrožující spirála problémů.

2.3 Formy a typologie bezdomovectví

- **Formy**

Hradečtí popisují tři základní formy bezdomovectví, které natolik zobecněly, že ostatní autoři je ve svých publikacích víceméně pouze přibírají. Jejich dělení je výsledkem vztahu bezdomovců k veřejnému prostoru, v němž se prezentují viditelné znaky bezdomovectví (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012):

Zjevní bezdomovci jsou ti, kteří žijí na ulici, většinou je poznáme na první pohled podle zanedbaného zevnějšku, nelibého oděru, znečištěného oděvu, nepřiměřené obuvi a podle jejich počínání (přehrabování se v odpadkových koších, sbírání nedopalků cigaret, žebrání). Často mívají při sobě veškerý svůj majetek namačkaný v několika igelitových taškách. Přežívají na veřejných místech bez možnosti uchýlit se mimo tento prostor. Žijí mimo standardní hranice sociálních norem a návyků. Většina z nich vyhledává sociální pomoc, která je jim určena (Průdková, Novotný, 2008). Někteří dávají přednost nejistému odchodu na ulici z potřeby svobody a touhy experimentovat se svým životem, jiní pomoc odmítají z jiných důvodů (nevěří si, že je jim pomoci nebo si myslí, že si ze situace pomohou sami). „*Poměrně velká podskupina je podskupina dobrovolných bezdomovců, kteří na jinou formu života již rezignovali, jejich ambice jsou nesouměřitelné s cíli lidí*

žijících ve většinovém proudu společnosti. Tito bezdomovci si především chtějí opatřit jídlo, teplo, případně přístřeší.“ (Matoušek, 2003, s. 35).

Skrytí bezdomovci jsou ti, kteří jako bezdomovci žijí, ale nejsme schopni to na nich na první pohled poznat. Svůj životní styl se snaží před většinovou společností tajit a problémy skrývat. Dbají o svůj vzhled, chodí čistě upraveni (Průdková, Novotný, 2008). Zjevnými bezdomovci často opovrhují a distancují se od nich. I mezi bezdomovci totiž existuje jistá hierarchie. Tyto osoby mají sice kde přespávat, jen nemají po právní stránce žádné stálé oficiální bydlení a jejich způsob života je bezdomovectví podobný (bydlí u známých, po ubytovnách, v azylových domech), často se stěhují (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Jsou poměrně těžce sledovatelní, jelikož se na sociální služby příliš neobracují. Lze se však domnívat, že tento typ bezdomovectví předčí bezdomovectví zjevné (Haasová, 2011).

Potenciální bezdomovci jsou ti, kterým bezdomovectví hrozí a o jejichž existenci úřady moc nevědí, protože se většinou závislosti na institucích brání. Nejsou součástí veřejného prostoru, budí dojem, že mají bydlení, ale ve skutečnosti často žijí ve složitých a nepředstavitelných podmínkách, přelidněných a zchátralých domech, podnájmech a holobytech. *„Jsou to lidé, kteří se mohou ze dne na den ocitnout na ulici a je jen otázkou času, kdy se tak stane.*“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 14). Do této skupiny lze zařadit i osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, z psychiatrických léčení, stejně tak i mladé lidi vycházející z ústavů sociální péče a jiné, na které nikdo nečeká a kteří nemají kam jít. *„Největším problémem potenciálních bezdomovců je zřejmě nedostupnost vlastního bydlení, o jehož získání mnohdy bohužel ani neusilují, resp. domnívají se, že by ho měli získat bez vynaložení jakéhokoliv úsilí.*“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 14).

Obecně se předpokládá, že čím člověk se déle pohybuje na ulici, tím hůře se integruje zpět do společnosti. S délkou bezdomovectví souvisí i stupeň integrace do bezdomovecké komunity. V tomto ohledu zajímavou kategorizaci jednotlivých typů nabízí Janebová (in Haasová, 2011):

1) nedávno dislokovaní, tzv. "nováčci" - stále sdílejí hodnoty majoritní společnosti, ostatním bezdomovcům se v kontaktu vyhýbají, snaží se pracovat. Špatně snášený nový status bezdomovce, usilují o odchod z ulice. Stigmatizace a fyzická nejistota spojená s běžnými problémy, které musí řešit (možnost hygieny, spánek v teple a suchu, přístup k pitné vodě, k toaletě) je velmi traumatizuje.

2) izolovaní - nedávno dislokovaní - ocitají se mimo kontrolu sociálních sítí a institucí, ztrácejí schopnost se navrátit, odcizují se tradičním rolím a hlavnímu proudu společnosti. Obtížně navazují kontakty s ostatními bezdomovci. Jsou osamělí a izolovaní.

3) identifikovaní a současně izolovaní - na ulici žijí řadu let, jsou osamělí, nevyhledávají kontakty s ostatními bezdomovci. Jedná se např. o tzv. „lovce“ nebo „fárače“, kteří hledají obživu v odpadkových koších a kontejnerech.

4) identifikovaní, kteří žijí ve skupině - přijali již styl života i hodnoty lidí na ulici. Jedná se o vysoký stupeň začlenění do bezdomovecké subkultury a současně o vysoké vyčlenění z tradiční majoritní společnosti. Bezdomovecká komunita je pro tyto jedince oporou; navzájem si poskytují jídlo, úkryt, případně jiné zdroje, funguje mezi nimi určitá dělba práce.

- **Typologie**

Lidé bez domova netvoří homogenní skupinu osob, která by se vyznačovala stejnými znaky. Spíše naopak se bude jednat o skupinu, kterou je možné označit termínem heterogenní.

Typologie bezdomovectví ukazují na různorodost tohoto fenoménu a určují rozdílnost přístupu práce při kontaktu s určitým typem bezdomovce. Je třeba si uvědomovat, že kategorizování a definování tohoto fenoménu je ovlivněno nejen právní úpravou oblasti bydlení v dané zemi, ale zejména politickým kontextem, který nějakým způsobem definuje cílovou skupinu, jež je adresátem sociálních služeb. Definování se bude odvíjet i od kulturního kontextu té které země, neboť v každé společnosti mohou být pojmy, jako ohrožení bezdomovectvím či neadekvátní bydlení apod., chápány jinak. Různé chápání bezdomovectví na odlišných kontinentech znamená i odlišnosti v systému péče o tuto cílovou skupinu.

Na evropském kontinentu se můžeme setkat s více typologiemi bezdomovectví, např. dle Eurostatu (Statistický úřad Evropské Unie) je bezdomovcem osoba, která nemá zajištěno přiměřené ubytování - ať už se jedná o legální vlastnictví, pronájem zabezpečení institucí, zaměstnavatelem, nebo bezplatné obývání na základě nějaké dohody (Baláš, 2010).

V Evropě ponejvíce využívanou typologií bezdomovectví je relativně rozsáhlá a každoročně aktualizovaná typologie ETHOS (European definition of Homelessness and housing exclusion). Je používána nejen organizacemi, které jsou členem Sdružení evropských národních organizací pracujících s bezdomovci FEANSTA, ale i institucemi Evropské unie v dokumentech unitární politiky sociálního začleňování.

Barták (2011) uvádí, že typologie ETHOS vychází z principu splnění tří domén - sociální (mít prostor pro vlastní soukromí), právní (mít právní důvod k obývání) a fyzické (mít přiměřené bydlení, které může osoba a její rodina obývat). Absence jedné nebo více domén naplňuje sociální situaci bezdomovectví. Konkrétně „*ztráta přístřeší je ztrátou fyzického zázemí (osoba spí na ulici), chudoba bezdomovce zároveň vylučuje úplnou právní ochranu (osoba ztrácí svá práva) a jejich sociální nepřizpůsobivost je vylučuje z domény sociální (osoba je izolována).*“ (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 13).

Do českého prostředí byla typologie ETHOS uvedena díky aktivitě „Definice a typologie bezdomovectví“, kterou zpracoval v rámci projektu „Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR“ tým vedený ředitelem občanského sdružení Naděje, Iljou Hradeckým.

Dle autorů české typologie se lidé bez domova dělí na čtyři velké koncepční kategorie, z nichž každá je dále rozdělena na kategorie operační, s ní spojené životní situace, generické (druhové) definice a národní subkategorie. Díky uvedené typologii je při práci s těmito osobami možné k jednotlivcům přistupovat individuálně. Dle zmíněného dělení se o bezdomovcích hovoří jako o lidech (Hradecký a kol., 2007):

- ***bez střechy nad hlavou*** (rooflessness) - tj. osoby žijící na ulici, bez jakéhokoliv ubytování,
- ***bez bytu*** (houselessness) - tj. osoby v ubytovnách pro bezdomovce, v azylech pro ženy, uprchlíci, lidé v institucích (vězeňských, lékařských),
- ***s nejistým bydlením*** (living in insecure housing) - tj. osoby ohrožené z důvodu nestálého příjmu a s tím spojenými problémy s platbou nájmu, hrozby vystěhování, lidé ohrožené domácím násilím,
- ***s neadekvátním bydlením*** (living in inadequate accomodation) - tj. osoby žijící v dočasném nebo nestandardním bydlení (karavan v kempu), v bydlení nehodícím se pro ubytování, v extrémně přelidněných bytech.

3 PROBLEMATIKA LIDÍ BEZ DOMOVA JAKO SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉHO JEVU

„Pokud kategorizujeme bezdomovectví jako sociální problém, spadá do pásma patologie.“ (Fitzpatrick, 2004, s. 15). Bezdomovectví je v naší společnosti relativně novým sociálně patologickým jevem, který je současně nahlížen jako krajní forma sociálního vyloučení. Svou podstatou představuje *„extrémní projev sociální nerovnosti, vzniká v kombinaci vysoce nepříznivé sociální situace a nedostatečných sociálních kompetencí jedinců.“* (Matoušek a kol., 2013, s. 338).

3.1 Sociálně patologické jevy vázané na bezdomovectví

Určit, co je příčinou a co už následkem sociálně patologického jevu, bývá značně komplikované. Příběhů lidí bez domova je bezpočet a důvody, pro které skončily na ulici, mohou být u každého jiné. Některé negativní jevy mohou být spouštěcími mechanismy pro vznik bezdomovectví, jiné jeho vyústěním. Je zřejmé, že člověk se bezdomovcem (až na výjimky) nestane dobrovolně.

- **Dysfunkční rodina**

Stále platí, že rodina je základní jednotkou společnosti a pokud funguje, je zdravá i společnost. Rodinné prostředí je základním činitelem, který na děti působí od nejtútlejšího věku. Ne všechny děti však mají to štěstí, že mohou vyrůstat v úplné a harmonické rodině. U disharmonické rodiny se jedná o závadné prostředí. Toto prostředí nezabezpečuje požadovaný rozvoj osobnosti a velmi často ho přímo ohrožuje. *„Rizikovým faktorem pro dítě je nepochybně i nepřítomnost rodičovské postavy v rodině. V rodině delikventně se chovajících mladých lidí chybí nejčastěji otec, a to vinou rozvodu nebo kvůli tomu, že s matkou dítěte nikdy nezačal žít. Chlapec pak postrádá vzor, s nímž by se mohl identifikovat, děvče postrádá model mužského chování, děti obojího pohlaví postrádají druhý (specifický) zdroj opory a druhou (specifickou) autoritu. Rodič, který se chová delikventně, nadměrně pije, bere drogy, je často nezaměstnaný nebo má podobné projevy „sociální nepřizpůsobivosti“, také zvyšuje pravděpodobnost, že dítě bude během dospívání přestupovat meze zákona. Takový rodič má deficit, ne-li ve všech, pak ve většině sfér svého působení na dítě.“* (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 45).

V současné době se často hovoří o krizi rodiny. Rozvod se stal zcela běžnou, a bohužel akceptovatelnou záležitostí, jako způsob řešení manželských krizí a problémů.

Na evropském žebříčku zaujímáme v rozvodovosti jedno z předních míst. Přibývá neúplných rodin. Za rozpadem rodiny může stát i násilné chování v rodinách či mezi partnery. Dle Hradeckých (1996) jsou problémy rizikových rodin a jejich dopad na fenomén bezdomovectví považovány za jeden z ústředních problémů bezdomovectví. Dle současných statistik žije v každé páté rodině dítě pouze s jedním z rodičů. Jak konstatují Matouškovi (2011), nestabilita rodiny představuje řadu příčin vzniku sociálně patologických forem chování. *„Většina mladých bezdomovců se považuje za děti z dysfunkčních rodin. Toto zjištění potvrzuje, že nepřítomnost lásky, jak je někdy vyčítáno dětským domovům, je stále lepší než přítomnost nelásky v dysfunkčních rodinách. Až 70% osob žijících v dysfunkčních rodinách má sklon chovat se podobně jako jejich rodiče.“* (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 36)

Hradečtí uvádí (1996), že největšímu riziku z hlediska bezdomovectví je vystavena osoba osamělá, izolovaná, která rodinu opustila či jí byla opuštěna. Také rodině jednorodičovské hrozí rychlé upadnutí do bezdomovectví. Vezmeme-li jako referenční vzor riziko, kterému je vydán manželský pár (s dětmi nebo bez nich), riziko osob osamocených je 4x větší a riziko rodin jednorodičovských je až 17x větší. Zvláštností rodin jednorodičovských je skutečnost, že v jejich čele se nachází ve velké většině ženy, zatímco muži jsou často izolováni a hledají náhradní ubytování.

- **Návykové látky**

Závislost na alkoholu a jiných návykových látkách představuje v životě každého člověka závažnou změnu fyzického či duševního zdraví. Přistupuje zhoršení vztahů v rodině, ztráta přátel, pracovních a hygienických návyků, celkové zpustnutí, odchod z domova a následné bezdomovectví. Samozřejmě ne každý závislý končí nutně opuštěním domácnosti. Jeho onemocnění jej však natolik stigmatizuje, že mu často znemožňuje žít normálním rodinným životem.

Alkohol a cigarety jsou bezesporu mezi bezdomovci nejrozšířenější a většinou jdou ruku v ruce. Přes skutečnost, že alkoholové závislosti podlehne jen asi 3-4% celé naší populace, přisuzuje se právě bezdomovcům nadměrná konzumace alkoholu a obraz nádražního povaleče a tuláka s krabicí levného vína nebo piva, tak často představovaný v médiích jako prototyp bezdomovce, zůstává v očích veřejnosti stálým symbolem bezdomovců. Zapomíná se, že osoby s rozvinutou závislostí na alkoholu žijí nejen na nádražích (Hradecká, Hradecký, 1996).

Francouzský sociolog Gaboriau se pokusil mj. odpovědět na otázku, proč se bezdomovec stává alkoholikem. Nabízí teorii „kultury piva či vína“. Bezdomovec touto „kulturou“ organizovanou okolo láhve žije, láhev mu dělá „společnici“ v jeho trápení a bídě. Společensky opilství omezuje a až znemožňuje jeho možnost znovupřijetí, na druhé straně mu dává pocit chvilkového štěstí a veselosti. Pití ničí sice život, zpříjemňuje a usnadňuje však přežít právě tento den (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008).

Závislost na alkoholu se týká spíše časově starší generace bezdomovců, mladší upřednostňují spíše jiné drogy. Hradečtí (1996) uvádějí, že 80% bezdomovecké populace mladšího věku přiznává, že okusilo nebo bere drogu, nejčastěji pervitin. Mnozí přiznávají kouření marihuany, kokain, braun a heroin jsou spíše výjimkou. V podstatě vše, co umožní vyvolat euforii, je dobré. Bezdomovci často kombinují hypnotika, analgetika, někteří pijí okenu. Poměrně rozšířeným a levným je také zneužívání toluenu, čichání různých ředidel a lepidel (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008).

Hradečtí (1996) předpokládají, že se počet osob závislých na drogách bude nadále zvyšovat. S otevřením hranic česká drogová scéna vytváří svou stále silnější pozici, napříč republikou procházejí různé drogové trasy či se dokonce stáváme cílovou zemí. Zločinecké organizace realizují pouliční distribuce, zavádějí dumpingové ceny, někdy až o 80% nižší než v sousedních zemích. Jedná se o problém, který se dotýká doslova nás všech.

- **Kriminalita**

Kriminalitě a viktimizaci bezdomovců se v zahraniční ani v naší literatuře nevěnuje velká pozornost. Přitom je tato skupina kriminalitou ohrožena daleko více než ostatní populace - jako pachatelé, ale i jako oběti. Mezi lidmi bez domova se nachází poměrně vysoké procento, které má za sebou kriminální minulost a pobyt ve výkonu trestu. U těch, kteří dosud nebyli trestáni, hrozí ve zvýšené míře riziko, že trestný čin spáchají. Vede je k tomu zejména hmotná nouze a dále pohyb v kriminogenním prostředí.

U bezdomovců, podobně jako u jiných subkultur, se poměry a očekávání komunity liší od celkové atmosféry většinové společnosti. Bezdomovci, kteří se v dané subkultuře pohybují delší dobu, se jí víceméně přizpůsobují. Předpokládá se, že u nich odpadá přirozený ostych, ale i strach z ostudy ze spáchaného deliktu jako korigují prvek. Přes všechna negativa spojená s výkonem trestu dostávají paradoxně to, čeho se jim nedostává: střechu nad hlavou a stravu. Rozhodně ne všichni bezdomovci porušují zákon, avšak lze

předpokládat, že kriminalita je v této skupině vyšší než v běžné populaci (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008).

S bezdomovectvím souvisí zejména kriminalita majetková, která je spíše drobného charakteru, např. opakované krádeže zboží v obchodech, krádeže barevných kovů nebo vloupání do zahradní chatky (spíše za účelem přespání, než obohacení se). Hradečtí (1996, s. 47) uvádějí: „*Nemůžeme tvrdit, že bezdomovecká populace je stranou problematiky kriminality. Mnozí z nich mají ve svém životě kriminální zkušenost, mnozí se dopouštějí drobné kriminality příležitostně nebo z nouze. Konstatujeme však, že nejsou schopni účastnit se nebo dokonce řídit větší kriminální akce, či snad participovat na organizovaném zločinu. Rafinovanost, systematickosti a synchronizace všech dílčích operací organizovaného zločinu bezdomovce prostě odstředivě vylučují.*“

Štěchová, Luptáková a Kopoldová (2008) ve své práci zmiňují výsledky sondy, kterou provedly v roce 2006 mezi obyvateli azylových domů. Autorky zjistily, že 40% těchto osob má v anamnéze trestnou činnost, což je podle nich několikanásobně větší počet trestaných osob než v běžné populaci. Z tohoto počtu dokonce 20% osob spáchalo trestný čin vícekrát. Ve svém šetření dále učinily zjištění, že bezdomovci se pravděpodobně stanou oběťmi trestné činnosti častěji než je tomu u běžné populace. Nejvíce ohrožení a útoku na svou osobu vystavení jsou ti, kteří přespávají na veřejných prostranstvích (tzv. rough sleepers) a právě ti se nechtějí nebo neumějí přizpůsobit jakýmkoliv pravidlům. Odborná publikace nebo výzkum věnovaný této problematice není k dispozici. Důvodem může být skutečnost, že zatím u nás a pravděpodobně ani v zahraničí, není atribut bezdomovectví vykazován v trestních statistikách. Nicméně v jejich sondáži se toto téma okrajově objevilo. Z průzkumu vyplynulo, že celkem 38% ze zkoumaného vzorku mělo zkušenost s napadením, z nichž přibližně polovina byla napadena opakovaně. Pouze v polovině oznámených případů se jimi policie zabývala.

- **Nezaměstnanost**

„*Nejčastěji zjišťovanou příčinou bezdomovectví bývá ztráta zaměstnání. Pro člověka, který ztrácí práci, často bez vlastního zavinění, začne pochybovat o svých schopnostech, ztrácí sebeúctu. Společně s nedostatkem financí a problémy se sháněním nového místa se situace komplikuje a často vede k negativním změnám v jeho osobnosti a následně i životním stylu. V současnosti je navíc velmi málo pracovních míst, která by byla nabízena společně s ubytováním.*“ (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 35)

Šance lidí bez domova jsou na trhu práce značně zredukované. Příčinu obtížného nalezení práce vidí Hradečtí (1996) v nízkém vzdělání, pracovní morálce a v profesních předpokladech. Navíc často nesplňují zákonné podmínky pro registraci na úřadech práce. Většinou se zdržují mimo své trvalé bydliště a často nejsou schopni uspořádat si své osobní záležitosti, chybí jim i nejrůznější doklady.

Lidé bez domova přijímají spíše příležitostnou práci, často nelegální a bez jakékoliv dohody. Dostávají se do závislosti na zaměstnavateli a není výjimkou, že nejsou za odvedenou práci náležitě odměněni. Často pracují jen za stravu a ubytování nebo obdrží pár korun za několikadenní namáhavou práci. Sociální a zdravotní pojištění jde samozřejmě stranou (Průdková, Novotný, 2008).

Barták (2011) uvádí, že znevýhodněnými skupinami na trhu práce jsou ohroženi především nekvalifikovaní, osoby se zdravotním pojištěním, mladiství (bez kvalifikace), ženy s malými dětmi a osoby po návratu z výkonu trestu. Nejvíce jsou ohroženy skupiny, které trpí kumulací několika znevýhodňujících faktorů (např. nekvalifikovaní mladiství s nízkou úrovní kvalifikace). Dalšími ohroženými skupinami na trhu práce jsou osoby závislé na návykových látkách a osoby navracející se z výkonu trestu. Zcela odtrženi od trhu práce jsou pak bezdomovci (a nezbyvá, než mu dát za pravdu). Získat práci je považováno za nezbytnou součást reintegračního procesu (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013).

- **Zdravotní stav**

Životní styl, který lidé bez domova vedou, přináší svá zdravotní rizika. Hradečtí (1996, s. 49) popisují zdraví bezdomovců takto: „*ubohé a slabé, chatrné a oslabené - to je všeobecná charakteristika tělesného a mentálního zdraví bezdomovců.*“ Vágnerová (2004) uvádí, že bezdomovci se často stávají lidé, kteří trpí některou osobnostní poruchou nebo duševní chorobou.

Psychické onemocnění má často souvislost se závislostmi na alkoholu či návykových látkách. Uvádí se, že 70% duševně nemocných bezdomovců pociťovalo potíže již před odchodem na ulici, kde se jejich potíže ještě zhoršily. Asi 11x více osob žijících bezdomoveckým způsobem života je postiženo duševním onemocněním než běžná populace (Průdková, Novotný, 2008). Největší problémy v léčbě psychických poruch se ukazují nejen v odmítání léčby z obavy možné stigmatizace, ale zejména v dostupnosti následné psychiatrické a psychologické pomoci, specializované služby pro lidi bez domova s psychickými poruchami u nás v podstatě neexistují.

Výzkumy byly sledovány i specifické rozdíly v poruchách mezi bezdomovci a bezdomovkyněmi. U mužů byly častěji zjištěny poruchy kvůli alkoholu nebo drogám, oproti tomu afektivní poruchy a schizofrenie byly diagnostikovány častěji u žen. Z uvedené poznatku lze dovozovat hypotézu, že u mužů souvisí bezdomovectví spíše s vnějšími vlivy, u žen pak spíše s vnitřními psychickými poruchami (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008).

Vágnerová (2004) vidí důvod v somatickém chátrání bezdomovců hlavně v nedodržování osobní hygieny. Příčinou bývá horší dostupnost hygienických zařízení a často také malá motivace samotných bezdomovců v celkové péči o svou osobu. K tomu se přidružuje nepravidelný denní režim, špatná životospráva, nepravidelná strava, silné kouření apod. Mnoho z nich nemá praktického lékaře ani spádovou nemocnici, neboť se k trvalému bydlišti vztahují pouze úředně. Přese všechno je povinností lékaře příznaky nemoci u bezdomovce prověřit. Argumentace, že bezdomovec není pojištěn, není na místě. V České republice je povinně ze zákona pojištěn každý občan, a pokud bezdomovec je občanem ČR, je tedy pojištěn automaticky. Za lidi bez domova pojištění platí stát, podmínkou je registrace na úřadu práce. Mnoho lidí bez domova nepracuje a ani není zaregistrováno a na zdravotním pojištění jim roste dluh. Tito lidé většinou svůj zdravotní stav neřeší, nemají průkazku pojištěnce a k hospitalizaci nastupují, až už je nejhůř. Mladí bezdomovci přistupují ke svému zdraví o něco zodpovědněji, nechtějí, aby na nich byl poznat status bezdomovce. Průdková a Novotný (2008) uvádí, že oproti starším bezdomovcům jsou však u nich znatelnější sebevražedné tendence.

3.2 Specifika subkultury bezdomovců

Lidé bez domova si vytvářejí svoji vlastní, velmi specifickou a poměrně svéráznou pouliční subkulturu. Znalost místních specifik bezdomovecké populace se jeví jako nezbytná při výkonu terénních a ambulantních služeb.

- **Vzhled a oblečení**

Vzhled bývá u bezdomovců jejich prvním rozlišovacím znakem. Dodržování hygieny na ulici je poměrně těžké. „*Péče o zevnějšek jde u většiny bezdomovců stranou, někteří se však snaží udržovat přijatelný vzhled. Záleží hlavně na tom, jak dlouho je dotyčný na ulici.*“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 23). Zejména zpočátku se snaží o zachování každodenních hygienických návyků - mýt se, pečovat o vlasy, měnit prádlo tak často, jak

je to jen možné. U lidí dlouhodobě žijících na ulici však míra hygieny bývá hodně nízká, „za celou zimu se nevysprchují třeba ani jednou a vůbec se nad tím nepozastavují. Z několika týdnů nošeného spodního prádla je vyženu často až cizopasnici.“ (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 62). Důvodem může být skutečnost, že jednak člověk bez domova nemá možnost užití sprchy kdykoli si vzpomene, a také si všímá, „že jakákoliv sebelepší očišťa a úprava zevnějšku v podmínkách drsné a špinavé ulice brzy vezmou za své.“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 23). „V jiných zemích je přístup k hygieně mnohem snazší, což se odráží ve vzhledu bezdomovců.“ (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 62).

Na vzhledu se podílí také oblečení. Zejména mladí bezdomovci kladou důraz na značkové oblečení, je pro ně znakem určitého postavení a psychologickou obranou vlastního sebepojetí. Bezdomovci hledají oblečení odložené různě v kontejnerech, navštěvují charitní šatníky, mladí je často kradou nebo získávají za zlomek ceny na černém trhu. Jednotlivé seskládané kusy často spolu neladí a výsledný „model“ bývá dost specifický. Prioritou je spíše praktická stránka - oblečení musí především chránit tělo a musí být funkční. Zejména v zimě na sebe bezdomovci natahují několik rozličných částí oděvů bez ohledů na cokoli, hlavně aby jim už nebyla zima, neboť teplejší oblečení nebývá zdaleka dostupné. Málokdo z nich si může vyprat v pračce, dlouhodobě nošené a zašpiněné oblečení proto musí vyhodit a pořídit si jiné. Mnozí z nich nosí při sobě několik napěchovaných igelitových tašek a batohů, které prakticky neodkládají z důvodu obavy před ztrátou nebo odcizením. Někteří tahají i spacák, stan, další jezdí s taškami na kolečkách nebo s kočárkem plně naloženým věcmi, které bychom označili za odpadky (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

- **Kultura bydlení**

Bydlení má u bezdomovců zpravidla velmi nízkou úroveň. „Bezdomovci jsou téměř po celý den součástí veřejného prostoru. Ať přespávají na ulici či v opuštěné tovární hale, nikdy nebydlí ve svém a nemají soukromí. Přesto nazývají domovem místa k přespání, jež nejsou standardním bydlením podle společenských norem.“ (Hradecká, Hradecký in Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 63). Bezdomovci se sami dělí na bezdomovce bez stálého bydlení a na tzv. squatery se stálým bydlením v nelegálně obsazených budovách či jiných místech (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Někteří přebývají v neuvěřitelném nepořádku, špině a prachu, uprostřed odpadků, rozkládajících se zbytků

jídla a vlastních výkalů, se psy či jinými zvířaty. Jiní si pod svým mostem či v nějakém výklenku vybudují provizorní bydlení se spaním na matraci, vaří si na ohništi, snaží se udržovat kolem sebe relativní pořádek. K větší koncentraci bezdomovců dochází na opuštěných místech vzdálenějších od obytných oblastí, jako jsou opuštěné tovární haly, garáže, vodojemy, tunely, podchody, parovody, kanály nebo jeskyně. V poslední době můžeme bezdomovce vidět i v blízkosti velkých nákupních center, kde lze v kontejnerech nalézt větší množství požitelných potravin (Průdková, Novotný, 2008).

- **Zdroje obživy**

Zdrojem obživy může být žebrání nebo tzv. somrování, rozdíl je patrný v aktivitě dotyčného. Žebráci žádají o pomoc pasivně. Obvykle se jedná o starší osoby a alkoholiky, často s handicapem. Typická je pro ně pozice s nataženou rukou nebo čepice na peníze, bývají špinaví a snaží se vzbuzovat v okoljdoucích lítost. Somrování jako druh obživy je spíše typičtější pro mladší osoby a narkomany, kteří aktivně oslovují lidi s historkou a s požadavkem na pár drobných. Pro mnoho bezdomovců je alternativním zdrojem obživy prohrabování v kontejnerech nebo chození od koše ke koši. Po překonání hranice počátečního studu si přestávají okolí všimnout a bývá jim už jedno, že je někdo při „fárání“ vidí. Z popelnic si neobstarávají zdaleka jen jídlo. Leckteré zde nalezené věci, jako např. nádobí, knihy, oblečení, nádobí či funkční elektroniku, ještě dále zužitkovávají či zpeněžují v bazarech nebo na bleším trhu. Určitá část bezdomovců se živí drobnými krádežemi potravin, v lepším případě sběrem surovin, jako je papír, železo, měď, vratné láhve a jiné (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Zdrojem obživy může být i prodávání časopisu Nový prostor nebo příležitostná práce. Někteří z nich mají řádný pracovní poměr, jde však spíše o výjimky (Průdková, Novotný, 2008).

- **Komunikace**

Komunikace mezi bezdomovci je specifická tím, že často hovoří ne spolu, ale vedle sebe. Každý si řeší své problémy, mluví o svém tématu, vede monolog bez ohledu na to, co říkají ostatní. Dialogy zpravidla rychle přecházejí v hádku. Mnoho z nich se velmi dobře „vzná“ v politice, řeší globální nebo filosofické problémy, se kterými se neví rady ani odborníci, zatímco své vlastní situaci nerozumí. Někteří z izolovaných jedinců může trpět samomluvou, která nemusí nutně být symptomem psychiatrické diagnózy, může se jen jednat o substituční uspokojení potřeby lidského kontaktu (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012; Průdková, Novotný, 2008).

- **Denní rytmus a trávení volného času**

Denní rytmus se u lidí bez domova radikálně mění. Člověk musí po příchodu na ulici řešit uspokojení potřeb, které dříve považoval za samozřejmé, trpí ztrátou soukromí a často i deficitem spánku. Jeho „*život jako by ztratil řád a hranice, (...) proměňuje se v bezcílné potulování a každé zastavení je pouze návštěvou, neboť může být odkudkoli vykázan.*“ (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 84). V zájmu takové jedince je, aby si strukturu denního režimu co nejdříve znovu vybudoval, neboť jakýkoliv denní řád mu pomáhá přežít. Průdková, Novotný (2008) uvádí: „*Máme-li mluvit o trávení volného času, musíme si uvědomit, že většina bezdomovců má veškerý čas volný.*“ Den vyplňují tito lidé často posedáváním nebo poleháváním po lavičkách, popíjením levného vína a kouřením cigaret ubalených z nedopalků cigaret, které sesbírali kolem odpadkových košů. Zneužíváním alkoholu a drog se rozbíjí jejich denní režim, což jim zase znemožňuje společenské fungování. Někteří autoři popisují denní režim bezdomovců jako režim osob v neustálém pohybu. Tradiční kolečko je typické pro tzv. sběrače a fárače, kdy obcházejí popelnice, stejně tak pro jedince "dělající peníze" kradením v obchodech. Také ti, kteří obcházejí charity, mívají svá kolečka a trasu mění podle toho, jaké menu je v charitách. Svá „kolečka“ mají i žebráci a somráci, chodí na ta místa, kde se jim žebrání osvědčilo. Někteří z nich pravidelně nebo aspoň občas navštěvují sociální zařízení jim určená (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Nejtěžším obdobím pro život bezdomovce bývá podzim a zima. Přespávání přímo na ulici již není přijatelné a je nutno vymyslet strategii pro holé přežití. U alkoholiků a narkomanů se objevuje často snaha se jít léčit. Jiní přemýšlejí o přečkání nejhoršího času v nemocnici. Někteří obnovují vztahy s rodinou, aby se jich v tento čas ujala, nebo si seženou ubytování u známých či v nějaké instituci. Pravidelně v té době také vzrůstá počet vězňů s tresty kratšími než půl roku. Viditelný je nápor bezdomovců na denní centra, obchodní domy, tramvaje. Přesto zůstává stále hodně z nich bez přístupu k teplému místu. Každoročně si zima vyžádá několik mrtvých bezdomovců (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 88). S přicházejícím jarem začínají bezdomovci opouštět azylové domy, nemocnice a léčebny. Čím více se otepluje, tím méně se projevuje snaha těchto lidí o změnu života. Život na ulici je mnohem jednodušší. Nemusejí se starat o to, kde budou spát a čím se zahřejí. Často na ulici bezstarostně popíjejí, mladí objíždějí festivaly a užívají si života. Teplé období je však nejvhodnějším pro řešení jejich situace, neboť pracovní nabídka je obecně bohatší a je

dostatek času pro vyřízení potřebných záležitostí. Přesto v těchto měsících bezdomovců spíše přibývá, než aby tomu bylo opačně (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

3.3 Adaptační strategie na situace bezdomovce

Ztráta domova spojená se ztrátou bydlení a ocitnutím se na ulici je pro člověka nesmírně stresující a traumatizující záležitostí. Život na ulici je naprosto odlišný oproti životu většinové společnosti, platí zde jiná pravidla a lidé si musí osvojit nové strategie, aby přežili a vystavili se co nejmenšímu riziku. Na každého z nich situace doléhá různým způsobem. Jinak se bude dívat na svůj život jedinec, který na ulici pobývá několik týdnů či měsíců a zcela jistě jinak ten, který má s životem na ulici mnoholeté zkušenosti. Co však mají společného všichni dohromady, je skutečnost, že jsou pod stálým stresem, čímž dochází k deformaci jejich osobnosti.

Marek a kol. (2012, s. 102) uvádí dva okruhy strategií, jak se mohou lidé bez domova vyrovnávat se stresem:

Behaviorální strategie zaměřují pozornost člověka na činnosti, které v něm vyvolávají příjemné pocity a zmírňují negativní emoce. Touto činností může být např. sport, práce, ale i rizikové aktivity vedoucí k otupění smyslů jako je pití či užívání omamných a návykových látek.

Kognitivní strategie se soustřeďují na myšlenkové procesy, které odvádějí pozornost člověka od stresujících skutečností, např. formou vytěsnění z vědomí, zmírněním či popřením významu situace. Mohou vést k setrvání v negativních prožitcích, k uzavření se do sebe apod.

Vlivem stresu na lidský organismus a adaptačními strategiemi na dlouhodobý stres se zabývá Hans Selye, který popsal třífázový obecný adaptační syndrom, k němuž lze přirovnat adaptační mechanismy na bezdomovectví. Délka trvání jednotlivých fází je individuální, přesto lze říci, že čím déle se osoba pohybuje na ulici, tím více bariér musí při reintegraci překonávat, což zvyšuje riziko neúspěchu. Mezi tyto fáze patří (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 103-106):

Alarmující stadium počíná ztrátou zázemí, tedy událostí s aspekty silného stresu. Jedinec je v šoku, ztrátu bydlení vnímá jako traumatickou událost, o které je mnohdy přesvědčen, že ji nemohl předvídat a vlastními silami ovlivnit. Často se však ukáže, že signály hrozící ztráty bydlení se objevily mnohem dříve než situace skutečně nastala, přesto si hrozbu

nepřipouštěl a řešení krizové situace spíše oddaloval. Pokud se člověk octne na ulici, je dezorientovaný a mnohdy bez prostředků. „*Neví, co by měl dělat, většinou nezná nikoho, na koho by se mohl obrátit, cítí se osamoceny a bezmocny.*“ (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013, s. 69). Neví, kde by se najedl a kde by mohl přespat. V důsledku stresu může být úzkostným, přehnaně emocionálním, agresivním, ale i depresivním a apatickým. Lidé v tomto období popírají a skrývají své bezdomovectví, od jiných bezdomovců se separují. Často se raději přestěhují se do velkého města s očekáváním více příležitostí začít nový život, a jehož anonymita dovoluje lépe skrýt jejich selhání. Tato fáze může trvat jeden až dva měsíce. Jde o nejvíce stresující dobu, kdy jedinec i několik dní nespí a dostává se až na pokraj čirého zoufalství. Přesto se stále snaží dbát na svůj zevnějšek a předpokládá, že se jedná pouze o dočasnou situaci. Upíná se k naději, že tento zlý sen brzy skončí, vše se nějak vyřeší. Hradečtí (1996) uvádí, že jakýkoli pobyt na ulici delší než tři týdny mění dlouhodobě osobnost jedince. Zhruba po měsíci si jedinec nutně uvědomí, že jeho situace je skutečně vážná. Ztrácí víru, že jeho bezdomovectví je otázkou několika dní, a podle toho se zařizuje. Začíná se seznamovat s novou životní realitou a hledáním protipatření. V této době se ještě jeho osobnost zásadně nemění a ani se nemění jeho postoje vůči návratu do společnosti, který pokládá za samozřejmý. Pro toto období je typické, že si klient klade předsevzetí, hledá možného spasitele nebo čeká na zázrak, exteriorizuje příčiny svého bezdomovectví, popírá a vytěšňuje některá fakta, hledá viníka, ale vlastní selhání si většinou nepřipouští (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Do **stadia odporu** vstupuje jedinec po několika měsících strávených na ulici. Dochází u něj ke změně chování v důsledku zklamání, že se jeho život nevyvíjí správným směrem. Zkouší různé strategie jak se dostat z ulice, kterou bere stále jako provizorium, i nadále trvá na svém návratu do většinové společnosti. Neúspěšné pokusy o návrat v něm posiluje zklamání, snižuje jeho sebedůvěru a vede k užívání obranných mechanismů zmírňujících stres i dopady bezdomovectví. Typickou reakcí bývají výmluvy, vyhýbavé chování a neustálé odsouvání řešení situace na později, zároveň se snaží uchovat si poslední zbytky sebe sama z předchozí doby, často i za cenu útěku do fantazie. Postupně přerušuje své dosavadní kontakty a navazuje vztahy s ostatními bezdomovci. Přijímá jejich návyky, získává nové znalosti a dovednosti, bez kterých by nemohl na ulici přežít a „*ač si to dotyčný neuvědomuje, přijímá postupně celou roli bezdomovce. Mechanismy zabraňující mu, aby se identifikoval s rolí bezdomovce, postupem času slábnou.*“ Postupně dochází k přeměně jeho osobnosti, psychický tlak způsobeným bezdomovectvím postupně ztrácí

na intenzitě. Jedinec získává jistotu a vyšší postavení v bezdomovecké subkultuře, umí se orientovat v prostředí ulice. Někteří se snaží udržovat hygienu v přijatelných mezích, jiní tuto schopnost ztrácejí. Míra aktivit směřující k reintegraci začne klesat.

Jedinec, jehož dosavadní pokusy o změnu byly neúspěšné, upadá do **stádia rezignace**. Propadá zklamání, ztrácí odhodlání i vůli řešit svoji situaci. „*Hlavním znakem rezignace u bezdomovců je myšlenka, že ulice přestává být provizoriem a je domovem.*“ (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 106). Jedinec se s rolí bezdomovce identifikuje, často ani nechce monotónní život s téměř neměnným denním režimem měnit. Obrannou strategií před negativním sebepojetím je popření skutečnosti a přesvědčení o dobrovolnosti pobytu na ulici s možností kdykoli ji opustit. Ve fázi rezignace výrazně klesá možnost úspěšné reintegrace bezdomovce do společnosti. Čím déle člověk pobývá mezi ostatními bezdomovci, tím pevněji se adaptuje na bezdomovectví, přejímá prvky bezdomovecké subkultury, upevňuje vztahy s lidmi bez domova a přizpůsobuje svoji osobnost životu na ulici, což mu následně brání v opuštění ulice a návratu k normálnímu způsobu života většinové společnosti. „*Pokud někdo na ulici žije delší dobu, obvykle se mnohé změní: jeho návyky, postoje, ale i některé schopnosti a osobnostní vlastnosti, a samozřejmě také sebepojetí. Některé schopnosti a dovednosti mohou postupně upadat (což přiznávají i oni sami), ale tito lidé zároveň získávají nové, které jim umožní v daných podmínkách přežít.*“ (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013, s. 156).

3.4 Genderové aspekty bezdomovectví

Pojem gender odkazuje ke specifickým rozdílům mezi mužem a ženou. Mnoho z nás je vnímá jako cosi daného, neměnného, tudíž i normálního či dokonce přirozeného. Z pohledu gender se jedná o takové rozdíly mezi mužem a ženou, které nejsou a priori dány předem, nýbrž vznikají a jsou podmíněny kulturně, historicky a sociálně. „*Gender jakožto sociální konstrukt pak reálně ovlivňuje, formuje či modifikuje individuální vlastnosti a schopnosti zcela konkrétních mužů a žen, stejně jako jejich postoje, názory a chování směrem k vžité normě pro jednotlivá „pohlaví“, tedy směrem k „typicky mužskému“ či „typicky ženskému.*“ (Maříková, Čermáková, 2000, s. 11).

Dle Palovčíkové (2009, s. 31) „*cílem zkoumání gender/rodu je zvyšovat citlivost vůči projevům používání a zneužívání moci, zkoumání rodových stereotypů, násilí vůči ženám, zkoumání oblastí, kde je postavení žen a mužů nerovné a dalších nových témat. K rozdílům v chování žen a mužů vede specifická socializace (člověk se stává ženou a mužem),*

genderová identita člověka (člověk se cítí jako muž anebo jako žena), genderová role (soubor určitých, většinou nepsaných pravidel, které předepisují určitý způsob chování pouze ženám a jiné pouze mužům), kognitivní rolová schémata (člověk vidí svět a zpracovává informace jako žena anebo o muž) a genderové – rodové stereotypy (člověk ví, jaká je správná žena a správný muž.“

Pokud nahlížíme na bezdomovectví optikou z hlediska gender, zjistíme, že právě situace bezdomovce je typickým příkladem, kdy lze velké rozdíly mezi muži a ženami dobře vysledovat.

- **Ženské stereotypy**

I v těch nejvíce rozvinutých společnostech je život žen v mnohých situacích těžší, než život mužů (Hradecká, Hradecký, 1996). „*Odlišnost ženského bezdomovectví od mužského je dána zejména zvýšeným vystavením fyzickému, sexuálnímu a verbálnímu násilí ze strany mužů; zvýšenou zranitelností při pobytu na ulici a sníženou ekonomickou silou.*“ Ženy také často, na rozdíl od mužů, nesou břímě péče či nemožnosti péče o dítě.

Pokud jsou ženy ohroženy akutní chudobou a nouzí, pak propad na ulici často všemožně oddalují, ať už setrváváním v násilných a nevyhovujících vztazích nebo přespáváním u přátel či známých či vytvářením účelových krátkodobých vztahů. Důvody pro takového „skrývání“ jsou mnohé. Nezřídka jsou spojeny s péčí o děti, s mateřstvím, s obavou z dalšího násilí, stigmatizací a kritičtějším náhledem společnosti na ženy, které tzv. selhaly - fenomény, které nutí ženy balancovat na hranici propadu na samé dno déle než muže. Ze závěrů několika sond vyplynula skutečnost potřeby, aby o podpoře žen bylo uvažováno už ve chvíli, kdy se dostávají do životních nebo partnerských krizí a hrozí jim ztráta domova. Zásadní se ukazuje, aby žena zůstala s dětmi a nebyla od nich oddělena. „*Pokud žena přijde o děti, zvyšuje se riziko vzniku zjevného bezdomovectví.*“ (Šivlová, 2010, s. 31).

Identita a sebepojetí žen přímo souvisí s jejich každodenními strategiemi přežití a ovlivňuje jejich prožívání bezdomovectví. Ženy se v drtivé většině vyjadřují ve smyslu, že se cítí být ostatními lidmi, včetně poskytovatelů služeb, opovrhovány, považovány za druhořadé a podřadné. Naprostá většina z nich zažila nedobrovolný pobyt na ulici, ale přesto se nechtějí či nemohou identifikovat jako osoby bez domova.

Pro většinu z žen, na rozdíl od mužů, je stále důležitý jejich vzhled a v rámci svých možností udržují svůj zevnějšek čistý a upravený. Řada z nich se snaží o tom, aby na nich nebylo poznat, že jsou na ulici, což je vzhledem k nevhodným podmínkám často velmi

náročné. Není výjimkou, že hygienu provádí pokoutně na záchodcích v obchodních domech nebo na veřejných umývárkách. Další nesnáze pro ně představuje získávání hygienických potřeb a antikoncepce (Šivlová, 2010).

„Velmi pozitivně se ve svých vyprávěních ženy vztahují ke svým dětem. Své děti vnímají jako světlý bod na konci tunelu, vzpomínají na dobu, kdy žily pohromadě. K dětem se vztahují jako k naději do budoucna, kdy žily pohromadě. K dětem se vztahují jako k naději do budoucna, jsou odhodlány udělat vše pro to, aby zase bydlely spolu. Jejich předsevzetí však často zůstávají pouze ve verbalizované rovině představ. (...) Pokud ženy mají volit mezi péčí o dítě nebo rolí partnerky, upřednostňují častěji roli partnerky.“ (Šivlová, 2010, s. 55).

Mezi bezdomovkyněmi se stále častěji objevují ženy různého věku, od zcela mladých „náctiletých“ dívek až po ženy pobírající starobní penzi, tedy i starší seniorky. Mladé dívky často přicházejí z dětských domovů, výchovných ústavů či z rodiny, kterou z nějakého důvodu opustily nebo z ní byly vyhnány. Netuší, že ulice, na kterou se dostaly, je ještě více rozloží, využije a třeba i zničí. Mnohdy lehkomyšlně a bez pocitu strachu střídají partnery. Následují obvykle těhotenství, potraty a porody s následním opuštěním či odebráním dítěte a opětný návrat na ulici. Některé z dívek se z důvodu finanční krize vydávají na dráhu prostituce (Hradecká, Hradecký, 1996, s. 43).

Podle Marka, Strnada a Hotovcové (2012) se ženy bezdomovkyně často rekrutují ze závažně psychicky narušených osob, jejich podíl je až čtyřikrát větší než u mužů, deprese je u nich diagnostikována dvakrát častěji. Ženy jsou obecně více ochotny využívat služeb sociálního pracovníka, psychologa nebo lékaře. Vítají existenci sociální služby typu azylových ubytovacích zařízení a nocleháren, přičemž na ně pohlížejí jako na místo úniku před násilím či akutními potížemi. Časově omezená lhůta pobytu, po kterou mohou tyto služby využívat, je ovšem z hlediska jejich psychického a sociálního nedostatečná. Pokud je jim nabídnuta služba či pomoc, většinou ji využijí. Zároveň se ukazuje, že ženy, které v systému služeb setrvávají opakovaně či dlouhodobě, rapidně ztrácejí schopnost nahlédnout možnost pozitivní změny. Pokud se však rozhodnou život na ulici opustit, bývají úspěšnější než muži.

- **Mužské stereotypy**

„Muži, kteří se objevují na ulici či nádraží, vykazují nižší stupeň schopnosti spolupracovat, nižší stupeň spolehlivosti, ochoty a vůle jednat, nižší stupeň cílevědomosti než ženy.“

Projevují podrážděnost, úzkostnost, zaujatost, často nepřátelství vůči jiným osobám, egocentrismus, cítí křivdu na nich spáchanou, cítí se být poníženi a skepticky zatrpknou po celkem krátkém čase setrvání na ulici.“ (Hradecká, Hradecký, 1996, s. 45.)

Obecná představa mužů je taková, že muž se stává mužem díky specifickým rolím a kritériím, které musí naplnit. Jednoduše proto, že to od něj okolí očekává (postarat se o rodinu, umět vydělat peníze, být silným a úspěšným v sexu). Je tudíž pro ně typická soutěživost, která podněcuje agresivní chování. Na ulici je určitá míra agresivity vítána a patrně i nutná. „*Bezdomovci v produktivním věku ztrácejí všechny společensky přijatelné příležitosti, v nichž by mohli demonstrovat své mužství. Muž bezdomovec ztrácí roli živitele rodiny, roli partnera či manžela, roli zaměstnaného apod. Bezdomovci cítí, že jako muži zklamali, berou svůj stav jako trest za toto selhání. Společnost má větší nároky na výkon muže než ženy, a pokud muži tyto nároky nesplňují, společnost je sankcionuje sociálním vyloučením. Muži mají pocit viny a vyloučení vnímají jako osobní selhání.*“ (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 110)

Muži bezdomovci často odmítají nabízenou pomoc. Svoje selhání se snaží před svými blízkými, alespoň zpočátku, skrývat. Jsou přesvědčeni, že se musí z ulice dostat pouze vlastním úsilím a pokud to sami nedokážou, přestávají být plnohodnotnými muži. Se žádostí o pomoc pak často přichází pozdě, kdy už je poskytnutí skutečné pomoci velmi obtížné a nenaplněné představy mohou být zdrojem opětovného zklamání a rezignace na jakoukoli sociální pomoc. Podle většiny bezdomovců je jejich největším problémem najít si a udržet zaměstnání, dlouhodobou nezaměstnanost uvádějí jako primární příčinu svého bezdomovectví. Žádost o pomoc při shánění pracovního místa bývá také z jejich strany nejčastějším požadavkem na sociálního pracovníka. Jejich vztah k práci je ale spíše ambivalentní: spíše o práci mluví, ale málokdy si ji skutečně hledají. Naplňují však u ostatních genderové představy o mužích, že muž má mít vždy nějakou práci, třeba i hůře placenou, i když sami nechtějí nebo nemohou takové očekávání naplnit.

Mezi sociálními pracovníky bývají muži bezdomovci charakterizováni jako neflexibilní, nemotivovaní, autoritativní a povrchní, často spadnou do kategorie problémového nebo nedobrovolného klienta. Příčinou může být nedorozumění mezi klienty a sociálními pracovníci. V rámci tradičního genderového pojetí požádat o pomoc ženu může být pro ně ponižující, nehledě na to, že mnozí z nich mají za sebou těžký rozvod a mohou mít vůči ženám i averzi obecně. Nabízenou službu si chtějí vybojovat, nikoli vyžádat, či dokonce vyprosít. Mohou zastávat názor, že sociální pracovníce je tady pro něj a je

povinována ho obsloužit. Pro některé z nich to může být i jediným důvodem pro nepřijetí sociální služby. Požadavky společnosti týkající se práce, rodiny či jiných povinností často cítí jako omezující, naproti tomu požadavky neformální skupiny (např. party) jsou pro ně jediným a přijatelným závazkem, pro který se sami rozhodli.

Muži také více přiznávají, že za jejich prvotní příčinou bezdomovectví stojí alkohol. Závislost u mužů obvykle zastírá psychické problémy. Návštěvu psychologa či psychiatra obecně považují za stigmatizující (Strnad, Hotovcová, 2012). Nadměrné užívání návykových látek je mezi bezdomovci sociální normou a takové chování je v jistých ohledech odměňováno. Mladší bezdomovci bývají často silně spjati se subkulturou ulice, podílejí se na pravidlech ulice, žijí podle nich. Zdrojem jejich příjmu bývají různé „kšefty“, drobné podvody a rozprodávání kradeného majetku, občas práce načerno, výjimečně si vyřizují sociální dávky. Společné páchaní drobné kriminální činnosti, pravidelné užívání alkoholu a jiných návykových látek jen potvrzuje jejich mužství. Někteří z nich chtějí využívat jen základní pomoc ve formě potravin, sprchy, pomoc v jiných oblastech nechtějí a často umírají přímo na ulici (Šivlová, 2012).

Mezi bezdomovci se také pohybuje výrazně více mužů než žen se zkušeností s výkonem trestu. Problém kriminality bezdomovců je taktéž spíše doménou mužů bezdomovců než žen bezdomovkyň. Dlouhodobý pobyt za mřížemi je jedním z častých příčin bezdomovectví mužů. Velmi často bývají muži bezdomovci odsouzeni pro neplnění vyživovací povinnosti. Mezi tradiční genderové stereotypy patří tabuizace jakéhokoliv náznaku homosexuality (Hradecká, Hradecký, 1996).

„Mužům i ženám je např. společná nevíra v úspěch, kterou získali po neustálých debaklech, ztráta sociálních kontaktů, deziluze, uzavřenost do sebe, neschopnost udržet pozornost a z toho plynoucí roztržitost, nesoustředěnost, náhlá únava. Oběma je společná vertikální sociální mobilita, vždy však směrem nižšího zařazení (jen ojedinele jsme zažili návrat do vyšší sociální vrstvy). Muži i ženy pod vlivem alkoholu zhrubnou, prožívají pocit hostility vzápětí vystřídaný zoufalstvím. Následkem duševní choroby, či působením alkoholu, drog, přicházejí ve stavu krajní duševní a tělesné vyčerpanosti a zchátralosti.“ (Hradecká, Hradecký, 1996, s. 45).

4 AKTIVITY SMĚŘUJÍCÍ K PODPOŘE A POMOCI SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝM OSOBÁM

4.1 Preventivní opatření a mechanismy bránící sociálnímu propadání

V souvislosti se sociální prací a bezdomovectvím je prevence souborem opatření, jimiž se předchází sociálnímu selhávání, a to zejména u těch typů selhání, která ohrožují základní hodnoty společnosti (Matoušek, 2003).

Účinně předcházet vzniku sociálně patologického jevu, a tím i bezdomovectví, je vždy efektivnější, rozumnější, finančně méně nákladné a v neposlední řadě mnohem humánnější, než řešit následky ztráty domova (Průdková, Novotný, 2007). Nutno však konstatovat, že v našich podmínkách je prevence bezdomovectví dosud v začátcích, dá-li se o ní vůbec mluvit. „*Diskuse se často váže pouze k otázce rozšiřování ubytovacích kapacit pro bezdomovce namísto snahy o prevenci.*“ (Barták, 2011, s. 7).

Prevence bezdomovectví souvisí také s prevencí kriminality a viktimizace. Pro problematiku spojenou s tímto fenoménem platí stejné zásady jako pro ostatní negativní jevy. Aby bylo možno vytvářet adekvátní preventivní programy, je třeba se s jevem nejprve důkladně seznámit, aby při projektování preventivních aktivit bylo vycházeno z co nejobektivnější a nejpodrobnější znalosti reality. Z výše uvedených důvodů je v zahraničí dlouhodobě prováděn podrobný monitoring bezdomovectví, z něhož se vychází pro plánování prevence. Z těchto šetření vzešel soubor opatření tzv. 1. a 2. stupně:

- **v prvním stupni** preventivních opatření jde o poskytování různorodých služeb, při zvládání životních dovedností (jednat s lidmi, umět komunikovat, samostatně jednat), při orientaci v základních životních situacích, pomoci při bydlení, vzdělávání, zdravotní služba včetně psychiatrických apod.
- **ve druhém stupni** jde zejména o poskytnutí bydlení různým způsobem ohroženým nebo handicapovaným lidem, s nutností individualizace a doplnění nezbytnými službami.

V našich podmínkách se ukazuje jako přínosné zaměřit preventivní aktivity v oblasti bezdomovectví dvěma základními směry:

- **omezovat faktory vedoucí k bezdomovectví** (primární a sekundární prevence): zde se jedná především o vytipování rizikových skupin a odpovídající sociální práci s těmito skupinami. V této oblasti jde zejména o lidi, kteří opakovaně nebo dlouhodobě neplatí nájemné; dále pak ty, kteří opouštějí ústavní zařízení (dětské domovy, psychiatrické léčebny, věznice); dlouhodobě nezaměstnané jedince; osoby, které se musí psychicky i sociálně adaptovat na zásadní životní změny (rozvod, úmrtí partnera, vážné onemocnění člena rodiny, týrání v rodině apod.); starší osamělé lidi bez rodinného zázemí a bez dalších sociálních kontaktů.
- **reintegrovat stávající bezdomovce zpět do společnosti** (terciární prevence): v této oblasti se jeví velmi důležitá především rychlá reakce příslušných institucí, neboť je známo, že délka bezdomovectví je většinou přímo úměrná následným těžkostem při reintegraci. Jako zásadní se jeví zajištění kvalitní výměny informací mezi příslušnými institucemi, která by měla ve svém důsledku vést k rychlé identifikaci „nových“ bezdomovců a k adekvátním rozhodnutím, jak dále postupovat při jejich reintegraci. Důležité je efektivně pomáhat, ale přitom jejich situaci nekonzervovat, tzn. vracet je tam, kde je to možné, do běžného života (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008).

Za prvky primární prevence bezdomovectví lze jednoznačně považovat podporu fungování rodiny a boj s nezaměstnaností. Hradečtí (1996) míní, že „*primární prevence vyloučení začíná právě ve funkční rodině (...) pevná a funkční rodina je velmi silná a vlivná na své děti (...) dětem ze slabých rodin může v jejich orientaci pomoci dobrá škola, dobrý učitel nebo dobrý duchovní pastýř.*“ U dětí, které neměly to štěstí, a vyrostly v dětských domovech a výchovných ústavech, se jeví jako nutnost preventivních opatření zlepšit přípravu na odchod do života. V dětech i mladých lidech vůbec obecně pěstovat sebedůvěru, cílevědomost a odpovědnost sám za sebe a svůj život. Větší podporu při integraci do společnosti nabídnout také osobám propuštěným z výkonu trestu, psychiatrických léčeben a terapeutických komunit. Člověku, který se ocitne ve fázi ohrožení ztráty domova, podat pomocnou ruku a individuálně intenzivně s ním pracovat. Poskytnout mu informace o jeho právech a zákonných nárocích, psychicky ho podpořit v jeho svízelné situaci, motivovat ho k úsilí problém vyřešit (Průdková, Novotný, 2008).

Důležitou součástí prevence vzniku bezdomovectví je základní a odborné sociální poradenství, jak je definuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Poradenství má klienta informovat o možnostech, které ve své situaci má, a jejich možných důsledcích tak, aby se klient sám mohl rozhodnout, jak svého práva využije. Schwarzová (in Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2005, s. 320) píše: „*Cílem sociálního poradenství je dovést klienty k soběstačnosti: pomoci člověku tak, aby si dokázal pomoci sám.*“ Předpokladem je časová a místní dostupnost poradenství, jedině tak se dostane pomoci těm, kteří ji potřebují (Průdková, Novotný, 2008).

Velkou měrou k prevenci bezdomovectví může také přispět větší aktivita a pomoc ze strany obce, případně dalších organizací při „dočasné“ ztrátě bydlení. V případech (zejména tam, kde se jedná o rodinu s malými dětmi s jedním příjmem nebo sociálními dávkami) umožnit odložení splácení dluhu na nájemném do doby, než se situace v rodině stabilizuje a bude schopna platit běžné nájemné a zároveň splácet vzniklý dluh. Zároveň by měla být větší možnost v získání sociálního bytu a v poskytování sociálních půjček na nájemné (klient by splácel částku, kterou si půjčil, bez úroků). Pro nízkopříjmové skupiny se jeví jako vhodné řešení výstavba bytů formou podporovaného bydlení. Holobyty nejsou ideálním řešením, neboť vedou k dalšímu vytváření vyčleněných ghatt (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008).

Za základní problém v prevenci bezdomovectví v současnosti Štěchová a kol. (2008) vidí nesystémový přístup k řešení problémů ze strany společnosti. Tím je myšleno několik skutečností. Především, bezdomovci jsou stále vnímání (a to i státními orgány) spíše jako homogenní skupina s víceméně negativními charakteristikami a podle toho je k nim přistupováno. Situace je řešena, až když je akutní. Systém bydlení, který by se měl začít vytvářet, by měl být víceúrovňový, jednotlivé stupně by měly být oboustranně propustné. Finanční prostředky by měly být rozdělovány rovnoměrněji. Opět je třeba si uvědomit individuální přístup ke klientům a pomoci mu ke znovunabytí potřebných sociálních vazeb.

4.2 Hlavní aktéři řešení problematiky bezdomovectví v ČR

Při tvorbě politik souvisejících s prevencí a řešením bezdomovectví hrají významnou roli různí aktéři, kteří mají často odlišné hodnotové orientace, představy o cílových stavech a možnostech jejich dosažení. Zároveň jsou vybaveni různou úrovní poznání fenoménu bezdomovectví a disponují odlišnými možnostmi vývoj bezdomovectví a jeho řešení fakticky ovlivnit (www.mpsv.cz/files/clanky/16893/bezdomovectvi.pdf).

Mezi hlavní aktéry patří:

- **ústřední orgány státní správy**

Do státní správy spadá vláda České republiky jako celek. Působnost jednotlivých ministerstev vyplývá především z ústavy, konkrétní vymezení ze zákona č. 2/1969 Sb., tzv. kompetenčního zákona. V oblasti politik, zabývajících se problematikou bezdomovectví, sehrávají z ústředních orgánů státní správy hlavní roli Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“) a Ministerstvo pro místní rozvoj (dále jen „MMR“). MPSV je ústředním orgánem státní správy pro zaměstnanost a rekvalifikaci, důchodové zabezpečení, nemocenské pojištění, nemocenské zabezpečení, sociální péči, péči o rodinu a děti, péči o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc apod. MMR je ústředním orgánem státní správy ve věcech regionální politiky a politiky bydlení a spravuje finanční prostředky určené k jejich zabezpečování, koordinuje činnosti ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy. Dalšími jsou Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo financí. Mimo veřejnou správu stojí nezávislý a nestranný Veřejný ochránce práv, který dlouhodobě a opakovaně tematizuje situaci osob, u nichž je ohrožen přístup k bydlení.

- **obce a kraje – samostatná a přenesená působnost**

Ustanovení § 35 odst. 2 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů, stanoví, že „obec v samostatné působnosti ve svém územním obvodu pečuje v souladu s místními předpoklady a s místními zvyklostmi o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů. Jde především o uspokojování potřeb bydlení, ochrany a rozvoje zdraví, dopravy a spojů, potřeby informací, vzdělávání a výchovy, celkového kulturního rozvoje a ochrany veřejného pořádku.“ Současně § 38 odst. 1 stanoví: „Majetek obce musí být využíván účelně a hospodárně v souladu s jejími zájmy a úkoly vyplývajícími se zákonem vymezené působnosti. Obec je povinna pečovat o zachování a rozvoj svého majetku.“ Současné legislativní vymezení je vágní a neukládá konkrétní povinnosti obcím, jak musí postupovat při uspokojování potřeb bydlení svých občanů. Obce při uspokojování bytových potřeb občanů nejvíce ohrožených sociálním vyloučením tak v mnoha případech svoji roli neplní a nástroje, které stát užívá k prosazení svých zájmů a naplnění svých závazků, nejsou dostatečně účinné. Politika státu v oblasti bydlení naráží zejména na nemožnost přímého ovlivňování bytové politiky obcí/krajů, neboť je realizována v jejich samostatné působnosti. Skutečností ovšem také zůstává, státy

současné době ani nedisponuje uceleným a provázaným systémem podpor v oblasti bydlení, který by obce/kraje mohly využívat pro naplnění svého poslání.

- **Úřad práce ČR**

V rámci své kompetence zabezpečuje pomoc nízkopříjmovým skupinám obyvatel poskytováním nepojistných sociálních dávek spojených s úhradou bydlení. Dále je oprávněn poskytovat poradenství a vykonávat činnosti v rámci sociální práce, a to vyhledávat osoby, které jsou ohroženy hmotnou nouzí či se již nacházejí ve stavu hmotné nouze. Věnuje zvýšenou péči při zprostředkování zaměstnání sociálním vyloučením ohroženým uchazečům i zájemcům o zaměstnání. Na Úřadu práce ČR (dále jen „ÚP ČR“) však nejsou vyčleněni specialisté pro cílovou skupinu analogickou s cílovou skupinou sociálních kurátorů uvedenou v §92 písm. b) zákona č.108/2006 Sb., o sociálních službách. Sociální pracovníci tak nemají na ÚP ČR „partnery“ k řešení situace předmětné cílové skupiny.

- **poskytovatelé a zaměstnanci sociálních služeb, charitativní, církevní a dobrovolnické organizace (zejména nestátní neziskové organizace)**

Lidem bez domova se v ČR snaží pomoci různé organizace. Vedle sociálních pracovníků krajských a obecních úřadů a ÚP ČR provozují přímou sociální práci s osobami s osobami ohroženými sociálním vyloučením nebo sociálně vyloučenými další, zpravidla nestátní organizace. Je-li organizace registrovaným poskytovatelem sociálních služeb, výkon její činnosti se řídí zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a vyhláškou č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. Některé z organizací vznikly až po roce 1989, některé navázaly na svou dřívější existenci a svoji činnost obnovily (např. Armáda spásy) a některé, např. církve, svoji činnost rozšířily zřízením účelových zařízení. Zařízení vznikají většinou ve větších městech, přičemž jejich činnost nemusí vždy nutně souviset pouze s fenoménem bezdomovectví, jejich služeb může využít každý, kdo se ocitl v nepříznivé sociální situaci nebo v dočasné nouzi. Jako zásadní problém se jeví nedostatek finančních prostředků určený na provoz organizací, neboť jsou odkázány na finance ze státního rozpočtu (na základě žádostí a grantů a vždy na dobu jednoho roku), na příjmy z vlastní činnosti, případně na dary dobrovolníků či firem.

Do oblasti sociální pomoci, kterou tyto organizace poskytují, se řadí kromě uspokojení základních životních potřeb včetně základního sociálního poradenství, také možnost poskytnutí krátkodobé i dlouhodobé odborné pomoci, jako např. pomoc při vyřizování sociálních dávek či osobních dokladů. Napomáhají klientům při hledání zaměstnání a ubytování, doprovázejí je při obstarávání jejich záležitostí ať už na sociálním odboru nebo při zaevidování na ÚP ČR, často klientovi zprostředkují nebo doporučí zdravotní péče a léčbu. V zařízeních se pomocí lidem v tíživé situaci věnují jednak odborníci (sociální pracovníci, psychologové, právní poradci), ale také dobrovolníci, kteří mají zájem pomáhat potřebným bez nároku na finanční odměnu.

Mezi nejznámější nestátní neziskové organizace působící na našem území v oblasti sociální péče o lidi bez domova patří: Armáda spásy, Naděje, ADRA, Charita České republiky, sdružení Nový prostor a další.

- **Probační a mediační služba, Policie ČR, obecní a městská policie**

Probační a mediační služba usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality. Při své činnosti přichází do úzkého styku nejen s obviněnými a odsouzenými, ale také s poškozenými z trestných činů. Včasná pomoc těmto lidem, kteří prožívají osobní nebo i finanční krizi, může být účinnou prevencí bezdomovectví. Zaměření na podporu osob po propuštění z vězení je momentem, který rozhoduje o dalším běhu života. Cílem je začlenění této osoby do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který směřuje k obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, jeho uplatnění a seberealizaci. V neposlední řadě přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.

Policisté se setkávají s bezdomovci jako s oběťmi i pachateli přečinů. Vztah mezi bezdomovci a policií je důležitým prvkem z hlediska redukce bezdomovectví. Policie bývá často první a často jedinou institucí, se kterou jedinec na ulici komunikuje a která mu zprostředkovává přístup většinové společnosti k němu. Jako důležité se proto ukazuje navázání policie na sociální práci a osvojení znalosti, jak s lidmi bez domova efektivně pracovat (www.mpsv.cz/files/clanky/16893/bezdomovectvi.pdf, www.pmscr.cz/o-pms/).

- **politická reprezentace** vzhledem k možnostem prosazovat vhodná opatření pro boj s bezdomovectvím;
- **akademičtí pracovníci a nezávislí výzkumníci** vzhledem k přenosu jejich odborného a inovačního potenciálu při získávání a analýze dat souvisejících s bezdomovectvím do veřejné správy;
- **média:** televize, rozhlas nebo tištěná média vzhledem k jejich zásadnímu vlivu na šíření obrazu bezdomovectví;
- **veřejnost (občané) a zaměstnavatelé** jakožto cílová skupina pro osvětu, prevenci bezdomovectví a jeden ze zdrojů podpory;
- **bezdomovci** vzhledem k možnosti promítnutí jejich specifické životní zkušenosti do tvorby efektivních politik. Bezdomovci v ČR představují značně různorodou skupinu. Jejich zájmy však hájí spíše další aktéři než bezdomovci sami.
(www.mpsv.cz/files/clanky/16893/bezdomovectvi.pdf).

4.3 Sociální služby nabízené lidem bez domova v regionu Blansko

Pro přiblížení analyzované problematiky jsem se v této kapitole blíže zaměřila na výčet a stručnou charakteristiku nabídky sociálních služeb pro lidi bez domova, konkrétně v regionu Blansko. V této části podám stručnou charakteristiku jednotlivých zařízení, bližším popisem služby Nízkoprahového denního centra v Blansku se budu podrobněji zabývat v praktické části méj diplomové práce.

- **Oblastní charita Blansko jako součást Charity České republiky**

Nezisková humanitární organizace Charita České republiky je u nás největším poskytovatelem nestátních sociálních a sociálně zdravotních služeb. Jedná se organizaci s více jak stoletou historií. Je členem mezinárodní organizace Caritas Internationalis. Zřizovatelem je římskokatolická církev. Členy Charity České republiky je šest diecézních charit a dvě arcidiecézní charity. Dalším subjektem je Česká katolická charita - Domovy duchovních a řeholnic. Základní složky jednotlivých charit tvoří farní, oblastní a městské charity, kterých je na našem území téměř na tři sta padesát.

Oblastní charita Blansko je jednou z deseti oblastních charit Diecézní charity Brno a zároveň největším poskytovatelem sociálních služeb v regionu. Charita Blansko jako regionální zařízení vznikla 1. 12. 1992. Samotná Oblastní charita Blansko byla zřízena

s platností od 1. 2. 1994. Na počátku svého vzniku organizovala Oblastní charita Blansko především ošetrovatelské a pečovatelské aktivity.

Oblast činnosti charity je poměrně rozsáhlá a rozmanitá:

- služby pro seniory
- pomoc lidem se zdravotním postižením
- pomoc lidem bez domova
- pomoc pro matky s dětmi a rodiny v tísní
- prevence závislostí na návykových látkách a krizového chování u dětí a mládeže
- pomoc cizincům v nouzi, podpora života menšin
- pomoc lidem s problémy při uplatnění na trhu práce

V současné době je Charitou Blansko poskytováno 22 registrovaných sociálních služeb:

- Odborné sociální poradenství
- Pečovatelská služba
- Odlehčovací služby
- Centrum denních služeb
- Denní stacionář
- Telefonická krizová pomoc
- Azylové domy (2x)
- Krizová pomoc (3x)
- Nízkoprahové denní centrum
- Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
- Noclehárna
- Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (2x)
- Sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením
- Terénní programy (2x)
- Sociální rehabilitace (3x)

Předmětem hlavní činnosti charity je zejména zajišťování a poskytování duchovních, sociálních a zdravotních služeb. Pomoc je poskytována formou pobytovou, ambulantní a terénní. Základem veškeré poskytované pomoci je poradenství. Oblastní charita Blansko zajišťuje svoji činnost v blanenském a boskovickém regionu prostřednictvím středisek rozmístěných v Blansku, Boskovicích, Adamově a Doubravici nad Svitavou. Spolupráce v rámci místní komunity umožňuje, aby každý občan mohl přispět na dobrou věc, která bude sloužit potřebným či jinak znevýhodněným občanům (<http://blansko.charita.cz/>).

- **Konkrétní sociální služby pro lidi bez domova v regionu Blansko**

Jednou ze sociálních služeb a pomáhající lidem bez přístřeší, které jsou v Blansku nabízeny, je služba **Okno dokořán Blansko – Krizová pomoc**. Služba nabízí pomoc lidem, kteří právě prožívají krizovou situaci a nedokážou či nemohou ji řešit z vlastních zdrojů a vlastními silami, a to ani za pomoci svého okolí. Cílem krizové intervence je pomoci klientovi zvládnout situaci tak, aby se vrátil na předkrizovou úroveň. Služba je bezplatná a může být poskytována anonymně.

Další nabídkou je služba pod názvem **Terénní programy**. Jedná se o pomoc lidem, kteří se právě nacházejí v nepříznivé životní situaci a současně si o ní sami nemohou, neumí nebo nechtějí říct v zařízeních, která jsou k tomu určena. Cílem je kontaktování a depistáž těchto osob, popřípadě skupin na přímo na místech, kde se obvykle zdržují. Služba je rovněž poskytována bezplatně a může být anonymní.

Výše uvedené sociální služby jsou koncipovány a zaměřeny nejen na bezdomovce, ale na široký okruh osob, které se dostaly do krizové životní situace. Často se stávají prvním kontaktem s klientem a je na něm, zda pak využije další návaznou sociální službu. Z daného plyne, že jednotlivé sociální služby nejsou izolované, ale naopak dochází mezi nimi ke spolupráci.

Sociální službou v Blansku, jejímž hlavním cílem je pomoc lidem bez přístřeší, je služba **Nízkoprahové denní centrum Stará fabrika**. Oblastní charita Blansko ji začala realizovat již roku 1993. Posláním služby je pomoc a podpora lidem bez domova nebo lidem ohroženým touto situací. Cílovou skupinou jsou muži i ženy starší osmnácti let, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci. Výraz „nízkoprahovost“ znamená snadnou dostupnost potřebných služeb pro všechny klienty, zpravidla bezplatných, bez administrativních a jiných překážek. Na službu se tak může obrátit každý dospělý člověk, aniž by potřeboval nějaké doporučení. Základní nabídka služby je bezplatná.

Další sociální službou Oblastní charity Blansko, jejíž cílovou skupinou jsou bezdomovci, je **Noclehárna pro muže Blansko**. Služba je v provozu od roku 2003. Zřizovatelem je Město Blansko a provozovatelem Oblastní charita Blansko. Kapacita zařízení čítá 15 lůžek. Uživatelům je k dispozici společenská místnost s televizorem, kde je možné sníst přinesené jídlo. Možnost přespání zde mají pouze muži, pro ženy tato služba v Blansku, ani v jeho blízkém okolí není. To je možné nejbližší v Brně.

4.4 Uplatnění sociální pedagogiky v práci sociálního pracovníka

Po celou existenci lidské civilizace je a bude v každé společnosti vždy část populace, která stojí na jejím okraji. Určitý handicap, ať už tělesný, duševní nebo sociální, může být příčinou k znevýhodněnému postavení těchto vyloučených jedinců. Se zvyšujícími nároky společnosti kladenými na jednotlivce je stále více těch, kteří se v jednotlivých životních situacích velmi těžce orientují, nejsou schopni se s nimi vypořádat a nejrůznějším způsobem selhávají. Dějinným vývojem se měnil nejen přístup společnosti k handicapovaným, ale i způsob řešení problému sociálního vyloučení. Práce s lidmi ocitnuvšími se na okraji společnosti doznala za uplynulé čtvrtstoletí velkého rozmachu. V této oblasti se velmi prezentuje a rozvíjí činnost subjektů neziskového sektoru, nezastupitelnou úlohu má však i veřejná správa, kde působí specialisté v oblasti sociální práce s osobami, které jsou zákonem označovány jako osoby sociálně vyloučené. Těmito specialisty jsou sociální pracovníci, konkrétněji pak sociální kurátoři. Jejich činnost je výkonem specifického druhu sociální práce, zaměřené především na terciární prevenci před sociálně patologickými jevy ve společnosti.

Sociální kurátor při přímé práci s klientem působí v oblasti přenesené působnosti, tj. v oblasti výkonu státní správy, která je zajišťována obecními úřady s rozšířenou působností. Odborná činnost sociálního kurátora vychází primárně ze zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, dílčím zákonem je zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v nichž je specifikována činnost sociálních pracovníků i jejich cílová skupina. Obecně se dá říci, že činnost je zaměřena na osoby: propuštěné z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody, propuštěné ze zdravotnického zařízení a psychiatrické léčebny; propuštěné ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy; dále ty, které nemají uspokojivě naplněny životně důležité potřeby vzhledem k tomu, že jsou bez přístřeší a ty, které jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby.

Mezi základní kompetence sociálního kurátora v oblasti přímé práce s klientem náleží vyhledávání a kontaktování osob sociálně vyloučených a osob ohrožených sociálním vyloučením v jejich přirozeném prostředí (depistážní činnost). Dále poskytovat sociální intervence osobám, které se přechodně ocitly nebo žijí v mimořádně obtížných poměrech nebo osobám, jejichž životní způsob vede ke konfliktu se společností. Služby sociální intervence napomáhají těmto lidem k překonání jejich nepříznivé sociální situace, na druhou stranu také slouží k ochraně společnosti před vznikem a šířením sociálně

patologických jevů, což je činnost preventivního charakteru. Sociální intervencí je definováno zejména základní sociální poradenství, terénní sociální práce, socioterapie, krizová pomoc a zabezpečení podmínek na přežití.

Při přímé práci s klienty sociální kurátoři vybírají z mnoha teorií a metod sociální práce, kritériem je adekvátnost metody k povaze klientova problému a celé jeho životní situace, ale také k pracovním podmínkám a osobnosti samotného sociálního kurátora. Což si nyní budeme blíže manifestovat na práci sociálního kurátora s cílovou skupinou lidí sociálně vyloučených.

Vzhledem ke komplikované genezi bezdomovectví a souběhu různých druhů sociálně patologických jevů se musí sociální kurátor často obracet na řadu institucí a organizací. Úzká spolupráce sociálního kurátora s nestátními neziskovými organizacemi, které se zaměřují na poskytování sociálních služeb v azylových domech, nízkoprahových denních centrech, noclehárnách apod. se jeví jako nezbytná. Dále klientům sociální kurátor nabízí konkrétní zacílené služby, jako např. zprostředkování osobních dokladů, dokladů nutných pro vyřízení dávky hmotné nouze, zprostředkování ubytování, komunikaci s rodinou, se zaměstnavateli, se soudy, pomoc při plnění dlužných pohledávek apod.

Při tvorbě plánů a postupů v rámci konkrétního řešení pomoci lidem, kteří žijí dlouhodobě v nepříznivých životních situacích, by měly být jednotlivé sociální služby sociálním kurátorem strukturovány zásadně tak, aby byla zachována posloupnost uspokojování potřeb. To tedy znamená, že nelze upřednostňovat uspokojování potřeb psychologických a sociálních před biologickými a hygienickými. Platí známé Maslowovo pravidlo: „Pokud nejsou alespoň uspokojeny potřeby nižší, nedochází k uspokojení potřeb vyšších.“ U problematiky bezdomovectví však přetrvává mylný dojem, že lidé z ulice potřebují uspokojovat pouze základní životní potřeby. Opomenutí rozvoje následujících psychosociálních a duchovních potřeb zapříčiní stagnaci v resocializačním procesu. Rovnoměrné uspokojování klientových životních potřeb má zásadní vliv na žádoucí posun v řešení jeho krizové životní situace. Přijetí zdánlivé nebo faktické nebo beznadějně situace (podobně jako v somatické nemoci) je základní předpoklad pro smysluplnou léčbu. Záměrem socioterapeutického působení je pomoci doprovázet jedince v extrémně náročné životní etapě ke změně sociální situace.

(http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/metodicka_prirucka.pdf).

Jak jsme si ukázali výše, záběr práce sociálního kurátora je velmi široký. Aby působení sociálních kurátorů bylo efektivní, předpokládá interdisciplinární přípravu a vzdělání. Zcela samozřejmým požadavkem je, aby práci sociálních kurátorů vykonávaly osoby nejen plně svéprávné, bezúhonné, zdravotně způsobilé a morálně zdatné, ale i odborně způsobilé. Osoby schopné jednat samostatně a pohotově, vyznačující se přirozenou autoritou.

S takovýmto pohledem na osobnostní a odborné předpoklady výkonu funkce sociálního kurátora se plně shoduje vymezení předpokladů sociálního pedagoga. Charakter sociální pedagogiky můžeme vymežit také jako interdisciplinární. Má výrazně integrující charakter. Z pohledu životní praxe soustřeďuje a dále rozvíjí teoretické poznatky pedagogických, společenských, sociologických, ale i dalších vědních disciplin (Kraus, Sýkora, 2009). Ve vztahu k náplni práce sociálního kurátora můžeme použít i vymezení sociální pedagogiky, jako optimalizaci a usměrňování krizových životních situací a procesů, a to s akcentem na vnitřní potenciál jedince a jeho individualitu (Kraus, 2008). Takovou krizovou životní situací, která vyžaduje pomoc, může být samozřejmě i situace ztráty domova s následným propadem do bezdomovectví. Pokud nahlédneme do osnov oboru sociální pedagogika v jednom každém ročníku bakalářského, a následně i magisterského studia těch vysokých škol, které studium oboru sociální pedagogika nabízí (např. lze uvést Univerzitu T. Bati ve Zlíně, Masarykovu univerzitu Brno, Univerzitu Hradec Králové, Univerzitu Karlova v Praze a mnohé další), tak zde nepochybně nalézáme mnoho předmětů, jejichž studium znatelně zkvalitní práci sociálního kurátora (a obecně jakéhokoliv sociálního pracovníka) zejména v oblasti preventivní a terapeutické. Z předmětů lze uvést např.: sociální komunikace, občanské právo (včetně práva rodinného), sociální patologie, speciální pedagogika, sociální psychologie, techniky poznávání osobnosti a zcela jistě i mnoho dalších, které mohou pomoci při práci sociálního kurátora. Úspěšný absolvent tak získává nejen určité klíčové kompetence, jako jsou vědomosti širokého společenského základu a dovednosti (schopnosti sociální komunikace, schopnosti řešit problémy), ale v neposlední řadě také psychické předpoklady pro výkon profese sociálního pedagoga. Nejvíce ceněnými jsou emoční stabilita, schopnost sebekontroly, vyrovnanost a vnímavost pro různé životní situace. Sociální pedagog by se tak úspěšně uplatnil i v pozici sociálního kurátora.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

„Na začátku realizace každé výzkumné studie stojí nápad nebo konkrétní potřeba vzniklá existencí praktického problému. Od formulace výzkumného problému se odvíjí všechny následující části práce a právě výzkumný problém určuje, jaké budeme mít výzkumné možnosti pro jeho řešení a v jakém vztahovém rámci.“ (Miovský, 2006, s. 121).

Hlavním cílem mého výzkumného šetření bude, s použitím teoretických východisek uvedených v předcházející části, odpovědět na otázku, zda existují rozdíly v bezdomovectví z pohledu mužů a žen.

Jako hlavní výzkumnou otázku jsem si proto stanovila: ***Jaké jsou rozdíly mezi ženami a muži bez domova a specifika bezdomovectví podle pohlaví?***

K odpovědi na hlavní výzkumnou otázku by měly přispět dílčí výzkumné otázky, které se k ní vztahují a byly odvozeny z teoretické části mé diplomové práce.

První dílčí výzkumná otázka zní: ***Jaké jsou hlavní příčiny životní situace žen a mužů bez domova?***

Druhá dílčí výzkumná otázka zní: ***Jak využívají ženy a muži bez domova sociální služby?***

Třetí dílčí výzkumná otázka zní: ***Jaká je nabídka a využití sociálních služeb pro lidi bez domova v regionu Blansko?***

Pro provedení výzkumného šetření jsem si záměrně zvolila sociální zařízení Nízkoprahové denní centrum Stará fabrika Blansko (dále jen „NDC“). Téma, které jsem si pro svou diplomovou práci vybrala, bylo pro mne doslova polem neoraným a požádat o spolupráci NDC se mi tak jevilo výhodné z několika důvodů: jednak sama pocházím z obce nedaleko Blanska, dále získám lepší možnost oslovit respondenty pro budoucí rozhovory a v neposlední řadě si vytvořím ucelenou představu o rozsahu sociálních služeb, které jsou v regionu Blansko pro osoby v tíživé sociální situaci zřízeny.

5.1 Charakteristika výzkumného prostředí

Nízkoprahové denní centrum Stará fabrika Blansko je sociálním zařízením, které poskytuje ambulantní, případně terénní formu služby pro osoby bez přístřeší. Služba zahrnuje základní činnosti, a to poskytnutí jednoduché stravy nebo pomoci při jejím zajištění a poskytnutí pomoci nebo podmínek pro osobní hygienu. V čele stojí vedoucí NDC, dále

jsou zde zaměstnání 2 až 3 pracovníci v sociálních službách, počty pracovníků se odvíjí od finančních možností. Pracovníci NDC nabízí sociálně vyloučeným osobám pomoc při uplatňování jejich práv a povinností a pomoc při obstarávání jejich osobních záležitostí, pomáhají jim při zprostředkování zaměstnání. Sociální pracovník, zpravidla se jedná o vedoucího zařízení, provede s nově příchozím krátký pohovor, kdy je zjišťováno, jaké jsou jeho základní životní podmínky, spadá-li do cílové skupiny a co od služby očekává. Klient se vždy sám rozhodne v jaké míře a zda nabídku využije. Pak může dojít k uzavření smlouvy, která má formu ústní nebo písemnou.

Samotné centrum se nachází zhruba ve středu města v polouzavřeném dvoře na ulici Sadová. Dobrým orientačním bodem je blízké sousedství budovy Městské policie. Prostory zařízení se dají popsat jako velmi skromné. Centrum má k dispozici pouze jednu společnou místnost velikosti běžného obývacího pokoje se stoly a židlemi včetně maličkého kuchyňského koutu. Další menší místnost je určena pro zázemí zaměstnanců a poslední je malá kancelář pro vedoucího. K provádění hygieny mají klienti možnost využít koupelnu včetně toalety. Místnost pro uložení čistého šatstva je značně omezená, z malých kapacitních důvodů je zde postavena i pračka.

Základní nabídka služby, čítající pro každého jednou denně teplou polévku se dvěma krajíci chleba a čaj v libovolném množství, je konkrétně v Blansku pro klienty bezplatná, což zdaleka neplatí pro všechny regiony ČR. Bez poplatku mají klienti také možnost využití sprchy, stejně tak bezplatná je i výměna oblečení. Výměna ošacení za čisté má svoje pravidla, nárok na „větší“ kousky oděvu mají klienti 2x za týden, spodní prádlo a ponožky si mohou vyměnit každý den. Nabízené služby jsou k dispozici pouze pro pracovní dny od 7.30-11.30 a od 12.30-15.30. Žádný z klientů, který se na službu obrátí, nepotřebuje žádná doporučení. Vstup do zařízení je zakázán pouze osobám pod vlivem alkoholu (tolerance 0,5 promile) a jiných návykových látek, osobám agresivním a trpícím infekčními chorobami. Cílovou skupinou služby jsou lidé bez domova od 18 let věku.

V rámci základního sociálního poradenství jsou klienti odkazováni i na návazné služby Oblastní charity Blansko, např. Krizová pomoc, Noclehárna pro muže Blansko, Charitní poradna nebo na další instituce.

Počet lidí bez domova, kteří se obracejí se žádostí o sociální pomoc, obecně v naší společnosti narůstá a zájem o sociální služby se zvyšuje. Ze statistik, které mi byly zpřístupněny k nahlédnutí vedoucím zařízení NDC, bylo zjištěno následující:

V roce 2014 využilo sociální službu 202 různých klientů, nejvíce jich bylo ve věkové skupině 27 – 50 let, potom 51 – 65 let a nakonec 18 – 27 let. Nejméně klientů je nad 65 let věku. Dále je možné uvést, že v roce 2014 bylo celkem 5957 kontaktů – návštěv klientů. Průměrně službu využilo 24 klientů denně.

Za období trvání projektu (2012-2014) bylo podpořeno celkem 353 různých klientů, z toho 259 mužů a 94 žen.

Kapacita služby byla během tří let dostatečně naplněná. V roce 2012 bylo podpořeno 208 různých uživatelů, z toho 155 mužů a 53 žen, při 7093 kontaktech. Průměrný počet uživatelů na jeden den byl 28. V roce 2013 bylo podpořeno 219 různých uživatelů, z toho 158 mužů a 61 žen, při 6640 kontaktech. Průměrný počet uživatelů na jeden den byl 26. V roce 2014 bylo podpořeno 202 různých uživatelů, z toho 147 mužů a 55 žen, při 5957 kontaktech. Průměrný počet uživatelů na jeden den byl 24. Za celé monitorovací období (2012 – 2014) bylo podpořeno 353 různých uživatelů, z toho 259 mužů a 94 žen, při 19690 kontaktech. Počet podpořených žen oproti minulému monitorovacímu období vzrostl. Došlo i ke zvýšení počtu kontaktů oproti minulému monitorovacímu období, cca o 2700.

5.2 Strategie výzkumu a použité metody

S ohledem na charakter dané problematiky a počet očekávaných konverzačních partnerů, jsem jednoznačně zvolila kvalitativní výzkum.

Creswell (in Hendl, 2008, s. 48) vymezil kvalitativní výzkum následovně: „*Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.*“

Strauss a Corbinová (1999, s. 10) rozumí pod pojmem kvalitativní výzkum „*jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace.*“ Podle Hendla (2008, s. 50) je hlavním úkolem kvalitativního výzkumu

„objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce.“

Je třeba mít na paměti, že teorie či hypotézy, které vzniknou na základě kvalitativního výzkumu, není možné zobecňovat. Jsou platné jen pro ten vzorek, na kterém byla data získána (Švaříček, Šedřová, 2007).

Od výše zvolené strategie se odvíjel i výběr metody sběru dat. K získání informací byl použit polostrukturovaný a hloubkový rozhovor, který mi umožnil získat o studovaném jevu detailní a komplexní informace. Výhodu metody spatřuji v zachování možnosti položení dalších doplňujících otázek, které mohly získanou odpověď více rozvést do hloubky a lépe postihnout jemné nuance jednotlivých případů.

S ohledem na téma mojí diplomové práce (specifika bezdomovectví mužů a žen) musely být rozhovory realizovány u obou pohlaví. Komunikační partnery jsem vybírala na základě prostého záměrného (účelového) výběru, jehož cílem je splňovat určitá kritéria. Mým kritériem byl hlavně status bezdomovce, který využívá služeb NDC.

Výzkumné šetření se uskutečnilo na půdě NDC Stará fabrika Blansko v rámci mého výkonu dobrovolnické služby na konci roku 2014. Vytvoření „domovské základny“ se nakonec pro uskutečnění rozhovorů s bezdomovci neukázalo tak výhodné jak jsem si původně představovala. Naopak se ukázalo, že bude problém pro naplnění cílů výzkumu vůbec získat alespoň minimální počet konverzačních partnerů, navíc obojího pohlaví. Na moji žádost o poskytnutí rozhovoru reagovala naprostá většina odmítavě. Po překonání počáteční nedůvěry se mi nakonec podařilo oslovit tři ženy a tři muže, kterým nevadilo rozhovor se mnou absolvovat. Mým zkoumaným vzorkem se tedy staly tři ženy bez domova, které spadají do věkové hranice 42 - 56 let a dále tři muži bez domova, spadající do věkové hranice 46 - 59 let. Všichni respondenti v době mé praxe byli klienty NDC.

Otázky pro muže a ženy jsem stanovila stejné a již na počátku je roztřídila do čtyř sfér (sféra existenciální; sociální vztahy, blízké vztahy; zdraví a sféra služeb). Pro každou ze sfér jsem provedla zvlášť vyhodnocení u žen a zvlášť u mužů. Následnou komparací jednotlivých vyhodnocených sfér jsem hledala případné rozdíly v bezdomovectví mužů a žen a na základě zjištění vyplývajících z této komparace se pokusila nalézt odpovědi na formulované výzkumné otázky.

Zároveň jsem si však uvědomila, že bude účelné doplnit rozhovory s bezdomovci také pohledem „z druhého břehu“, tj. rozhovorem se sociálním pracovníkem, který s těmito lidmi přichází denně do kontaktu. Jeho odborné zkušenosti a znalosti pro mne byly cenným zdrojem poznatků důležitých pro formulování odpovědi na poslední výzkumnou otázku.

Pro muže a ženy bez domova byly zvoleny následující otázky:

Existenciální sféra

1. Jak se stalo, že jste se stal(a) člověkem bez domova? Co bylo příčinou?
2. Když se vám dařilo, kde jste pracoval(a)?
3. Jak a kde trávíte noci?
4. Kde provádíte hygienu?
5. Jak si obstaráváte jídlo?
6. Jak získáváte peníze?
7. Hledáte aktivně zaměstnání?
8. Jak vypadá váš běžný den?

Údaje vzešlé z těchto otázek by měly přispět k objasnění, co bylo příčinou ztráty domova jednotlivých komunikačních partnerů. Dále ke zjištění, jaké jsou zdroje jejich finančního zabezpečení, jakým způsobem jsou saturovány jejich základní potřeby (spánek, hygiena, stravování) a jakým způsobem tráví volný čas.

Sociální vztahy, blízké vztahy

9. Co pro vás znamená pocit domova?
10. Udržujete styky s rodinou či někým blízkým z minulosti?
11. Dostal(a) jste se někdy do konfliktní situace?
12. Jak se k vám chovají ostatní lidé (bydlící) a jak ostatní bezdomovci? Co sám (sama) si o nich myslíte?
13. Co je pro vás největší stres?
14. Jak byste si představoval(a) svoji budoucnost? Jste se svým stavem spokojen?

Odpovědi na otázky by měly vést ke zjištění, co pro jednotlivé komunikační partnery znamená pocit domova, zda mají ve svém okruhu blízké či známé, se kterými se pravidelně stýkají či komunikují. Mají také ukázat, jakým způsobem ženy a muži bez domova hodnotí svůj život do současné doby a jaké mají plány do budoucna.

Zdraví

15. Jaká je vaše zdravotní situace?

Účelem této otázky je zjištění zdravotního stavu korespondenčních partnerů. Zda případné změny jejich zdravotního stavu byly příčinou či až důsledkem situace, ve které se v současné době nacházejí.

Sféra služeb (další pomoci)

16. Znáte okruh služeb, které máte možnost v Blansku využívat? Od koho jste se o službách dozvěděl(a)?
17. Využíváte nabízenou pomoc, kterou konkrétně a jak často?
18. Jaká je možnost přespání konkrétně v Blansku?
19. Máte za to, že sociální služby v Blansku jsou dostatečné?
20. Co byste ještě za sociální službu v Blansku uvítal(a)?

Významem těchto otázek je zjistit, jaké povědomí mají ženy a muži bez domova o poskytovaných službách a které z nich využívají, které ne a co je k tomu vede. O které další služby by měli zájem. Zda mají představu o službě, která doposud chybí, kterou by uvítali a která by vedla ke zlepšení jejich současné situace.

Druhý soubor otázek byl utvořen pro vedoucího NDC:

1. S jakými problémy se podle Vás lidé bez domova každodenně potýkají?
2. Jaké konkrétní činnosti poskytuje vaše zařízení lidem bez domova nejčastěji?
3. Jaké jsou rozdíly v preferencích uživatelů ve využití jednotlivých nabízených služeb z hlediska pohlaví klientů?
4. Je současná forma pomoci lidem bez domova v regionu Blansko dostatečná?
5. Jaké další sociální služby by měly pro lidi bez domova v regionu Blansko vzniknout?

Vlastní rozhovory s bezdomovci proběhly v kanceláři vedoucího NDC, která zajišťovala dostatek soukromí. Přípravené otázky jsem nekladla vždy v přesném pořadí, ale přizpůsobovala je plynoucímu rozhovoru. Rozhovory probíhaly tak, že pokud byla otázka zodpovězena celá, do výpovědi jsem nezasahovala. Pokud bylo třeba odpověď rozšířit, položila jsem doplňující otázku. Ještě před začátkem rozhovorů jsem každého z nich požádala o souhlas s pořízením nahrávky na záznamové zařízení a zaručila jim absolutní anonymitu výzkumu. Všichni oslovení s nahráváním na diktafon souhlasili. Po uskutečnění byly všechny rozhovory převedeny do písemné podoby formou doslovné transkripce. Přepis dat do spisovného jazyka nebyl u rozhovorů proveden. Otázky mnou položené jsou psány tučným písmem, odpovědi komunikačních partnerů kurzívou. Doslovné přepisy

všech rozhovorů s lidmi bez domova včetně rozhovoru s vedoucím NDC budou uvedeny v příloze.

5.3 Vyhodnocení rozhovorů

Existenciální sféra

ŽENY

- **Příčiny ztráty domova**

Dvě komunikační partnerky označily jako hlavní příčinu ztráty domova narušené vztahy v rodině a konflikty s partnerem; zažila je každá z nich. Vzpomínky na traumatizující události v životě **paní A** jsou dodnes v jejím vyprávění velmi silné. Manžel přišel o práci, začal pít a propadl hazardu. Peníze na automaty si vynucoval bitím, které se časem stupňovalo („*Manžel... manžel mě bil, tak nějak pořád víc... To prostě přišel z té herny dom a už to začalo... Tak to šlo poslední dva roky, ale už sem nemohla...*“). Odchod na ulici byl pro ni zpočátku nepředstavitelný a své rozhodnutí oddalovala, neboť s manželem prožila hezkou část života a také k domu měla citový vztah, byť patřil manželovi. Snažila se za něho zpočátku splácet dluhy, ale vše se pro ni stávalo stále neúnosnějším. Objevily se u ní psychické problémy. Situace byla pro ni jednodušší snad pouze v tom, že neměli spolu děti a tak rozhodnutí opustit domov a odejít na ulici s pár věcmi, bez možnosti faktického návratu, bylo pouze na ní („*Prostě sem si jednou počkala až byl zase pryč v hospodě, sebrala se a odešla ke kamarádce do Blanska. Jenom nejnutenější věci, pár korun sem měla na účtě a šla sem...*“). Po nějaké době však přišla o práci a ani nyní žádnou práci nemá. **Paní B** uvedla, že přišla o střechu nad hlavou díky své dceři. Dům po svých rodičích darovala dceři v době, kdy tato byla ještě malá. S manželem byli rozvedeni, a byť spolu jinak vycházeli, na výchovu dcery měl každý z nich jiný pohled („*Já sem bývala vždycky ta zlá, otec jí povoloval a dal jí, co chtěla. Proto se mně možná tehdy tak „odvděčila“*“). O jejich vzájemném vztahu nebo konfliktech v době dospívání se blíže vyjadřovat nechtěla, jen uvedla, že se dcera chytla závadové party, chtěla peníze, a proto dům prodala. Část peněz jí měla dcera z prodeje vyplatit, ale nedala jí nic („*...neviděla sem od ní ani korunu. Nepředpokládala sem, že na mě udělá nějaký podraz. Ale zase sem byla o zkušenost chytřejší.*“). I **paní C** zažila ve svém dřívějším vztahu týrání, které nakonec vyústilo opuštěním společné domácnosti. Je vdovou už 16 let, přesto i po tak dlouhé době se jí při vyprávění chvíl hlas („*...Zažila jsem týrání, i děti je zažili. (...) To mě posadil do křesla k otevřenému oknu a tak mě řekl, že tady budu sedět celou noc. On měl potom*

dávky i 2 litry rumu a dělal hrozný věci, že sám ani nevěděl jaký. Hrozný věci, co dělal...“). Nechtěla se k manželovi s dětmi vrátit. Manžel byl psychicky nemocný a nakonec si sáhl na život. Se současným partnerem je už 10 let. Měli dluhy na nájemném, v krátké době po sobě oba přišli o práci a následně se ocitli na ulici (*„Tak já sem ztratila byt na 9. květnu, tak prostě tam byly dluhy, neplatila jsem byt, no a pak už jsem neměla práci. Přítel taky přišel o práci a už se to semlelo (...) Takže chvílku jsme bydleli a pak zase špatně dopadli...“*).

- **Zaměstnání a finanční zabezpečení**

Všechny komunikační partnerky mají problémy se zaměstnáním. Jsou vyučeny v oborech, které nejsou na nynějším pracovním trhu žádané, nebo mají jen základní vzdělání. Práce, které vykonávaly v posledních letech, byly spíše krátkodobé a spadaly do kategorie prací pomocných a tím i hůře placených. Přesto se snaží práci hledat, podnikají aktivní kroky k nalezení zaměstnání a o jeho získání usilují. **Paní A** si sice práci udržela ještě dlouho po odchodu od manžela, nakonec ji ztratila pro uzavření restaurace, kde umývala nádobí. Nyní pobírá podporu v nezaměstnanosti a žije z posledních úspor (*„Prácu sem si udržela i potom, jak sem odešla kvůli tomu týráni od manžela. Ale tam, kde sem byla v kuchyni, tam to zavřeli. Je to už 4 měsíce. A nějak se nemůžu uchytit...“*). Je si vědoma toho, že obor tkadlena, ve kterém je vyučena, není žádaný, přesto o možné rekvalifikaci vůbec neuvažuje. Práci si shání, říká o sobě, že je šikovná a pracovat chce, obchází možné zaměstnavatele. Situaci, že by si peníze mohla půjčit, byť od dobré přítelkyně, nepřipouští (*„Půjčovat si nechcu ani od kamarádky, to je závazek.“*). Ani **paní B** nemá jistotu, že zaměstnání, které jako jediná z žen nyní má, si do budoucna udrží. Práci získala přímo na charitě, kam se dostala původně jako klient, ale jak říká, měla štěstí. Ukázala se jako velmi šikovná a byla s ní sepsána smlouva na dobu určitou s možností dalšího prodloužení (*„...nevím, jestli mi to tady prodlouží. Snad jo, je zde na to málo lidí a nikdo se sem nehrne.“*). Příjem, který pobírá, jí prý dostačuje, má kolem 10.000,- Kč měsíčně, ale umí vyjít i s poloviční částkou. Uvádí, že by rozhodně nikdy nežebrala (*„...že by „klobouček a přispějte“, to ne. Já na to nemám povahu, že bych někde stála“*). **Paní C** je již dlouhodobě bez práce, stejně tak i její přítel. Jejich finanční situace je velmi špatná. Uváděla, že největší překážkou pro získání zaměstnání jsou pro ni i přitele přijímací pohovory (*„Jak jsou všude ty testy, matematika, šroubování, to je takový (...) všude dost těžký. To vás okamžitě potom hned propustí a to je konec.“*). Často jsou odmítání, přesto si práci shání a jsou oba ochotni se odstěhovat za práci kamkoli, pokud získají i ubytování.

Jako další zdroj příjmů oba přiznávají žebrání (*"Dělávali jsme to, bylo nám trapně. Hrozně. Lidi dali sem tam nějakou tu kačku. To jsme měli na jídlo."*).

- **Saturace základních potřeb**

Paní A nemá s pobytem přímo na ulici žádné osobní zkušenosti. Má silnou oporu ve své přítelkyni, jejíž nezištné chování a psychickou podporu na různých místech rozhovoru často zmiňovala. Byla to také ona, která jí poskytla ubytování v prvních dnech, kdy se odhodlala od manžela násilníka odejít (*"Ze začátku sem šla ke kamarádce, ale to nešlo donekonečna. Byla hodná, nechala mně u sebe skoro 10 dní (...)Vůbec sem nevěděla co mám dělat...Pak už sem nechtěla, bylo nás tam moc, její děcka i manžel, nechtěla sem zavazet..."*). Nyní pobývá v Blansku na ubytovně, kde je zatím dosud. Za svůj současný stav se stydí a udržet si čistý a příjemný vzhled je pro ni velmi důležité (*"Snažím se vypadat tak, aby to na mě nikdo nepoznal. Chodím upravená, kamarádka je kadeřnice, tak mi udělá hlavu..."*). Oblečení si zajišťuje převážně sama, občas využije charitu. Snaží se být co nejvíc soběstačná. Hygienu provádí přímo na ubytovně, sama si i vaří, na polévku do charity chodí v případě nejvyšší nouze. **Paní B** krátkodobé zkušenosti s pobytem na ulici má. Přebývala na nádraží v Adamově společně se svými dvěma psy asi týden (*"Tam se topilo, bylo to tehdy v zimě. De facto mi tehdy bylo víc líto těch psů než mě samotné. To trvalo tak asi tak týden. Nakonec sem odsud odešla kvůli smradu, přišli tam spát dva bezdomovci, močili klidně na zem, tak sem to na nádraží vzdala."*). Naskytla se jí příležitost jít do podnájem na Klepačově. V této době se také stala pravidelnou klientkou NDC v Blansku. Ze začátku zde využívala možnosti hygieny, čistého oblečení, občas polévky. O podnájem asi po 5 letech přišla, nyní má samostatné bydlení v bytě v domě, který město Blansko vyčlenilo pro lidi sociálně slabé (*"Teď bydlím na Jungmance, barák patří městu, říká se mu tady mezi lidma „dům hrůzy“. Jsou to sociální byty, ale město je trochu vyspravilo. Sami se musíme o pořádek starat, jinak by nás vystěhovali. Mám tam 1 + kk, nejsou náročná, mám tam všechno, kuchyň, hlavně tam mám svůj pořádek."*). Protože má práci a tím i příjmy, uvažuje o změně bydlení. Vždycky si vařila sama, často víc a jídlo si zamrazuje. Přiznává, že chodívala dříve vybírat jídlo z kontejnerů za Albertem. **Paní C** má s bydlením největší potíže. Na ulici se dostala společně se svým dlouhodobým přítelem a sehnat finančně dostupné bydlení v okolí Blanska je pro ně nemožné. Museli se rozdělit, přítel nyní noci tráví v krizovém centru v Brně, ona má zajištěnu střechu nad hlavou podle toho, na co jim vystačí peníze. Přes léto byli nuceni přespávat i venku (*"Mirek čas bydlel pod mostem a já pak s ním taky. Když nebylo ani"*

na zaplacení ubytovny. *Měli jsme tam matracčky co lidi vyhazovali. Taky spacáky. I v létě to pro nás bylo pro mě kolikrát hrozný. Ale dalo se to. V zimě jsme byli vždycky zalezlí.*“). Oba jsou dlouhodobými a pravidelnými klienty NDC. Ve všední den tak mají zajištěnu teplou polévku, možnost hygieny a výměny čistého oblečení. Paní občas sama něco uvaří nebo ohřeje, ráda by více, ale nezbyvají jim peníze. Je ráda, že se složí na ubytování alespoň pro ni. O víkendech shání, co se dá, chodí vybírat jídlo za obchody do kontejnerů, někdy se stane, že nemají k jídlu skoro nic.

Existenciální sféra

MUŽI

- **Příčiny ztráty domova**

Také komunikační partneři v rozhovorech hovořili o tom, jakým způsobem se ocitli bez domova. **Pan X** pochází ze Slovenska a jak uváděl, do Česka odešel před 9 lety dobrovolně za prací, kterou si tehdy našel sám přes agenturu včetně bydlení. Postupně práci změnil, nicméně s přestávkami pracoval až do začátku roku 2010, od té doby je bez práce. **Pan Z** uvedl, že jeho cesta ke dnu začala nesplácenými půjčkami, o kterých rodina ani nevěděla, následně ztratil zaměstnání a přišel o rodinu (*„Nesplacitelný půjčky, ztráta bytu a rodiny, hrozba exekutorem. Byly to už 3 roky, ráz na ráz...skončil jsem, kde jsem.*“). Rodina se musela vystěhovat, neboť dům byl prodán v exekuci. Z velké části byly dluhy prodejem domu umořeny, část dluhu zůstala dodnes. Narušené vztahy mezi manžely a následný rozvod byl dle **pana Y** jednoznačně příčinou jeho odchodu z domova. Připouští, že vinu na rozpadu manželství měli oba dva. Manželka měla poměr s jiným mužem, on propadl alkoholu (*„Nepopírám, na rozvodu máme vinu oba dva. Moc o tom mluvit nechcu, ale jo, manželka se kurvila a já sem chlastal.*“). Protože byt byl manželky, sebral se a odešel na ulici.

- **Zaměstnání a finanční zabezpečení**

Z rozhovorů vyplynulo, že všichni muži pociťují problémy s hledáním práce. Mít práci chápou jako základní podmínku pro zlepšení jejich situace. **Pan X** marně hledá práci již od roku 2009 (*„Práce se mi líbila, ale pak jsem měl smůlu. Neprodoužili mi smlouvu.*“). Zdůrazňoval, že si práci neustále hledá, ale všude po něm chtějí životopis. Zvažuje návrat na Slovensko, pokud by však práci sehnal zde, zůstane. Vůbec neuvažoval o tom, že by za odmítavým postojem potenciálních zaměstnavatelů mohla být jeho dlouhodobá

náklonnost k alkoholu a související psychické problémy, včetně opakovaných pobytů v léčebně. Nicméně i přes skutečnost, že práci nemá, je finančně zajištěn invalidním důchodem, který mu byl přiznán ještě na Slovensku. Jeho výše v přepočtu činí celkem 5.500,- Kč. Po exekučních srážkách mu zůstává životní minimum, ke kterému si přivydělává sběrem starého železa. Dalším zdrojem příjmů je pro něj žebrání („...žebrám, hlavně v Brně. V Blansku se těžko daří (...) Chodím přímo do nemocnice u sv. Anny, klidně mám i 300,- za den nebo za pár hodin...“). Také chodí dávat krevní plazmu. **Pan Z** jako bariéru v hledání zaměstnání spatřuje ve svém věku a zejména zdravotním stavu, což nemůže nijak ovlivnit. Za svůj profesní život vystřídal hodně zaměstnání, nikdy však nebyl z práce vyhozen. Co je na ulici, měl alespoň brigádu, do loňska uklízel, ale zaměstnavatel činnost ukončil („Dělal jsem cokoliv, nikdy mě nevyhodili, skončila firma, práci jsem si našel vždycky. Prodělal jsem ale infarkt, nikdo mě nechce a mám leta.“). Jeho příjmem jsou sociální dávky ve výši 3.410,- Kč měsíčně, za noclehárnu zaplatí 40,- Kč za noc, po předložení potvrzení má nárok na příspěvek na bydlení. Snaží si vyřídit invalidní důchod, dosud však nebyl úspěšný, jednání s úřady ho dle jeho vyjádření velmi stresuje. Uvádí, že nikdy nekradl a ani by nežebral. Jediný z mužů, který má v současné době zajištěnou práci, je **pan Y**. Nedávno získal místo nočního hlídače, musí brát co je, má ochrnutou ruku po úrazu („Někdy to člověk chytne hned, dělával jsem i na černo“). Jeho pravidelným příjmem je částečný invalidní důchod 6.800,- Kč a nově bude i příjem ze zaměstnání. Za nájem zaplatí 4.000,- Kč a 2.000,- Kč posílá na alimenty („Žebrání jsem nikdy neprovozoval, nejsem somrák. To jsem si radši občas půjčil od známého.“).

- **Saturace základních potřeb**

Pan X se ostře ohradil proti otázce, zda spává na ulici. Za typického bezdomovce se nepovažuje, nikdy přímo na ulici nebydlel. Nyní bydlí v podnájmu v Boskovicích ještě s jedním pánem, mají společný pokoj, vyhovuje mu to. Hygienu si obstará doma, na charitu si chodí na holení a vyměňovat oblečení. Pro jídlo chodí pouze do TESCO, aby vyžil tak využívá slev („Nemám ani 100,- Kč na den, spíš 50,- až 60,- Kč. Koupím si párky ve slevě, polívku mám na charitě, sekaná když je ve slevě, tu si upeču. Stačí mi kafe, cigarety nepotřebuju.“). Přiznává, že výrazně finančně ušetří, pokud se nechá na čas hospitalizovat v protialkoholní léčebně, čehož opakovaně využívá, hlavně přes zimu. Každý jeho den vypadá podobně, dopoledne zajde na charitu na polévku, odpoledne za přítelkyní nebo na poštu, večer se vrací do Boskovic. Sedne si k televizi, schází se s kamarády z ubytovny, popíjejí krabicové víno. **Pan Y** uvedl, že bydlí sám, v podnájmu,

byť získal od města v roce 2012 („...čekal jsem na něho 7 let. Je to I + KK.“). Zde je spokojený a rozhodně by si chtěl byt udržet. Předtím bydlel různě, např. na noclehárně, anebo pokud pracoval a měl peníze, tak na Dukle. Také spával v garáži, v létě v lese. Uvařit si umí, ale pro samotného ho to nebaví, na polévku občas zajde do NDC. Má zkušenosti i s vybíráním jídla z kontejneru („Když bylo vysoký datum, chodil jsem i za obchod...“). Jako hlídač má nepravidelné směny, staví se někde na jídlo, večer zajde na charitu nebo si doma hodně čte. Volný čas tráví vycházkami po lese nebo pomáhá synovi na zahrádce. Z vyprávění **pana Z** je znát určitá rezignace. Jako jediný z mužů využívá pravidelně noclehárny (2 roky), říká, že mu to nevadí a o jiné možnosti ani neuvažuje, neboť na ubytovnu nemá finance a navíc zde chtějí platby dopředu. Ze začátku neměl žádné finance a spával i na nádraží. Hygienu si dnes zajišťuje pouze na noclehárně včetně praní a holení. Polévku má každý den v NDC, něco si občas koupí sám a sní na noclehárně („Když je víkend, tak si koupím třeba polívku na nádraží (...) Já mám spíš studenou stravu. Jediný teplý jídlo mám tady, někdy v hospodě.“). Jelikož provozní řád zakazuje na noclehárně pobyt přes den, prosedí celý den buď přímo na denním centru anebo si jde sednout do tepla třeba na polikliniku nebo zajde do hospody na kávu. Byl zvyklý pracovat, jeho den měl řád, rád vyráběl ze dřeva, toto nicnedělání ho frustruje („Jedním slovem „hrozný a příšerný“. Někdo je na to zvyklý, ale pro mě je to prostě utrpení.“).

Sociální vztahy, blízké vztahy

ŽENY

- **Domov a blízké vztahy**

Pocit domova je pro moje komunikační partnerky citlivé téma. Pokud o dětství hovořily, vyjadřovaly se velkou láskou. Rozhodně nezmiňovaly žádné skutečnosti, které by je mohly predisponovat k současnému životu. Pro **paní A** bylo dětství krásným obdobím. Jako jedináčkovi se jí rodiče plně věnovali, bohužel jsou již oba mrtví („Ti by nikdy nedovolili, aby na mně někdo sáhl!“). Děti s manželem neměli, její „rodinou“ jsou jí její přítelkyně. Také **paní C** se o svém dětství vyjadřovala jako o krásném období. Představa domova v ní vyvolala silné emoce („Pocit domova? Jéžíš, tak to je nádherný! Něco krásnýho...“). Brzy se vdávala, rodiče si to nepřáli, manželství nedopadlo dobře. Z manželství má dvě dospělé děti, ale nekontaktují se („Nestýkám se vůbec s původní rodinou. Děti si žijí každý svým životem. Tak něco ví, ale nevyhledáváme se, ani oni mě“). Bratr je sice finančně dobře zabezpečený, ale nikdy jí nepomohl. Nejbližší osobou v jejím životě je pro ni její

dlouholetý přítel, který má bohužel, stejně jako její bývalý manžel, občasné problémy s alkoholem (*„Přítel se taky rád napije. Taky je to těžký...Taky hádky a rozchody kvůli tomu. Má takový blbý řeči, takový hádavý...“*). Má ho přesto ráda, díky němu je její život snesitelnější, jsou si oporou, psychicky těžce nese, že nemohou bydlet spolu. **Paní B** se o svém dětství nezmínila vůbec. S dcerou i bývalým manželem se občas vídají, jejich vztahy hodnotí jako dobré. S životem dcery nesouhlasí, nelíbí se jí společnost, ve které se dcera pohybuje (*„Stýká se s feťákama a já mám ohledně feťáků svůj názor – jak si usteleš, tak si lehneš.“*). Je ráda, že bydlí sama.

- **Sociální vztahy**

Paní A je bez domova jeden rok. S životem, jaký nyní vede, se odmítá smířit. Byť ji nikdo přímo za její stav neodsuzuje, nechce takto rozhodně zůstat. S komunitou ostatních bezdomovců se vůbec nestýká vyjma krátkých okamžiků, kdy si občas dojde do NDC na polévku nebo za účelem pomoci sepsání životopisu pro zaměstnavatele. Bohaté styky udržuje pouze s přítelkyněmi. Navštěvuje knihovnu, občas sleduje televizi, někdy je pozvaná k přítelkyni na oběd, občas zajdou na kávu. O novém partnerovi zatím neuvažuje, s násilnickým chováním manžela se doposud nevyrovnala. Těžce svou situací nese **paní C**. Je s přítelem závislá pouze na sociálních dávkách a je neustále ve stresu z toho, že si nebude moci zaplatit ubytování, že nebude na jídlo, cítí se stále unavená po všech stránkách. V jejím chování bylo patrné určité odevzdání, přesto si na pohledy ostatních nemůže zvyknout (*„Tak někteří mají soucit a někteří se dívají přes prsty. No právě, vycítí to. To je hrozný, chodit jenom po okolí, já jsem byla unavená, že sem seděla, lidi se dívali, trapně mně bylo. Poznají to. Dívají se. Případá mi to hrozné.“*). Je zoufalá z toho, že s přítelem nemají místo, kam by se společně vraceli. Aby byli v teple, tak celý den prosedí na nádraží nebo v hale na poliklinice, místa často střídají, odněkud je i vyhazují (*„...pořád dokola. Je to strašný, přežívat takhle od rána do večera. Nikomu to nepřeju.“*). **Paní B** její status bezdomovce nevdá. Tím, že se „vypracovala“, je na charitě zaměstnaná a docházející klienty zná dlouho, nedělá mezi nimi rozdíly (*„...bavím se s nima úplně normálně. Až mně to tady vytykají, že prý už nemůžu, když tady pro ně dělám...“*). Mimo práci však bezdomoveckou komunitu nevyhledává, raději jde na procházku s kamarádkou. Nestýká se ani s lidmi z domu, kde bydlí, nelíbí se jí jejich kladný vztah k alkoholu (*„...mají jen hloupý kecy, co všechno udělají, ale jsou to jen kecy, všechny peníze prolíjí hrdlem. Nemám si s nima o čem bavit, když „to“ nikdy nedělalo.“*).

- **Představa o budoucnosti**

Když jsem se zeptala **paní B** na budoucnost, dostala jsem jasnou a stručnou odpověď (*„hlavně bych chtěla být na svém. Jungmannovu beru jako provizorium, není to napořád.“*). Pro **paní A** je největším přáním, zůstat zdravá a získat práci, aby si mohla udržet alespoň současné ubytování. Děsí se dluhů, nikdy si nepůjčovala, a to ani od blízké přítelkyně. O návratu ke svému manželovi vůbec neuvažovala. Z odpovědi **paní C** bylo znát spíše zoufalství, cítí se životem vyčerpaná (*„Přání? Hlavně ten život spravit. S životem spokojeni nejsme. Prožili jsme si hodně a už bych to nechtěla vrátit. Taký mít tu práci a bydlet spolu.“*). Upínala se k představě, že by to mohlo s prací možná vyjít v Plzni, ale současně již dopředu vyjadřovala obavu z možného odmítnutí (*„Ted' dávali inzerát do Plzně. Tak to zkusíme. Jestli tam budou testy, tak tam nepůjdeme.“*).

Sociální vztahy, blízké vztahy

MUŽI

- **Domov a blízké vztahy**

Na otázku, co pro ně znamená pocit domova, všichni komunikační partneři shodně odpověděli, že teplo, zázemí, jistotu. Pro **pana X** je navíc představa pevně spojena s představou ženy-přítelkyně. O svém dětství hovoří jako o dobrém, s rodiči si rozuměl, lépe vycházel s matkou (*„Bitky jsem dostával za učení, ale to bylo normální. Že by mě týrali, to ne, tak jak je to dneska.“*). Oba rodiče již zemřeli, má jen bratra a „strýka“, se kterým má hodně blízký vztah a u kterého by mohl bydlet, pokud by se vrátil zpět na Slovensko. Svou vlastní rodinu neměl nikdy v životě. Jen přítelkyně. **Pan Z** styky s rodinou neudrhuje. Snažil se, ale neměli zájem. Má dvě dcery a vnuka. Pokud jim sám zavolá, komunikují s ním, ale sami ho nevyhledávají. Nechce se vnucovat. Po rozvodu se **pan Y** dlouho stýkal pouze se synem, nyní už je schopen se bavit i s bývalou ženou. Syna si brával pravidelně ke styku, chodili do lesa, do kina. Vychází spolu velmi hezky, často se spolu navštěvují, pomáhá synovi na zahrádce.

- **Sociální vztahy**

Pan X je rozporuplnou osobou. Na jednu stranu se ohrazuje, že není typický bezdomovec, neboť bydlí v podnájmu a ne na ulici, na druhou stranu mu nevadí, když o něm říkají, že je bezdomovec. Uvádí, že moc k životu nepotřebuje, stačí mu káva a trochu jídla, následně

z rozhovoru vyplyne, že je závislým alkoholikem. Zmiňuje, že není konfliktní člověk, vzápětí říká, že má sedmou podmínku, poslední mu byla uložena v ČR (*„Akorát ty podvody a lehký ublížení na zdraví.“*). Má několik exekucí ještě ze Slovenska, asi 50.000,- EUR, dluhy jsou postupně umořovány srážkami z jeho invalidního důchodu. Ostatním bezdomovcům na ulici se spíše vyhýbá, preferuje partnerský vztah (*„Radši si jdu do svýho, koupím si flašku. Většinou se spolu hádají kvůli alkoholu. Radši si najdu babu a s ní žít.“*). Jeho vztahy k ženám jsou však spíše povrchní, častokrát v rozhovoru zmiňoval, že si chce najít nějakou ženskou. Ani vztah se současnou partnerkou nepovažuje za stabilní, pouze za ní dochází odpoledne po charitě, bydlet s ní nechce. Kamarády má na ubytovně, po večerech je navštěvuje, popíjejí levné víno. **Pan Y** zmínil, že žádné konflikty s nikým nikdy nezažil, ani s policií ne. V současné době nemá ani žádné dluhy, v minulosti připouští dluhy na energiích (*„Nesmím mít dluh vůči městu, mám od nich byt.“*). Uvádí, že nikdy nevyhledával hry na automatech, hrával s přáteli karty, občas šachy. Na otázku, jak se k němu chovají ostatní lidé, nedokázal konkrétně odpovědět (*„U mě jaksi odpadla zlatá střední cesta, buď jsem špatný nebo dobrý. Toto se blbě hodnotí.“*). Zato má poměrně jasno o některých bezdomovcích (*„Polovina bezdomovců je dobytek, nejsem rasista, to ne, nevadí mi barevní. Ale vidíte ten bordel po nich v parku, odpadky rozkopou. Nesnáším lidskou hloupost.“*). Je spíše samotář. Ženám se ale nevyhýbá a možnému vztahu se nebrání, ale chtěl by si zachovat ve vztahu určitou volnost (*„Prostě jako volnější vztah, ale ne stabilně, ne svazující. Jsem věrný.“*). **Pan Z** je bezdomovcem 2 roky a svou situaci nese ze všech mužů jednoznačně nejhůře. Cítí se osamocený, přítelkyni nemá a ani o žádném vztahu do budoucna neuvažuje, neměl by jí co nabídnout, má dluhy, žádné bydlení a zdravotní problémy. Má nárok na invalidní důchod, ale není schopen věc dotáhnout do konce. Říká, že má s jednáními na úřadech stres, ale subjektivní možnost vlastní viny za dosavadní neúspěšné vyřízení si spíše nepřipouští, vinu vidí v objektivních skutečnostech, které ale není schopen ovlivnit (*„S úřadem mám špatný zkušenosti, je to společnost. Když mi řeknou, že chtějí donést to a to, je to složitý. Jsem bez baráku a hromadu papírů mi zmizelo. Ať mi nevykládají, že to nemají v počítači...“*). Názor většinové společnosti na bezdomovce neodsuzuje, ne všichni o bezdomovcích přemýšlejí stejně (*„...kdo bezdomovce shrne do jedné hromady, neřekne ani „bů““. Kdo se nad tím trochu zamyslí, tak se i s námi baví. To neodsuzuju, je to každýho věc.“*) a sám se vyjadřoval negativně k životnímu stylu některých bezdomovců (*„Myslím si o některých bezdomovcích, že jsou hovada. Kdybych měl možnost, tak je vypráším osobně. Když je*

člověk „tohle“, oni prostě všechno řeší alkoholem. Víte, každý má možnost si odložit 40,- Kč na spaní, ale radši to propijí. Dostane 3.500,- Kč a za 3 hodiny je bez koruny. Chrápou v kanále a otravují i nás.“).

- **Představa o budoucnosti**

Představy mých komunikačních partnerů o budoucnosti nebyly příliš optimistické. **Pan Y** bere svůj stav jako setrvalý, bez naděje na nějaké zlepšení. Přeje si najít jinou práci, lépe finančně ohodnocenou. Přál by se navrátit do lepších časů. **Pan Z** nevidí pro sebe žádnou budoucnost. Přežívá ze dne na den, žádné plány nemá. Jeho přáním je dožít se 61 let a zažádat si o starobní důchod. **Pan X** svou budoucnost spojoval s přáním získat zaměstnání, nechce se vracet zpět na Slovensko, tady se cítí spokojeněji. Svoji budoucnost spojuje vždy s přáním existence partnerského vztahu, o dětech však neuvažuje, nestojí o ně.

Zdraví

ŽENY

Stejně jako v případě dotazu na budoucnost, dostala jsem i tentokrát od **paní B** jednoznačnou odpověď, která prezentuje její pozitivní vztah k životu („*Sem zdravá jako řípa, nevím co s energií. Můžu skály lámat.*“). Říká o sobě, že sice není abstinent, ale alkohol mít nemusí, drogy nebrala nikdy. Paní A i paní C zdravotní problémy mají. **Paní A** se psychicky zhroutila z manželova chování, k lékaři dochází dosud, ale sama říká, že se to lepší („*Musela sem začít brát léky na psychiku, nervy sem měla jak na špagátě z toho všeho, z manžela, z těch jeho násilností, peněz bylo málo, teď nemám tu práci...*“). Také špatně slyší na jedno ucho, což je důsledek předchozího zaměstnání. I **paní C** uvádí psychické potíže („*Já už se dlouhodobě léčím, léky беру. Byli jsme tam s přítelem spolu v té léčebně, přítel tam šel kvůli alkoholu, já psychicky...Taky kvůli bydlení, prostě, finance, starosti o bydlení a tak...*“). Aktuálně ji trápí kožní problémy, má svrab („*Chytla jsem to od jedné nečisté paní na Mlýnské, půjčila jsem si od ní košili, takže muka, hrozný. Doktor mě na to teďka napsal mastičku, a ani na tu mastičku nemám*“).

Zdraví**MUŽI**

Každý z komunikačních partnerů trpí setrvalými zdravotními problémy, dva z nich navíc mají potíže s alkoholem. **Pan X** má za sebou opakované pobyty v protialkoholní léčebně (celkem 9x), za jeho chováním však lze vidět spíše snahu o institucionální zneužívání, než o skutečnou potřebu se jít léčit. Sám přiznává, že pobytem v léčebně výrazně ušetří finanční prostředky. Invalidní důchod mu byl přiznán pro astma a psychické problémy, které vyvolává jeho závislost na alkoholu. Problém s alkoholem uváděl i **pan Y**, také má za sebou také dobrovolný pobyt v léčebně („...ale jenom proto, že jsem to chtěl ukočírovat, ale ne přestat.“). Zásadní zdravotní omezení však vidí v nepohyblivosti své ruky, proto je nucen brát práci, kde mu tento handicap nepřekáží. Zdravotní situace **pana Z** je také špatná. Uvádí, že má po mozkové mrtvici, špatně se mu mluví i chodí.

Využívání služeb, potřeba další pomoci**ŽENY**

- **Informovanost o službách**

Komunikační partnerky na dotaz o okruhu služeb, které jsou k dispozici pro lidi bez domova v Blansku, shodně jmenovaly charitu, některé službu dále zkonkretizovaly na noclehárnu, denní centrum, krizové centrum a noclehárnu pro muže. Dále jmenovaly azylový dům pro matky a děti. O možnosti využívat služeb charity se **paní C** dozvěděla od svého přítele. Na charitu dochází velmi dlouho, prakticky po celou dobu, co se spolu znají. **Paní A** nepochází z Blanska a její představy o nabídce služeb tak byly zpočátku minimální. Nakonec si ubytování sehnala sama, o možnosti ubytování se informovala na sociálním úřadu. **Paní B** o službách věděla ještě z doby, kdy je nepotřebovala.

- **Využívání služeb**

Všechny z oslovených komunikačních partnerek v minulosti využívaly nebo využívají služeb NDC, **paní C** je využívá pravidelně. Chodí sem za teplem, na polévku, sprchuje se tady, stejně tak její přítel. Mohou si zde uvařit kávu z vlastních zdrojů. **Paní A** sem chodí občas na polévku a také kvůli tomu, aby mohla přes počítač komunikovat s potenciálními zaměstnavateli, rozesílat životopisy. **Paní B** není také pravidelným uživatelem služeb,

občas využívá možnosti si zatelefonovat, chodí na počítač. Všechny tři využívají charitního šatníku.

- **Potřeba dalších služeb**

Služby, které jsou v Blansku lidem bez domova poskytovány, všechny ženy hodnotily velmi kladně. Z kontextu jejich odpovědí jsem pochopila, že hovoří o konkrétních službách NDC, které jsou společné všem bez rozdílu pohlaví. Na doplňující otázku, zda jsou v Blansku dostatečné sociální služby jen pro ženy, všechny se shodně vyjádřily ohledně potřeby noclehárny pro ženy, která dosud v Blansku chybí. Nejbližší možnost přespání mají ženy až v Brně, což může být v jejich situaci, kdy nemají často ani peníze na jídlo, natož na lístek na vlak, dost problematické.

Paní A: „Určitě něco pro bezdomovkyně. Ženský tady nemají kam jít. Stát se to může každému, že přijde o bydlení. Mužští mají noclehárnu, ženský nic. A jak se chcete dostat do Brna, když třeba nemáte ani peníze na lístek?“

Paní B: „Aby něco udělali pro ženy. Je to nefér, že chlapi mají a ženský nic. Asi Blansko předpokládalo, že nemáme žádné ženy bezdomovkyně. Zřejmě nemají peníze a prostor, chlapy je víc a nejsou prostředky.“

Paní C: „Pro bezdomovkyně tady není vůbec nic, jenom pro muže. Kdyby tady bylo něco pro ženy, tak by to bylo určitě dobře. Pro ženy je to daleko horší. Spíš tíž to nesou. Těžko. Pro ty muže je to taky těžký, ale přece jenom to berou jinak. Mirek to bral jinak, než sem to brala já. Po psychické stránce, prostě takovýhle život....Prostě není kam jít. Žena se nemůže věnovat hygieně. Všem, čemu se má žena věnovat, po téhle stránce. Já už sem úplně vyváděla. Plakala sem. Často pláču.“

Využívání služeb, potřeba další pomoci

MUŽI

- **Informovanost o službách**

Pan X a **pan Y** znají ze služeb v Blansku jen Charitu, o jiných dalších službách neví. **Pan Y** sdělil, že zná azylový dům, noclehárnu, ubytovnu Dukla a dále zmínil, že ze sociálky se dají vytáhnout peníze na bydlení, poukázky na ošacení, obutí. Sám si taky kdysi poukázku na boty vyřídil.

- **Využívání služeb**

Všichni komunikační partneři jsou dlouhodobými klienty NDC, z toho dva pravidelní. Pro **pana Z** znamená polévka častokrát jediné teplé jídlo za den, tráví zde v teple podstatě celou otevírací dobu, odchází jen na polední pauzu, kdy je zavřeno. Ze služeb využívá charitní šatník, občas si nějaké prádlo koupí svoje. Sprchuje a pere si na noclehárně. Také **pan X** uvádí, že dochází pravidelně na polévku, chodí na počítač kvůli práci. Možností bylo i telefonování, což bude nyní omezeno. Na noclehárně ještě nikdy nespál a využil by ji jen v nejhorším případě. Když měl práci a peníze, spával na Dukle. **Pan Y** uvedl, že služeb NDC dříve využíval často, dnes tak 2x týdně. Pomoc při hledání práce nepotřebuje, hledá si ji sám, dochází jen na počítač a občas si zavolat telefonem. Na noclehárně nebo na Dukle spával do doby, než získal od města byt. Řád noclehárny mu nevyhovoval, má špatné spaní a nemohl si číst po 10 hodině večer.

- **Potřeba dalších služeb**

Okruh služeb, které jsou lidem bez domova v Blansku nabízeny, **pan X** považuje za dostačující. Pouze litoval, že od ledna bude služba sociální rehabilitace zrušena. Díky ní měl možnost si přivydělat, pomáhal jako stěhovák, sekal trávu. **Pan Z** uvedl, že muži možnost přespání v Blansku mají, ale uvítal by, kdyby byly prostory noclehárny zvětšeny. Dále by ocenil, kdyby byl umožněn pobyt v noclehárně i přes den, aby bylo kde pojit a odpočinout si. K potřebnosti služeb pro ženy uvedl, že v Blansku pro ně nic není („*Pro ženský to je tady úplně mimo, slyšel jsem, že musí do Brna. Asi musí spát u chlapa...*“). Na otázku, zda vidí rozdíly mezi bezdomovkyní a bezdomovcem, uvedl, že rozdíl mezi nimi není žádný („...*akorát to pohlaví, myšlení je jedno a to samý. Ženský o dost zhrubnou. Tady se třeba ukazují, ale kdybyste je slyšela mluvit, tak je to stejný.*“). **Pan Y** uvedl, že neví, jakou další sociální službu by v Blansku pro lidi bez domova uvítal. Pouze podotkl, že ženy to mají v Blansku asi těžší, nemá s tím však žádné zkušenosti.

Tabulka 1. Stručná sumarizace výsledků rozhovorů.

Charakteristiky	Paní A	Paní B	Paní C	Pan X	Pan Y	Pan Z
Věk	48	54	50	46	50	59
Rodinný stav	Vdaná	Rozvedená	Vdova	Svobodný	Rozvedený	Rozvedený
Počet dětí	0	1	2	0	1	2
Vzdělání	Vyučena	Vyučena	Základní	Vyučen	ÚSO	Vyučen
Bez domova	1 rok	5 let	3 roky	9 let	7 let	2 roky
Příčiny ztráty domova	Domácí násilí	Rozpory v rodině	Dluhy, ztráta zaměstnání	Ztráta zaměstnání	Rozvod	Dluhy, rozvod
Zaměstnání	NE	ANO	NE	NE	ANO	NE
Příjem	Podpora v nezaměstnanosti	Mzda	Dávky státní sociální podpory	Částečný invalidní důchod	Částečný Invalidní důchod	Dávky státní sociální podpory
Ubytování	Ubytovna	Sociální byt	Ubytovna	Podnájem	Podnájem	Noclehárna
Zajištění stravy	Vlastní, občas v NDC	Vlastní	NDC	NDC	Vlastní, občas v NDC	NDC
Zajištění hygieny	Vlastní	Vlastní	Ubytovna + NDC	Podnájem + NDC	Vlastní + noclehárna	Noclehárna
Styk s rodinou	žádný	Dcera, bývalý manžel	Žádný	Telefonický kontakt (Slovensko)	Syn	Žádný
Představa o budoucnosti	Mít práci, zdraví	Vlastní bydlení	Mít práci, bydlení	Mít práci, zůstat v ČR	Mít práci, bydlení	Zdraví, peníze, získat důchod
Zdravotní stav	Psychické problémy	Dobrý	Psychické problémy	Závislost na alkoholu	Zdravotní postižení	Zdravotní postižení
Informovanost o soc. službách	Dobrá	Dobrá	Dobrá	Dobrá	Dobrá	Dobrá
Frekvence využívání služeb	Šatník	Šatník	Šatník, strava, hygiena, počítač	Šatník, strava, telefon, počítač	Šatník, telefon, počítač	Šatník, strava, počítač
Absence dalších sociálních služeb	Noclehárna pro ženy	Noclehárna pro ženy	Noclehárna pro ženy	Neví	Neví	Noclehárna pro ženy

Tabulka 1

Zdroj: Vlastní výzkum.

5.4 Diskuze

Výsledkem šetření by měly být odpovědi na moje stanovené výzkumné otázky. Pro diskuzi jsem využila i veřejně dostupných výsledků Českého statistického úřadu (dále jen „ČSÚ“) prezentovaných na oficiálních webových stránkách v publikaci s názvem „Obyvatelstvo podle způsobů bydlení“ (<http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/p/170221-14>). Poprvé v historii byly v rámci uskutečněného rozsáhlého celorepublikového šetření kvantifikovány počty bezdomovců. Bezdomovci při sčítání představovali z hlediska způsobu bydlení pouze doplňkovou kategorii, neboť jako osoby bez přístřeší způsob bydlení fakticky nemají. Vlastní sběr dat se uskutečnil v roce 2011. Ke dni 26. 3. 2011 bylo sečteno celkem 11496 osob, které byly označeny jako bezdomovci, z toho 9023 mužů a 2473 žen. Sčítání bezdomovců probíhalo ve 270 domech – azylových domech, domech na půli cesty, v noclehárnách a nízkoprahových denních centrech. Sčítání byli klienti těchto zařízení k rozhodnému okamžiku. Vyhodnocení sebraných dat přineslo zajímavé výsledky především o složení bezdomovecké populace z hlediska věku, pohlaví a dalších demografických charakteristikách (výsledky statistického úřadu uvádím kurzivou). Vzájemnou komparací oficiálních výsledků statistických šetření a vyhodnocených jednotlivých sfér (muži – ženy) získám nejen další možný pohled na danou problematiku, ale i lepší pozici k zodpovězení výzkumných otázek.

Celkový počet šesti zkoumaných osob bez domova, zúčastněných na mém výzkumu, tvoří tři ženy a tři muži.

Věková hranice se pohybuje u žen mezi 48 až 54 lety (průměrný věk žen je 50,6 roku), u mužů mezi 46 až 59 léty (průměrný věk mužů je 51,6 roku), všichni tedy spadají do kategorie produktivního věku.

Jeden muž a jedna žena pochází přímo z města Blanska, tři z vesnic v jeho blízkém okolí, jeden muž pochází z malého města na Slovensku.

Statistická šetření z roku 2011 ukázala, že z věkové struktury byla u mužů nejpočetněji zastoupena věková kategorie 40 - 49 let, u žen 20 - 29 let. Okrajovými kategoriemi byly nejnižší (do 14 let) a nejvyšší (nad 65 let) věkové skupiny. Podíl svobodných z celkového počtu sečtených bezdomovců se blížil polovině, dvě pětiny připadly na rozvedené. Dokumentuje to tedy předpoklad, že do krizových životních situací se dostávají spíše osoby bez rodinného zázemí resp. osoby, které o toto zázemí z různých důvodů přišly. Proporčně platilo toto rozložení jak pro ženy, tak pro muže. U žen bylo ale méně svobodných (44%

proti 50% u mužů), méně rozvedených a naopak dvojnásobný podíl vdaných (16 %) proti ženatým mužům (8 %).

Taktéž Hradečtí (1996) uvádí, že „s velkou pravděpodobností nalézáme mezi bezdomovci muže svobodné, zatímco ženy jsou všeobecně vdané, nebo byly vdané.“ Pokud se týká ukazatele „rodinný stav“, výsledky šetření na mém úzkém vzorku lidí bez domova odpovídají výsledkům oficiálního statistického šetření i závěrům Hradeckých. Z celkového počtu mužů jsou rozvedeni dva, jeden muž je svobodný. Co se týká rodinného stavu žen, jedna je rozvedená, jedna vdaná a poslední je vdova. Výsledky u žen nejsou tak jednoznačné, neboť rodinný stav každé z žen byl jiný. Co se týká počtu dětí, jedna žena a jeden muž mají po jednom dítěti, další žena a muž po dvou dětech, dvě osoby jsou bezdětné.

Porovnáním adresy trvalého bydliště a místa obvyklého pobytu (v případě bezdomovců místa sečtení) bylo zjištěno, že většina bezdomovců neopustila region svého trvalého bydliště. Shoda obvyklého a trvalého pobytu na úrovni kraje se pohybovala mezi 63 až téměř 96 %. Nejnižší podíl shody byl v Praze, kde dvě pětiny bezdomovců měli trvalé bydliště v jiném kraji.

Charakteristickým rysem byl u bezdomovců i vysoký podíl osob s trvalým bydlištěm na ohlašovně. Zatímco v populaci celkem mělo z počtu obyvatel s obvyklým pobytem adresu trvalého bydliště na ohlašovně 0,2 % osob, u bezdomovců to bylo 16 %. Ztráta původního stálého bydliště patří obecně k nejčastějším příčinám bezdomovectví. U poloviny bezdomovců bylo zjištěno, že byli ve stejném regionu i před rokem. Většina sečtených bezdomovců v rámci šetření byla českými státními občany, pouze 332 osob uvedlo jiné státní občanství, z nich pak 157 státní občanství Slovenska. Významná byla shoda na úrovni obce a to výraznější u žen než u mužů. U žen byla vazba na původní resp. evidenční bydliště pevnější a v případě ztráty bydlení zůstávaly častěji v obci původního trvalého bydliště. I zde lze vyjádřit souhlas s oficiálními výsledky. Kromě jednoho muže ze Slovenska ostatní pocházeli buď z Blanska anebo z jeho blízkého okolí.

Mezi lidmi bez domova se ocitají lidé s různým stupněm vzdělání, není výjimkou ani člověk se vzděláním vysokoškolským, ztrátou zaměstnání a následným úpadkem do bezdomovectví se tak může setkat doslova každý bez ohledu na dosažené vzdělání. Že je vzdělání poměrně důležitým faktorem pro pracovní uplatnění dokumentuje i srovnání s bezdomovci se vzděláním základním (tedy bez jakékoliv kvalifikace). Zatímco z počtu

sečtených bezdomovců se středním vzděláním pracovala třetina, z počtu bezdomovců se vzděláním základním pracovalo necelých 18%. Ze statistik dále vyplynulo, že nejvyšším dosaženým vzděláním u mužů bylo vzdělání střední včetně vyučení (4471 mužů z celkového počtu), na druhém místě pak vzdělání základní včetně neukončeného (2426 mužů z celkového počtu), u žen pak vzdělání základní včetně neukončeného (866 žen z celkového počtu) a na dalším místě vzdělání střední včetně vyučení bez maturity (768 žen z celkového počtu). Provedeným šetřením jsem zjistila, že všichni mnou dotazovaní muži i ženy mají ukončené vzdělání, zjištěné výsledky korespondují s výsledky statistického šetření. Nejvyšší dosažené vzdělání u dvou ze tří žen je vyučena, poslední z nich má vzdělání základní. Z mužů má jeden úplné středoškolské vzdělání a dva jsou vyučeni. Žádný z dotazovaných však nezmínil potřebu dalšího vzdělávání, jedna z žen ji vysloveně zamítla. Všichni zahajovali svou profesní kariéru jako ekonomicky aktivní, ve svém oboru v minulosti pracovali, někteří z nich i dlouhodobě, což vyvrací obecnou představu o této komunitě, že ti na dně zahájili svou životní dráhu proto, že se vyhýbali od počátku práci. Naopak jsem provedeným výzkumem zjistila, že dotazovaní o zaměstnání stojí, hledají uplatnění i mimo svůj obor a činí aktivní kroky k jeho získání.

Vztahové faktory u žen bez domova Hradečtí (1996) uvádí jako převážné příčiny bezdomovectví a mnou zjištěný výsledek to potvrzuje. Dvě z žen uvedly, že za primární příčinou jejich odchodu z domova stály neuspokojivé rodinné nebo manželské vztahy. Jedna uvedla problematický vztah s dcerou, druhá fyzické a verbální ataky manžela. Třetí z žen se ocitla na ulici opakovaně. Poprvé pro týrání ze strany bývalého manžela, tehdy ještě s nezletilými dětmi, podruhé poměrně nedávno pro dluhy na nájemném a ztrátu zaměstnání. Menší podíl žen mezi bezdomovci bývá vysvětlován jejich větším zaměřením na mezilidské vztahy. Ženy zpravidla mívají bohatší sociální síť a jsou schopny se v krizi obrátit na někoho, kdo se o ně postará. U mužů stojí v popředí spíše faktory materiální v kombinaci s faktory osobními (Hradecká, Hradecký, 1996). Muži bývají méně orientovaní na vztahy, častěji se ocitají osamoceni a „propadnou“ svou záchrannou sítí. Za příčinami ztráty domova u mnou dotazovaných tří mužů stála ztráta zaměstnání v kombinaci s nadměrným požíváním alkoholu, v dalším případě prvotní příčinou bezdomovectví byly nesplácené dluhy, ztráta zaměstnání s následným rozpadem manželství, u třetího muže byl důvodem rozvodu jeho vztah k alkoholu a nevěra manželky.

Prudký, Šmídová (2010) ve své práci prezentují výsledky podrobné analýzy dat získaných od klientů občanského sdružení Naděje v Praze, které byly shromážděny za roky 2001 až

2004. Výzkumu bylo podrobeno několik tisíc uživatelů tohoto zařízení. Autoři považují výsledky vzešlé z tohoto výzkumu za reprezentativní minimálně pro území Prahy. Sestavili základní přehled významu jednotlivých příčin, tzv. „startovacích mechanismů“, které stály za příchodem klientů do centra Naděje v Praze. Nejčastěji to byla kombinace tří různých důvodů (24,1% ze všech klientů), potom dva důvody (23%), jeden výhradní důvod uvedlo 17,4% z nich. Celkem 65% klientů uvedlo maximálně tři důvody a naopak čtyři a více důvodů 29,5%. Zjištěné skutečnosti tak potvrdily mnohokrát potvrzený obecný poznatek, že důvody pro propadnutí sociální záchranou sítí bývají vždy několikeré současně, a že tudíž nikdy nejde o jednorozměrný problém. Pozornost také věnovali zjištění, jaké příčiny příchodu do Naděje jsou příznačné pro různé věkové skupiny. Ukázalo se, že u nejmladších klientů (mezi 18 až 29 roky) převažují partnerské a rodinné problémy a také propuštění z ústavní péče, což potvrdilo jejich předpoklad, že v této věkové kategorii jde o start dvojí trajektorie na cestě k bezdomovectví: jednak dlouhodobé (bez rodiny, ústavní péče, nekvalitní rodinné zázemí) a jednak „události“ (např. drogy). Střední věková kategorie (zejména 30 až 39 let, ale částečně 40 až 49 let) reprezentuje lidi, kteří by dle všeobecného očekávání už měli být zařazení plně ve společnosti. Něco se však v jejich životě událo, co je posunulo na cestě ke dnu. U lidí ve věku mezi 40 až 49 lety se objevuje výrazně ztráta zaměstnání, finanční problémy (dluhy), někteří z nich se v důsledku svého „neúspěchu“ dostali až do vězení. Dále se výrazně objevuje ztráta bytu, obvykle způsobená složitým rozvodem nebo nějakým chybným rozhodnutím. Kritické okolnosti pro tuto věkovou kategorii by se daly označit jako evidentní životní neúspěch, jsou více „klubkem událostí“ než dlouhodobou životní trajektorií. U starších lidí (50 let a více) se přidávají k materiálním problémům (hlavně ztráta bytu) zejména starosti způsobené zhoršeným zdravotním stavem. Nezvládnutí požadavků běžného života je často posilováno osaměním, narůstá vliv finančních problémů. K podobným zjištěním jsem dospěla i v rámci svého výzkumu. Všichni moji komunikační partneři patří do střední věkové kategorie, spíše však na spodní hranici kategorie starších. U většiny z nich lze pozorovat minimálně dvě události, které buď současně, nebo v krátkém časovém sledu, mohly být pomyslným startovacím mechanismem na jejich cestě k bezdomovectví. U žen byl převažujícím důvodem vliv rodiny či špatných partnerských vztahů spolu s finančními problémy, u mužů se jednalo zejména o ztrátu zaměstnání, dluhy a rozpad vztahu.

Rovněž ekonomická aktivita bezdomovců byla poplatná způsobu sečení prostřednictvím azylových zařízení. Převaha osob nezaměstnaných nebo ekonomicky neaktivních byla

očekávaná, přesto údaj o podílu pracujících bezdomovců (29 %) byl neočekávaně vysoký. Z počtu bezdomovců v produktivním věku (15 - 64 let) pracovalo více než 31%. Tento podíl je zhruba poloviční ve srovnání s podílem pracujících osob v produktivním věku v populaci celkem. Téměř třetina pracujících sečtených bezdomovců souvisí pravděpodobně s typy zařízení, prostřednictvím kterých byly tyto osoby sečteny. Zařízení poskytující ubytování vyžadují většinou spoluúčast (byť minimální) při financování poskytovaných služeb, proto tato zařízení vyhledávají zejména osoby, které se snaží svou tíživou životní situaci řešit a mají-li příležitost, pracují. Výsledky zjištěné v mém výzkumu v této kategorii byly odlišné. Ekonomicky neaktivních je polovina z celkového počtu, 2 ženy a 1 muž. Pět osob z šesti dotázaných v minulosti byla či v současné době je zaevidována na Úřadu práce. Dlouhodobě zajištěnou práci nemá žádný z mužů a žádná z žen. Jedna má pracovní poměr na dobu určitou a vypomáhá na Charitě, jiné příjmy nemá. Dva z mužů pobírají částečný invalidní důchod, jeden z nich nově získal práci v hlídací agentuře. Poslední z mužů a jedna žena jsou zajištěni dávkami státní sociální podpory, oběma je vyplácen doplatek na bydlení. Poslední z žen pobírá příspěvek v nezaměstnanosti. Žebrání jako alternativní zdroj příjmů přiznala jedna z žen a jeden muž, který si navíc přilepšuje sběrem starého železa.

S alespoň krátkodobým pobytem na přímo na ulici má zkušenosti více jak polovina z dotázaných, celkem dva muži a dvě ženy, někteří i opakovaně. Jeden muž a jedna z žen uvedli, že na ulici nikdy nespali. Žena se uchýlila na čas ke své přítelkyni, muž měl přes agenturu sjednanu práci dopředu i s ubytovnou. Noclehárnu dlouhodobě využívá pouze jeden z mužů. Dva muži si hradí podnájem, dvě ženy přebývají na ubytovně a poslední z žen bydlí v sociálním bytě. Ačkoli žádný z nich na ulici v současné době nespí, jejich bydlení je nejisté. Zda si je udrží do budoucna, bude záviset na jejich ekonomické situaci, která je všeobecně špatná.

V zajištění hygieny a stravy se jeví moje ženy bezdomovkyně obecně soběstačnější, a pokud mají k tomu vhodné podmínky, je pro ně přirozenější pečovat o domácnost a starat se o svůj vzhled, zpravidla si i samy vaří. Pouze jedna z žen, z důvodu neprostého nedostatku finančních prostředků, dochází pravidelně se svým partnerem na polévku do NDC a občas zde využívá i možnost osprchování. Dva z mých mužů jsou také pravidelnými strávničky v NDC, z hygieny chodí spíše jen na holení, sprchování zde nevyužívají. Charitní šatník využívají jak muži, tak ženy. Někteří z mužů a žen mají zkušenosti s občasným vybíráním prošlých potravin z kontejnerů umístěných za obchody. Vybírání potravin z odpadkových košů nezmínil nikdo. Mohu říci, že všech šest

komunikačních partnerů, bez ohledu na délku jejich bezdomovecké epizody, bylo čistě a slušně oblečených, žádný nezapáchal ani nebyl ničím výrazně nápadný. Pečují o sebe pravidelně, udržet si přijatelný vzhled stojí u všech z nich na pomyslném žebříčku hodně vysoko. Zejména paní A byla velmi hezky upravena, na ní nebyl její status bezdomovkyně vůbec poznat. Byla pro mě důkazem toho, že i když se člověk ocitne bez střechy nad hlavou, může si určitou důstojnost udržet a nemusí nutně skončit uválený na ulici (což bývá obecná představa většiny z nás). Na druhou stranu nutno přiznat, že je na ulici teprve krátce (1 rok) a její snaha může být vnímána i jako možná obrana před ztrátou vlastní sebeúcty.

Pokud máme uvažovat nad kategorií kvality zdraví lidí bez domova, je namístě rozlišovat fyzické a duševní zdraví. Průdková, Novotný (2008) uvádí, „*že duševní zdraví drtivě většiny bezdomovců je oproti tomu fyzickému opravdu velmi oslabené. Máme zkušenosti, že velká část lidí na ulici má psychiatrickou diagnózu a nebo závažnou poruchu osobnosti (...)* Největší problém představují psychózy, závislosti, neurózy a deprese.“ Zdravotní stav převážně většiny komunikačních partnerů není uspokojivý. Pouze jedna žena uvedla, že se cítí zdravá, další dvě mají dlouhodobé psychické problémy. Jeden z mužů uvádí zdravotní problémy s hybností horní končetiny a závislostí na alkoholu, druhý má problémy s řečí a mluvením po mozkové mrtvici. Oba uvedli, že k úrazu došlo až po jejich odchodu na ulici. Poslední z mužů je těžký alkoholik, dále uvádí psychické problémy a astma. Výsledky mého šetření se tak shodují s fakty uváděnými v literatuře, kde je tvrzeno, že psychické poruchy se častěji dotýkají žen, naproti tomu u mužů se jedná spíše o poruchy kvůli alkoholu. Značný počet bezdomovců má za sebou léčbu na psychiatrii, a to ambulantní, hospitalizaci nebo obojí (Štechová, Luptáková, Kopoldová, 2008).

Rodina je základním zdrojem sociálních kontaktů. Pokud člověk zůstane bez domova, zpravidla o tyto vazby přichází. Často se za svůj stav stydí, nechce, aby ho rodina nebo známí takto potkávali. Není výjimkou, že pak raději odchází jinam, do jiného města, zametá za sebou stopy. Na druhou stranu se nelze divit, pokud za rozbitím vztahu stálo např. násilnické partnerovo chování či třeba jeho závislost na návykových látkách či dluhy, že rodina „odpadlíka“ nijak nekontaktuje ani nevyhledává. Z mého výzkumu vyplynulo, že pravidelnější kontakt se svým, dnes již dospělým synem, udržuje pouze jeden z mužů. Bývalá manželka mu ve styku nebránila, jejich vazby zůstaly zachovány, což jako otec hodnotil velmi vysoko. Další muž je se svou rodinou pouze v telefonickém kontaktu (Slovensko). U ostatních buď jsou styky s rodinou minimální, nebo žádné. Oboustranně

se nevyhledávají, jejich rodina o kontakt nestojí a oni se nechtějí vnucovat. Pro paní A jsou „rodinou“ její přítelkyně, s manželem se nestýká a jiné příbuzné nemá. Obecně status bezdomovce je pro osobu stigmatem a žádný z nich není (až na výjimky) se svým životem spokojen. Lidé, kteří s bezdomovci jednájí, jim často neprokazují takový zájem a pozornost jako ostatním osobám. Nepřijetí, lhostejnost a pohrdání ze strany většinové společnosti je pro ně silně diskreditující. Zvláště ženy se cítí být lidmi ostatními přehlíženy a odsuzovány a svou situaci nesou zpravidla také hůře jak muži, což mi potvrdila i paní C. Se svým partnerem se pohybuje celý den po veřejných prostranstvích, nemají žádné společné zázemí, pohledů okolí si je dobře vědoma. Ostatní se navrací do „svého“ a pohledy ostatních tak pro ně nejsou tolik zraňující. Zajímavé pro mne bylo i zjištění, co si muži a ženy myslí sami o ostatních bezdomovcích. Dva z dotazovaných mužů a jedna z žen odpověděli podobně ve smyslu, že některými bezdomovci pohrdají, vadí jim, že dělají nepořádek, dávky během chvilky propijí, chovají se „hulvátsky“ a otravují ostatní.

Budoucnost bývá pro lidi bez domova často abstraktním pojmem. Orientují se spíše na přítomnost, čím kratší je jejich horizont do budoucna, tím zřejmější je, že život na ulici nezvládají (Marek a kol., 2012). V životě, ve kterém lidé bez domova přežívají, nejsou žádné jistoty, včetně základních potřeb, ale přesto jejich sny a přání odhalují mnohé o těchto lidech, jejich životě a vzorech chování. Mezi ženami i muži se objevovaly obě polohy na pomyslné stupnici - od mírného optimismu až k pesimismu. Roli jistě sehrává celkové ladění každého z nich, jejich dosavadní prožitky a zkušenosti ale i to, jak dlouho se na ulici pohybují, zda se odmítají vzdát svých představ o svém možném návratu do společnosti či už svůj stav přijali jako neměnný a o návrat víceméně ani neusilují. Přesto lze říci, že do jejich přání se promítly kategorie, které se opakovaly v různé síle a pořadí u každého z nich - mít práci, dosáhnou na vlastní bydlení, zlepšit svou finanční situaci. Žádný nezmínil přání zlepšení vztahů se svou rodinou.

Vyčerpávající výčet sociálních služeb, které jsou k dispozici lidem bez domova v rámci celého regionu Blansko, byl podrobně popsán v teoretické části diplomové práce v kapitole 4.3. Všichni moji komunikační partneři se pohybují pouze na území města Blanska a jejich povědomí zahrnovalo pouze ty služby, které město nabízí. O službách, které by využívali mimo Blansko, se nezmínili. Všichni dotazovaní shodně uváděli ze služeb Charitu, pokud měli být konkrétnější, uvedli noclehárnu pro muže, denní centrum, azylový dům pro ženy, popř. krizové centrum. Pouze jeden z mužů využívá služby dvě: je klientem NDC a současně přespává na noclehárně pro bezdomovce. Jelikož všichni dochází pouze

do NDC, svoje subjektivní hodnocení mohli směřovat pouze k tomuto zařízení. Jejich odpovědi se vztahovaly především ke zkušenosti s daným zařízením a pracovníky v nich. V tomto ohledu se vyjadřovali pochvalně a bez výhrad. Služby NDC hodnotily jako dostačující. Nutno opět podotknout důležitou věc - každý z komunikačních partnerů má v současné době střechu nad hlavou. Každý využívá nabídku služeb NDC dle svých momentálních potřeb, všechny ženy a muži využívají nabídky sociálního šatníku. Všichni muži jsou pravidelnými klienty NDC, z žen pouze jedna. Každý z nich dochází pravidelně na polévku, žena jako jediná i za účelem hygieny. To, že je tato žena pravidelnou klientkou NDC lze vysvětlit tím, že má za partnera také bezdomovce, tudíž využívají nabídku služeb spolu. Vaří si zde také kávu, chodí za teplem. K otázce potřebnosti dalších služeb všechny ženy a jeden z mužů shodně zmínili noclehárnu pro ženy, zejména ve vztahu k ženám co přežívají na ulici a nemají kam jít. Zejména paní C by tuto možnost uvítala, stávalo se, že neměla dostatek peněz na úhradu ubytovny a musela se svým partnerem spávat i pod mostem. Partner nyní přespává v Brně na krizovém centru, ona v Blansku na ubytovně.

Pan vedoucí NDC přidal globálnější pohled. Byť jeho odpovědi byly stručné, myslím, že vystihly podstatu věci. Uvedl, že problémy, se kterými se lidé bez domova každodenně potýkají, jsou existenčního charakteru (*„Většinou pobírají sociální dávky - životní minimum. Proto využívají NDC, kde si mohou dát polévku, pečivo a čaj. Využívají rovněž hygienické zázemí – možnost osprchovat se a vyměnit si oblečení za čisté.“*). K otázce, jaké základní činnosti poskytuje NDC lidem bez domova nejčastěji, sdělil, že rozsah služeb je limitován zákonem o sociálních službách. NDC patří mezi služby sociální prevence, využití služby je založeno na dobrovolnosti a anonymitě (*„Sociální služba je od toho, aby klienty motivovala a nikoliv hodnotila. Základem je podpora klientů třeba při jednání s institucemi, s jinými službami, při jednání s úřady, motivace klienta k čistotě, aby nebudil veřejné pohoršení, tím jsou eliminovány i výskyty chorob. Tím, že klient využije službu, najde zde zázemí, může působit i jako důležitá prevence kriminality.“*). Žádný velký rozdíl v požadavcích žen a mužů ve využívání jednotlivých nabízených služeb z hlediska pohlaví nevidí (*„Podíl muži : ženy je zhruba 3 : 1, tzn. že ženy tvoří cca 25% klientů za rok. Všem poskytujeme zmíněné základní činnosti podle jejich požadavků – podle zákona víc poskytovat nemůžeme. Základem je vždy individuální přístup ke klientovi. Někdo využije službu 1x za měsíc, někdo třeba 20x do měsíce.“*). Za nedostatečnou považoval skutečnost, že v Blansku chybí noclehárna pro ženy, nejbližší je v Brně.

Na následujících řádcích prezentuji vyhodnocení výzkumných otázek, které jsem si položila na počátku výzkumu. Výsledky šetření vzhledem k dílčím výzkumným otázkám:

Jaké jsou hlavní příčiny životní situace žen a mužů bez domova?

Z výpovědí žen a mužů bez domova vyplývá, že ztrátu domova často zapříčinily neshody v partnerství či manželství řešené rozchodem či rozvodem, kdy nebyli schopni si zajistit jinou možnost vlastního bydlení. Nelze však říci, že by příčinou byly pouze vztahové problémy, objevovaly se příčiny další, jako ztráta zaměstnání, dluhy, závislost na alkoholu či jiné problémy, které možná komunikační partneři nebyli ochotni sdělit. Přesto se domnívám, že vztahové problémy, často spojené s psychickým týráním, následované finančními problémy, byly u žen příčinou převažující. U mužů se jako příčina bezdomovectví jeví spíše faktory osobní a materiálové. Alkohol, ztráta zaměstnání a dluhy byly příčinami, které je nejčastěji dohnaly na ulici. Mnou zjištěné příčiny bezdomovectví mužů a žen neodhalily nic nového, nýbrž potvrdily již popsání příčiny, které uvádím v teoretické části.

Jak využívají ženy a muži bez domova sociální služby?

Převažující většina z komunikačních partnerů je bez zaměstnání, je závislá na sociálních dávkách nebo částečném invalidním důchodu a jejich finanční možnosti jsou značně omezené. Práce a peníze vydělané jsou pro ně základním předpokladem, který jim umožní odrazit se ze dna, vymanit se ze stávající nepříznivé životní situace, postavit se na vlastní nohy a najít si vlastní bydlení. Práci si hledají, mají o ni zájem, ale hledání je pro ně obtížné. A ačkoli jsou často odmítáni, ani to je neodrazuje od dalšího hledání. Nedostatek peněz je nutí využívat služby NDC, které zahrnují základní činnosti, a to poskytnutí jednoduché stravy nebo pomoci při jejím zajištění, poskytnutí pomoci nebo podmínek pro osobní hygienu a základní sociální poradenství. Z jejich výpovědí vyplynulo, že služby NDC využívají všichni. Muži, na rozdíl od žen, je využívají pravidelně a ve větší míře. Ženy dochází méně často, spíše jen na polévku, pro čisté oblečení, v zařízení se zdržují jen po nejnnutnější dobu. Může to znamenat, že se za svou situaci více stydí nebo mají přátele, se kterými mohou trávit volný čas. Muži v prostorách NDC zůstávají většinu dne, někteří prakticky celý. Pravidelně využívají možnosti stravy, čistého ošacení. Důvod jejich setrvávání může znamenat přivyknutí si na poskytované zázemí, jistotu pomoci personálu

při řešení obtížných situací, na prostředí, které již znají a další. Co se týká základní hygieny, možnost NDC využívá pouze jedna žena, jinak si jsou schopni tuto oblast zajistit sami. Nutno podotknout důležitý fakt, že žádný z nich nepřebýval v době mého výzkumu přímo na ulici, byť to tak nebylo vždy.

Jaká je nabídka a využití sociálních služeb pro lidi bez domova v regionu?

Všechny ženy a muži se pohybují pouze na území města Blanska nebo v jeho blízkém okolí a jiné služby, než jen ty, které nabízí Charita Blansko, nevyužívají. Město Blansko, na rozdíl od Brna, disponuje mnohem menším okruhem služeb. I přes tuto skutečnost se všichni z oslovených komunikačních partnerů vyjadřovali pochvalně nejen k současné nabídce služeb, ale i k chování a vstřícnosti personálu NDC, kam dochází všichni z nich. Z dalších jmenovali noclehárnu pro muže, azylový dům pro matky s dětmi, krizové centrum. Jediným přáním všech žen bylo zřízení noclehárny pro ženy, v tomto ohledu pociťovaly určité znevýhodnění vůči mužům. Pokud mají ženy finance, mohou přebývat na ubytovně nebo ve vyčleněných bytech pro sociálně vyloučené, kterých je však nedostatek. Navíc si uvědomují, že bydlet na této „adrese“ je hodně stigmatizující. Problém je zřejmě v přístupu města Blanska, bez jehož podpory je vznik tohoto zařízení neuskutečnitelný. Obecně se pak tvrdí, že důvodem toho, proč tu služba zatím nebyla zřízena, je nedostatek finančních prostředků. Charita opakovaně již několik let dává podněty se žádostí o zřízení noclehárny pro ženy v regionu Blansko, ať již zřízením nebo vyčleněním prostor či rekonstrukcí stávajících prostor. V minulosti již na toto téma proběhla neoficiální rozprava, která však řešila jen teoretické možnosti. Žen bez přístřeší či přímo ohrožující situace, že o přístřeší přijdou, na území Blanska rychle přibývá a v budoucnu se budou tato čísla zcela jistě zvyšovat. Proto se neodbytně nabízí otázka, kam ženy půjdou, když ubytovna Dukla, která byla „domovem“ většiny z žen, bude letos na jaře zbourána?

Klíčová pro můj výzkum byla níže uvedená otázka:

Jaké jsou rozdíly mezi ženami a muži bez domova a specifika bezdomovectví podle pohlaví?

Na podkladě získaných teoretických znalostí, studiem dalších vybraných dostupných materiálů (např. statistických výstupů ČSÚ, záznamů o struktuře a počtech klientů NDC),

cílenými dotazy na vedoucího pracovníka NDC, taktéž prostým pozorováním výzkumného prostředí, zejména však hloubkovou analýzou poskytnutých rozhovorů, jsem dospěla k následujícím konečným výsledkům, které nyní ve výčtu předkládám.

Rozdíly mezi ženami a muži bez domova spatřuji:

- v zastoupení podle počtu – žen je mnohem méně než mužů (potvrzeno výzkumem)
- v příčinách bezdomovectví – u žen je nejčastější příčinou domácí násilí (potvrzeno výzkumem)
- ve „zjevnosti“ (viditelnosti bezdomovectví navenek) – u žen je častější tzv. skryté bezdomovectví, nevidíme je na ulici, ale nemají kde bydlet - utíkají před násilím partnera, bydlí u kamarádek, na ubytovně (potvrzeno částečně)
- v rodinném stavu – muži bez domova jsou častěji svobodní, méně rozvedení, ženy jsou častěji vdané (potvrzeno částečně)
- v nejvyšším dosaženém vzdělání – u mužů je nejčastějším vzdělání střední včetně vyučení, u žen vzdělání základní včetně neukončeného a dále střední včetně vyučení bez maturity (potvrzeno výzkumem)
- v prožívání této životní situace – ženy nesou tuto životní situaci zpravidla hůře než muži (potvrzeno výzkumem)
- ve zhoršeném psychickém stavu – ženy více jak muži trpí psychickými problémy (potvrzeno výzkumem)
- v závislosti na návykových látkách – muži jsou více jak ženy závislí na alkoholu (potvrzeno výzkumem)
- v orientaci na vztahy – ženy mají obvykle širší záchrannou síť, muži se častěji cítí osamělí (potvrzeno výzkumem)
- v závislosti na službách – muži jsou častějšími klienty než ženy (potvrzeno výzkumem)
- v okruhu nabízených služeb – chybí noclehárny pro ženy bez domova (potvrzeno výzkumem)

Co měli muži a ženy naopak společného?

- chudobu a ekonomickou nouzi
- malou naději na získání dostupného bydlení
- zhoršené postavení na pracovním trhu z důvodu věku a vzdělání
- minimální nebo téměř žádné styky s původní rodinou
- snahu o udržení přijatelného vzhledu
- všichni jsou uživateli služeb NDC
- žádný z nich nebyl se svým současným životem spokojen
- malé očekávání od budoucnosti
- nejčastějším přáním všech bylo získat práci, vlastní bydlení a být zdravý(á).

Návrhy a opatření pro práci s lidmi bez domova

Na základě výsledků výzkumu a poznatků, které jsem načerpala v průběhu praxe v NDC Stará fabrika Blansko, si dovoluji na závěr navrhnout několik doporučení či opatření, která by se mohla aplikovat při práci s lidmi bez domova.

Domnívám se, že by bylo vhodné průběžně rozšiřovat stávající kapacitu sociálních služeb pro lidi bez domova v jednotlivých obcích a krajích, zejména ve vztahu k rozvoji sociálního bydlení.

Vzít v úvahu ženská témata, zejména pak oblast násilí na ženách a potřebu vytváření specifických služeb pomoci ženám bez domova a ženám ohroženým bezdomovectvím (např. zřizováním nocleháren pro ženy, zprostředkováním terapeutických služeb).

Na lokální úrovni bych viděla jako přínosné rozšířit kapacitu stávajících služeb pro bezdomovce také o bezplatnou právní poradnu zejména pro oblast řešení dluhové problematiky a v pomoci při jednání s institucemi. Dále zvážit zřízení služby bezplatného lékaře, který by těmto lidem bez domova poskytoval základní zdravotní ošetření.

Dále se dle mého názoru jeví jako nezbytně nutné neustále zvyšovat informovanost co největšího počtu obyvatel o negativních důsledcích zadluženosti a posilovat tak jejich schopnost činit informovaná rozhodnutí. Vhodným primárním opatřením v prevenci by mohlo být také celoplošné zavedení povinné školní výuky k finanční gramotnosti. Žáci by tak mohli být pod vedením zkušeného pedagoga již od nejútlejšího věku vedeni k budoucímu zodpovědnému hospodaření s finančními prostředky, k získání potřebných kompetencí v oblasti zacházení s financemi.

Pro samotné sociální pracovníky, kteří se v rámci své profese každodenně setkávají s bezdomovci, by bylo jistě užitečné a přínosné, kdyby byl vytvořen jednotný informační systém pro práci s bezdomovci, v rámci kterého by byla průběžně shromažďována data o bezdomovcích a monitoroval by se i jejich pohyb.

ZÁVĚR

Diplomová práce je zpracována na téma „Lidé bez domova - specifika bezdomovectví mužů a žen.“ Bezdomovci jsou v dnešní době aktuálně diskutovanou společenskou skupinou. Bezdomovectví není statickým jevem, ale spíše dynamickým procesem, na jehož vznik i průběh působí řada vlivů a okolností. Je bezesporu nejzávažnější formou sociálního vyloučení, charakterizované jako nemožnost adekvátně uspokojovat jednu z nejprimárnějších lidských potřeb, potřebu bydlení. Samotná absence bydlení je bezesporu problémem závažným, ne však jediným, který s tímto fenoménem souvisí.

Práce je členěna na dvě části, teoretickou a praktickou. Cílem teoretické části je popsat problematiku vztahující se k fenoménu bezdomovectví. Tvoří ji čtyři stěžejní kapitoly. První kapitola přináší vhled do problému, seznamuje s historií bezdomovectví a platnou legislativou ve vztahu k lidem bez domova. Popisuje bezdomovectví jako formu sociální exkluze a současně vymezuje nutnost konceptu soudržné společnosti. Druhá kapitola podává charakteristiku bezdomovectví z hlediska jeho možných příčin, faktorů a typů. Ve třetí kapitole jsou podrobně rozebrány sociálně patologické jevy vázané na bezdomovectví a specifika bezdomovecké subkultury, pozornost je také zaměřena na popis adaptačních strategií na situaci bezdomovce. Největší pozornost je věnována popisu rozdílů mezi muži a ženami bez domova z hlediska genderu. Poslední kapitola se zabývá možnostmi prevence bezdomovectví a představuje hlavní aktéry podílející se na řešení problematiky bezdomovectví. Součástí kapitoly jsou si poznatky o současných sociálních službách nabízených lidem bez domova v regionu Blansko a o možnostech uplatnění sociální pedagogiky v práci sociálního pracovníka.

Z teoretické části vychází i část praktická. Výzkum byl zvolen kvalitativní. Vzhledem k omezeným možnostem jsem pracovala s menším vzorkem zkoumaných osob, konkrétně se jednalo o tři ženy a tři muže bez domova, kteří využívají službu NDC Stará fabrika Blansko. Hlavním cílem diplomové práce bylo zjistit, zda existují rozdíly v bezdomovectví z pohledu mužů a žen. Dílčími cíly pak zjistit, jako jsou hlavní příčiny životní situace žen a mužů bez domova, jak využívají ženy a muži bez domova sociální služby a jaká je nabídka a využití sociálních služeb pro tyto sociálně vyloučené lidi v regionu Blansko. Výsledky výzkumu nelze pro svoji kvalitativní povahu vztáhnout k celé populaci lidí bez domova, nicméně některá zjištění, které jsem učinila, se s obecně platnými závěry shodují či se jim alespoň přibližují.

Z výsledků mého výzkumu vyplynulo, že převažující příčinou ženského bezdomovectví byly neshody v rodině a násilí mezi partnery. Mezi ženami se objevila ale i žena, která se na ulici dostala opakovaně, poprvé pro týrání ze strany bývalého manžela. Nyní je na ulici se svým nynějším partnerem z jiného důvodu. Nynější příčinou jsou nesplácené půjčky, ztráta zaměstnání, dluhy na nájemném a ztráty bytu. Mezi muži se objevovaly příčiny jejich bezdomovectví v dluzích, ztrátě zaměstnání, nadměrné konzumaci alkoholu a v opuštění společné domácnosti po rozvodu. Lze uzavřít, a tím i odpovědět na první dílčí otázku, že příčiny bezdomovectví nejsou ani tak v kategorickém rozdělení na muže a ženy, ale jsou spíše individuálním důsledkem jejich životního příběhu. Dopady bezdomovectví na jednotlivé muže a ženy nelze v žádném případě paušalizovat.

Také další dva dílčí cíle této práce, jak byly stanoveny, se myslím podařilo naplnit. Analýzou rozhovorů žen a mužů bez domova bylo zjištěno, že všech šest žen a mužů má v současné době zajištěnu možnost ubytování, dvě ženy a dva muži mají zkušenost i s dřívějším pobytem na ulici. Převážná část je závislá na finanční pomoci od státu nebo pobírá invalidní důchod, pouze dva mají zajištěnou nějakou práci. Služba NDC Stará fabrika Blansko je službou, která je určena bezdomovcům. Druhou službou zacílenou na potřeby bezdomovců v Blansku je noclehárna pro muže, jiné specifické služby v blanenském regionu nejsou. Nabídka činností je limitována zákonem o sociálních službách. NDC poskytuje základní činnosti v oblasti očisty těla, jednoduché stravy, výměnu oblečení a základní sociální poradenství. Všech šest žen a mužů ji využívá, muži pravidelně, jsou na službě závislejší, rozsah jejich požadavků na poskytnutí jednotlivých činností je širší. Ženy jsou aktivnější, saturaci základních životních potřeb si zajišťují víceméně samy. V prostorách NDC se zdržují, na rozdíl od mužů, jen nejnútnejší dobu. Velkým nedostatkem je neexistence noclehárny pro ženy v Blansku či jeho blízkém okolí, službu by uvítaly všechny ženy. Neexistenci služby jako velký nedostatek vnímá i vedoucí NDC. Pokud ženy nemají možnost přespání u známých či si nemohou zaplatit ubytovnu, spí zřejmě na ulici. Jednání s městem Blanskem o zřízení služby jsou dlouhodobá a zatím se pohybují jen v teoretické rovině.

Pokud jde o hlavní cíl práce, tedy zodpovězení klíčové otázky, myslím, že taktéž došlo k jeho naplnění. Konečné výsledky výzkumu jsou uvedeny v závěru diskuse, nyní je ve stručnosti zopakují. Hlavní rozdíly mezi ženami a muži bez domova, které jsem zjistila v rámci mého výzkumu, spatřuji zejména v početním zastoupení mužů a žen v bezdomovecké populaci (žen je mnohem méně než mužů, zhruba v poměru 1 : 3), u žen

je nejčastější příčinou domácí násilí ze strany partnera a pokud od partnera utíkají, jsou schopny, na rozdíl od mužů, spíše si zajistit ubytování mimo sociální služby. Další rozdíly jsou patrné v rodinném stavu, muži jsou častěji svobodní nebo rozvedení, ženy jsou častěji vdané nebo byly vdané. Pokud se týká nejvyššího dosaženého vzdělání, mezi muži je jich nejvíce se vzděláním středním včetně vyučení, u žen je to vzdělání základní nebo vyučena bez maturity. Ženy vnímají svou situaci zpravidla hůře jak muži, na druhou stranu se více jak muži orientují na vztahy a mívají obvykle širší záchrannou síť, naproti tomu muži se více cítí opuštění a osamocení. Muži jsou více závislí na návykových látkách, zejména na alkoholu, ženy více jak muži trpí psychickými problémy. Muži jsou více závislí na službách co do počtu kontaktů i co do počtu činností, které požadují. Obecně chybí noclehárny určené pouze ženám.

Nezanedbatelná část majoritní společnosti považuje bezdomovce za alkoholiky, kterým se nechce pracovat, za všechno si mohou sami a jenom obtěžují okolí. Netvrdím, že mezi nimi nejsou takoví, kteří si za svou situaci mohou sami. Troufám si však tvrdit, že pouze pro úzkou skupinu lidí se jedná o životní styl, ve svém bezdomovectví nevidí problém. Zřídka se stávají klienty sociálních služeb, čerpají z jiných zdrojů, chtějí být absolutně svobodní a nezávislí. Ostatní si však tento způsob života ne zvolili dobrovolně a podstatná většina z nich není schopna sama situaci zvládnout. Panuje všeobecné přesvědčení, že „stačí se trochu snažit“ a problém lze „jednoduše“ řešit. Stačí si přece najít nějakou ubytovnu a začít dělat jakoukoli práci... Již však existují nejrůznější studie, které dokazují, že toto jednoduché schéma prostě neexistuje a jak velmi těžká je často „cesta zpátky“.

„Je prokázáno, že natolik vážnou situaci je možné efektivně řešit pouze tehdy, pokud se snaha člověka, kterého se problém dotýká, setká s podanou pomocnou rukou majoritní společnosti a s další odbornou pomocí (např. oboru sociální práce). Bez kooperace těchto tří subjektů není možné, aby byly snahy o reintegraci jednotlivců a skupin úspěšné.“

(Baláš, 2010, s. 8). Zvládnutí specifík života na okraji společnosti a reintegrace zpět do společnosti bez pomoci a doprovázení jiné kompetentní osoby je pro lidi bez domova velmi obtížné a náročné. Každý člověk je jedinečnou bytostí, a zvláště v takové mezní situaci je nutný individuální a profesionální přístup ze strany pracovníků sociálních služeb. Domnívám se, že život na okraji společnosti není pouze věcí těch, kterých se bezprostředně dotýká, ale je věcí veřejnou a problémem celé společnosti, podobně jako jiná sociální témata a je nezbytné mu věnovat stálou a vážnou pozornost.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BALÁŠ, Ondřej. *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství*. Vyd. 1. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010, 78 s. ISBN 978-80-254-9015-0.

BARTÁK, Miroslav. *Bezdomovství v ČR: Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, 200 s. ISBN 978-80-7414-441-7.

BEDNÁŘOVÁ, Zdena a Lubomír PELECH. *Slabikář sociální práce na ulici: supervize, streetwork, financování*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003, 99 s. ISBN 80-7239-148-8.

BOČÁKOVÁ, Oľga. *Európska kohézia v kontexte európskej sociálnej politiky: súbor vedeckých prác*. V Tribunu EU vyd. 1. Brno: Tribun EU, 2014, 155 s. ISBN 978-80-263-0709-9.

CVEČEK, David. *Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce: [projekt Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 104 s. ISBN 978-80-247-2348-8.

Dvacet let vývoje bezdomovectví v naší společnosti: rozšířený sborník z konference Charity Olomouc konané u příležitosti 10. ročníku "Dnů o bezdomovectví" a v rámci oslav 20. výročí vzniku střediska Samaritán pro lidi bez domova: [Olomouc, 22. listopadu 2011]. 1. vyd. Olomouc: Charita Olomouc, 2012, 70 s. ISBN 978-80-905260-0-6.

FILÍPKOVÁ, Zdena. *Dobrá praxe: české a zahraniční zkušenosti z práce v nízkoprahových terénních a kontaktních službách*. Praha: Česká asociace streetwork (ČAS), 2011, 117 s. ISBN 978-80-905069-0-9.

FITZPATRICK, Suzanne. *Bezdomovství: přehled výsledků výzkumů z Velké Británie*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004, 96 s. ISBN 80-86625-15-x.

GAVORA, Peter. *Spríevodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. 2. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2007, 229 s. ISBN 978-80-223-2317-8.

HAASOVÁ, Jana. *Typologie lidí na ulici*. In: *Jak se žije na ulici - zjevné bezdomovectví*: sborník z konference: Olomouc, 30. listopadu 2010, s. 6-8, Olomouc: Charita, 2011, 47 s. ISBN 978-80-254-8895-9.

HECZKOVÁ, Eduarda a Stanislav HECZK. *Bezdomovci a my*. Prevence sociálně patologických jevů: měsíčník. Brno: Ústav psychologického poradenství, 2002-2005. ISSN 1214-6609.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, 107 s. ISBN 80-902292-0-4.

HRADECKÝ, Ilja. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. 1. vyd. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007, 50 s. ISBN 978-80-86451-13-8.

HRADECKÝ, Ilja. *Bezdomovci a sociální služby*. In: Dvacet let vývoje bezdomovectví v naší společnosti: rozšířený sborník z konference Charity Olomouc konané u příležitosti 10. ročníku "Dnů o bezdomovectví" a v rámci oslav 20. výročí vzniku střediska Samaritán pro lidi bez domova: [Olomouc, 22. listopadu 2011]. 1. vyd., s. 11, Olomouc: Charita Olomouc, 2012, 70 s. ISBN 978-80-905260-0-6.

HRADECKÝ, Ilja. *Konflikt, bezdomovci a veřejný prostor. Profily bezdomovství v České republice*. Tematická zpráva 2006. Praha: říjen 2006.

HRADECKÝ, Ilja. *Profily bezdomovství v České republice. Proč spí lidé venku a kdo jsou tyto lidé*. Tematická zpráva 2005. Praha: říjen 2005.

Jak se žije na ulici - zjevné bezdomovectví": sborník z konference: Olomouc, 30. listopadu 2010. Olomouc: Charita, 2011, 47 s. ISBN 978-80-254-8895-9.

Jako doma. Zaostřeno na ženy bez domova. Neviditelné superhrdinky. Stojíme na jejich straně [on-line], [cit. 2015-02-19]. Dostupné z: <http://jakodoma.org/co-delame/zpatky-ze-dna-zaostreno-na-zeny/>

JANEBOVÁ, Radka. *Sociální problémy z aspektu gender*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006, 106 s. ISBN 80-7041-512-6.

JANOŠKOVÁ, Klára a Dana NEDĚLNÍKOVÁ. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků: sborník studijních textů pro terénní sociální pracovníky*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008, 401 s. ISBN 978-80-7368-504-1.

JANOŠKOVÁ, Klára. *Metodické a koordinační dovednosti v sociálních službách: sborník studijních textů pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory pověřené koordinační činností*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce, 2007, 351 s. ISBN 978-80-7368-229-3.

KEBZA, Vladimír. *Psychosociální determinanty zdraví*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005, 263 s. ISBN 80-200-1307-5.

KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011, 211 s. ISBN 978-80-7419-044-5.

KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011, 197 s. ISBN 978-80-7419-059-9.

KELLER, Jan. *Ztráta domova jako poslední stádium sociální exkluze*. In: Bezdomovectví v kontextu kriminality: sborník z konference pořádané Charitou Olomouc u příležitosti 11.

ročníku "Dnů o bezdomovectví" a v rámci oslav 20. výročí činnosti Charity Olomouc: [Olomouc, 14. listopadu 2012. 1. vyd., s. 7-9, Olomouc: Charita Olomouc, 2013, 76 s. ISBN 978-80-905260-2-0.

Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 [on-line]. MPSV, [cit. 2015-01-08]. Dostupné z:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/16893/bezdomovectvi.pdf>

KOZLOVÁ, Lucie. *Sociální služby*. Vyd. 1. V Praze: Triton, 2005, 79 s. ISBN 80-7254-662-7.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Konflikty mezi lidmi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008, 189 s. ISBN 978-80-7367-407-6.

KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociální soudržnost, sociální inkluze a exkluze*. In: Specifika žen mezi lidmi bez domova: sborník z konference: Olomouc, prosinec 2009, s. 7-9, Olomouc: Charita Olomouc, 2010, 44 s. ISBN 978-80-254-7561-4.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-80-7367-825-8.

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010, 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2012, 309 s. ISBN 978-80-262-0211-0.

MATOUŠEK, Oldřich a Alois KŘIŠŤAN. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, 570 s. ISBN 978-80-262-0366-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 287 s. ISBN 80-7178-549-0.

MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 175 s. ISBN 978-80-262-0090-1.

MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 248 s. ISBN 80-85850-61-3.

MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ. *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 170 s. ISBN 80-85850-93-1.

Ministerstvo práce a sociálních věcí [on-line]. MPSV, [cit. 2015-02-15]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11852>

<http://www.mpsv.cz/cs/5>

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 332. ISBN 80-247-1362-4.

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální práce jako životní pomoc*. Vyd. 1. Brno: MSD, 2006, 228 s. ISBN 80-86633-62-4.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1999, 287 s. ISBN 80-200-0690-7.

NEDĚLKOVÁ, Michaela a Ilja HRADECKÝ. *Sborník ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě, Olomouc, 4.3.1998*. Praha: Naděje, 1997, 56 s. ISBN 80-902292-3-9.

Oblastní charita Blansko [on-line], [cit. 2015-01-19]. Dostupné z:

<http://blansko.charita.cz/>

<http://blansko.charita.cz/ohrozene/fabrika/ndc/>

PALOVČÍKOVÁ, Geraldina. *Sociální psychologie II*. Brno: IMS, 2009.

Podpora sociálně-integračních politik a služeb [on-line]. POLIS, [cit. 2014-08-10]. Dostupné z: <http://epolis.cz/>

PRINZ, Petr. *Bezdomovectví v kontextu kriminality: sborník z konference pořádané Charitou Olomouc u příležitosti 11. ročníku "Dnů o bezdomovectví" a v rámci oslav 20. výročí činnosti Charity Olomouc: [Olomouc, 14. listopadu 2012]*. 1. vyd. Olomouc: Charita Olomouc, 2013, 76 s. ISBN 978-80-905260-2-0.

PRINZ, Petr. *Ztráta domova v kontextu zadlužení: sborník z konference pořádané Charitou Olomouc 28. listopadu 2013*. 1. vyd. Olomouc: Charita Olomouc, 2014, 68 s. ISBN 978-80-905260-3-7.

Probační a mediační služba České republiky [on-line], [cit. 2015-01-10]. Dostupné z: <http://www.pmscr.cz/o-pms/>

PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008, 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0.

RICHTEROVÁ, Bohdana a Lenka ORGONÍKOVÁ. *Různé cesty pomoci: porovnání teorie a praxe sociální práce s lidmi bez domova*. Krnov: AKLUB, Centrum vzdělávání a poradenství, 2008, 72 s. ISBN 978-80-254-1562-7.

Sborník z konference "Zdravotnická péče a bezdomovectví": (obtíže, možnosti, cesty a výzvy) : Olomouc, 4. prosince 2008. 1. vyd. Olomouc: Charita Olomouc, 2008, 41 s. ISBN 978-80-254-3656-1.

Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [on-line]. Český statistický úřad, [cit. 2015-03-08]. Dostupné z:

[http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/C4002DCBCB/\\$File/17022114.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/C4002DCBCB/$File/17022114.pdf)

Specifika žen mezi lidmi bez domova: sborník z konference: Olomouc, prosinec 2009. Olomouc: Charita Olomouc, 2010, 44 s. ISBN 978-80-254-7561-4.

STRAUSS, Anselm L a Juliet M CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie.* Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. ISBN 80-85834-60-x.

ŠIVLOVÁ, Klára. *Co potřebují ženy na ulici - pohled z nízkoprahových služeb.* In: *Specifika žen mezi lidmi bez domova: sborník z konference: Olomouc, prosinec 2009*, s. 29-31, Olomouc: Charita Olomouc, 2010, 44 s. ISBN 978-80-254-7561-4.

ŠIVLOVÁ, Klára. *Denní centrum - křižovatka životních příběhů lidí bez domova.* In: *Dvacet let vývoje bezdomovectví v naší společnosti: rozšířený sborník z konference Charity Olomouc konané u příležitosti 10. ročníku "Dnů o bezdomovectví" a v rámci oslav 20. výročí vzniku střediska Samaritán pro lidi bez domova: [Olomouc, 22. listopadu 2011].* 1. vyd., s. 53, Olomouc: Charita Olomouc, 2012, 70 s. ISBN 978-80-905260-0-6.

ŠTĚCHOVÁ, Markéta, Marina LUPTÁKOVÁ a Bedřiška KOPOLDOVÁ. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie: závěrečná zpráva.* Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 111 s. ISBN 978-80-7338-069-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese/Marie Vágnerová.* Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, 870 s. ISBN 80-7178-802-3.

VÁGNEROVÁ, Marie, Ladislav CSÉMY a Jakub MAREK. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, 339 s. ISBN 978-80-246-2209-5.

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

NDC Nízkoprahové denní centrum.

FEANSTA Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci.

ETHOS Evropská typologie bezdomovectví.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1	82
-----------------	----

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P1: Dohoda o dobrovolnické službě

Příloha P2: Rozhovory s lidmi bez domova

Příloha P3: Rozhovor s vedoucím NDC Stará fabrika Blansko

PŘÍLOHA P 1: DOHODA O DOBROVOLNICKÉ SLUŽBĚ

DIECÉZNÍ CHARITA BRNO
OBLASTNÍ CHARITA
BLANSKO

DCHB - Oblastní charita Blansko
Komenského 19
678 01 Blansko

tel: +420 516 417 351
blansko@charita.cz
registrace 30.10.1996 MK ČR

DOHODA O DOBROVOLNICKÉ SLUŽBĚ

Smluvní strany:

1. Vysílající organizace – DCHB, Oblastní charita Blansko, IČ 44990260
Jméno a příjmení kontaktní osoby pro dobrovolníky: Anna Baláková
Telefon na kontaktní osobu: 603 291 388 e-mail: anna.balakova@charita.cz

a

2. Dobrovolník

jméno a příjmení Šárka Láníková
adresa (ulice, město, PSČ) U Spravedlnosti 274, 679 11 Doubravice nad Svitavou
pevná linka - mobil 604 818 157
e-mail 3sarka3@seznam.cz
rodné číslo 695424/3747

spolu uzavírají podle zákona 198/2002 Sb. o dobrovolnické službě
dohodu o dobrovolnické službě

Čl. I

Jmenovaný dobrovolník bude na jejím základě pod vedením kontaktní osoby vykonávat činnost vymezenou následujícím popisem:

pracovní náplň: pomoc v sociálních službách NDC a SR
časový rozsah: 7.00 – 15.30 hodin v pracovní dny
místo výkonu práce: Blansko, Stará fabrika, Sadová 2

Čl. II

1. Dobrovolník je povinen
  - a) sjednanou činnost provádět podle svých schopností a znalostí
  - b) sjednanou činnost provádět osobně
  - c) pravidelně, nejméně však 1 x měsíčně podat kontaktní osobě zprávu o činnosti, a to ústně nebo písemně
  - d) dbát pokynů kontaktní osoby
  - e) účastnit se odborné přípravy a průběžných supervizí
  - f) vykazovat pouze oprávněné náklady na dobrovolnickou službu a vrátit poměrnou část výdajů organizaci, pokud dojde k předčasnému ukončení dobrovolnické služby
  - g) plnit zvláštní ujednání:.....
2. Organizace je povinna
  - a) proplatit nebo přispívat dobrovolníkovi na náklady (včetně cestovních náhrad) spojené s výkonem dobrovolnické služby, pokud budou nezbytně nutné a řádně vykázané
  - b) poskytnout dobrovolníkovi informace potřebné k provádění sjednané činnosti
  - c) vytvořit co nejlepší podmínky pro práci dobrovolníka včetně odpočinku
  - d) poskytnout mu metodické vedení nebo supervizi
  - e) uzavřít dobrovolníkovi pojištění odpovědnosti za škodu na majetku nebo na zdraví, kterou dobrovolník způsobí sám nebo mu bude při výkonu dobrovolnické služby způsobena, a celkově či formou příspěvku uhradit náklady s tím spojené
  - f) plnit zvláštní ujednání:.....
3. Vysílající organizace a dobrovolník se vzájemně dohodli
  - a) na způsobu stravování: bez stravování
  - b) na způsobu ubytování: bez ubytování

Čl. III

1. Tato dohoda zanikne
  - a) odvoláním kontaktní osobou
  - b) výpovědí dobrovolníka

č.ú.: 15635631/0100

IČ 44990260

www.blansko.charita.cz

DIECÉZNÍ CHARITA BRNO
OBLASTNÍ CHARITA
BLANSKO

DCHB - Oblastní charita Blansko
Komenského 19
678 01 Blansko

tel: +420 516 417 351
blansko@charita.cz
registrace 30.10.1996 MK ČR

2. Odvoláním tato dohoda zanikne dnem následujícím po doručení odvolání dobrovolníkovi. Organizace je po odvolání povinna učinit vše, co nesnese odkladu, aby dobrovolník neutrpěl újmu.
3. a) Dobrovolník může tuto dohodu vypovědět osobně, telefonicky nebo písemně.
Vypovědní lhůta činí 1 měsíc a počíná běžet dnem následujícím po doručení kontaktní osobě.
b) Pokud dojde k vypovězení smlouvy, bylo by vhodné, aby dobrovolník za sebe zajistil náhradu.

Čl. IV

1. Tato dohoda se uzavírá na dobu
  - a) neurčitou
  - b) určitou do 31. 12. 2014
2. Právní vztahy z této dohody vyplývající se řídí příslušnými ustanoveními zákona 198/2002 Sb.
3. Tato dohoda se vyhotovuje ve dvou stejnopisech, z nichž po jednom obdrží každá ze smluvních stran.
4. Tato dohoda nabývá účinnosti dnem podpisu smluvními stranami.

Čl. V

1. Dobrovolník uděluje souhlas s evidencí svého jména, kontaktních údajů, zaměření dobrovolné činnosti a vzdělání v databázi zájemců o dobrovolnictví DCHB:
  - a) souhlasím s evidencí mých osobních údajů v organizaci
  - b) nesouhlasím s evidencí osobních údajů v organizaci

Čl. VI

1. Dohoda obsahuje dodatky:.....

Stvrzuji svým podpisem, že jsem byl/a seznámen/a s právními a ostatními předpisy o BOZP a PO, tomuto seznámení jsem porozuměl/a, moje vznesené dotazy mi byly vysvětleny a zavazuji se uvedené předpisy při své práci používat a dodržovat a jsem si vědom/a možných právních i trestně právních následků při nehodách nebo úrazech vzniklých jejich nedodržováním.

Čestně prohlašuji, že budu zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech týkajících se vnitřních záležitostí organizace a dále o všech skutečnostech, které se dozvím v souvislosti se svou dobrovolnickou činností v Oblastní charitě Blansko. Dále budu zachovávat mlčenlivost o citlivých údajích klientů a jimi poskytnutých informací. Při práci se budu řídit etickým kodexem zařízení.

Místo a datum sepsání této dohody: Blansko 9. 12. 2014

V Blansku dne 9. 12. 2014

DIECÉZNÍ CHARITA BRNO
OBLASTNÍ CHARITA
BLANSKO
Komenského 19, 678 01 Blansko

.....
podpis kontaktní osoby
+ razítko organizace

.....
podpis dobrovolníka

PŘÍLOHA P 2: ROZHOVORY S LIDMI BEZ DOMOVA

Rozhovor č. 1 Paní A

Žena ve věku 48 let, vdaná, bezdětná, vyučena (tkadlena), bez domova je 1 rok.

Existenciální sféra

1. Jak se stalo, že jste se stala člověkem bez domova? Co bylo příčinou?

"Manžel... manžel mě bil, tak nějak pořád víc... To prostě přišel z té herny dom a už to začalo. Někdy sem musela i k doktorovi. Tak to šlo poslední dva roky, ale už sem nemohla... Nechtěla sem všechno zahodit, byli sme spolu hodně dlouho, skoro 16 let. Děcka nebyly, žili sme si tak nějak pro sebe. Pak se mu nějak přestalo dařit v práci, vyhodili ho, a už to šlo. Automaty, pořád chtěl jenom peníze, úplně tomu propadl. Ty automaty, to bylo jeho prokletí. Nadělal dluhy u kamarádů, bylo mu to pak už jedno. Já to po trochách splácela... ale jak říkám, nešlo to už vydržet... Prostě sem si jednou počkala až byl zase pryč v hospodě, sebrala se a odešla ke kamarádce do Blanska. Jenom nejnnutnější věci, pár korun sem měla na účtě a šla sem..."

2. Když se vám dařilo, kde jste pracovala?

Mám obor tkadlena, je to dneska špatný. Po vyučení sem byla chvilku v oboru, potom to byly už jenom pomocný práce v kuchyni, umývala sem v hospodě nádobí. Prácu sem si udržela i potom, jak sem odešla kvůli tomu týráni od manžela. Ale tam, kde sem byla v kuchyni, tam to zavřeli. Je to už 4 měsíce. A nějak se nemůžu uchytit. Že bych šla na rekvalifikaci? O tom neuvažuju. Mně škola nikdy nešla, byla sem ráda za vyučení. Ale šikovná rukama, to určitě su.

3. Jak a kde trávíte noci?

Ze začátku sem šla ke kamarádce, ale to nešlo donekonečna. Byla hodná, nechala mně u sebe skoro 10 dní. Jinak nevím, kam bych tenkrát šla. Vůbec sem nevěděla co mám dělat. Byla sem z toho máho ve stresu. Pak už sem nechtěla, bylo nás tam moc, její děcka i manžel, nechtěla sem zavazet... Poptala sem se na sociálce a našla si bydlení tady v Blansku na ubytovně.

4. Kde provádíte hygienu?

Na ubytovně se sprchuju, to není problém. Máme tam i společnou pračku. Mám ráda, když sem slušně a čistě oblečená. Ráda sem se hezky oblíkala. To už je pryč. Dneska musí stačit něco od Vietnamců a charita.

5. Jak si obstaráváte jídlo?

Jídlo se dá ošidit. Zvykla sem si, že vyžiju s málem. Ale vařím, ne teda každý den, ale vařím často. Když je nejhůř, dojdu si na charitu na polívku. Ale, že bych vybírala jídlo z kontejnerů, tak to ne! Občas mě kamarádka pozve na oběd.

6. Jak získáváte peníze?

Teď ještě chvilku budu pobírat podporu od úřadu práce. Na účtě už skoro nic z těch mých ušetřených peněz nezbylo. Vlastně nic. Vyřídím si dávky a snad i něco na bydlení, už jsem se na to byla zeptat na úřadě. Půjčovat si nechcu ani od kamarádky, to je závazek.

7. Hledáte aktivně zaměstnání?

Rozhodně. Před týdnem sem se byla zeptat na místo uklízečky v nemocnici, že dají vědět.

8. Jak vypadá Váš běžný den?

No, teď je to tak, že jak se probudím, chvilku si čtu, to ani nevyhlížám z postele. Tak sem byla zvyklá i kdysi si v sobotu a neděli ráno poležet. Tak teď můžu každý den... Občas jdu nakoupit, něco si uvařím... Chodím do knihovny, mám průkazku. Snažím si udržet hlavu pořád v nějaké činnosti. Občas si sednu na ubytovně k televizi.

Sociální vztahy, blízké vztahy

9. Co pro vás znamená pocit domova?

Pocit nějaké jistoty, citu. Taky sem to zažila, ale to je pryč. Nikoho nehledám, ty hrozný vzpomínky sou zatím pořád ve mě. Ne, že by nebyl zájem, ale nechcu. Zatím ne. O sex mi nejde vůbec. Spíš se k sobě hezky chovat.

10. Udržujete styky s rodinou či někým blízkým z minulosti?

Moji rodiče už sou oba mrtví. My sme se měli doma hodně rádi. Já sama su jedináček. Naši se ve mně viděli. Ti by nikdy nedovolili, aby na mně někdo sáhl! Děti sme neměli, nešlo to. Takže su teď vlastně na světě sama. Mám pár kamarádek, jednu nejlepší.

11. Dostala jste se někdy do konfliktní situace? Máte dluhy?

Dluhy nemám! Je to hrozný, půjčit si peníze na takový úroky. To je moje jediný štěstí, že nemám dluhy. Manželovy dluhy mě už nezajímají, to je jeho věc, ať si je splatí sám.

12. Jak se k vám chovají ostatní lidé (bydlíci) a jak ostatní bezdomovci? Co sama si o nich myslíte?

Snažím se vypadat tak, aby to na mě nikdo nepoznal. Chodím upravená, kamarádka je kadeřnice, tak mi udělá hlavu. Ti, co to o mně ví, tak se chovají normálně. Ví, čím jsem si prošla.

13. Co je pro vás největší stres?

Když vidím nějaký násilí, třeba i v televizi, celá se rozklepu. To mně dělá hodně zle. Je to pořád ve mně. Proto radši ani nikoho nechcu. Taky se bojím, že nedostanu tu práci a nebudu mít z čeho zaplatit ubytovnu.

14. Jak byste si představovala svoji budoucnost?

Mít práci, udržet si prozatím ubytování na Dukle. Taky to není žádný med, ale pořád to není Jungmannova. A taky zdraví, to je hodně důležitý.

Zdraví

15. Jaká je vaše zdravotní situace?

Musela sem začít brát léky na psychiku, nervy sem měla jak na špagátě z toho všeho, z manžela, z těch jeho násilností, peněz bylo málo, teď nemám tu práci. Už je to lepší, ale do nemocnice na psychiatrii docházím pořád. Trochu hůř slyším na jedno ucho, jak jsem dělávala v tom hluku v práci u strojů.

Sféra služeb (další pomoci)

16. Znáte okruh služeb, které máte možnost v Blansku využívat?

Tak já bydlím na ubytovně, ale to je pro ty, co si mohou dovolit zaplatit nájemný, za den platím 120,- Kč. Pak ještě ubytovna pro muže na Starým Blansku za kolejama. Azylový dům pro matky s dětma.

17. Využíváte často nabízenou pomoc, kterou konkrétně a jak často?

Občas polívku na charitě. Chodívám sem na počítač, pomáhali mně tady se sestavením životopisu.

18. Jaká je možnost přespání konkrétně v Blansku?

Noclehárna je tady pouze pro muže. Dukla, jinak asi nic.

19. Máte za to, že sociální služby v Blansku jsou dostatečné?

Bojím se, že bych mohla přijít o bydlení co teď mám. Vůbec si to ani nedokážu představit. Bez peněz se dá těžko bydlet. Nevím kam bych šla. Snad ke kamarádce, ale to taky nejde na dlouho.

20. Co byste ještě za sociální službu v Blansku uvítala?

Určitě něco pro bezdomovkyně. Ženský tady nemají kam jít. Stát se to může každému, že přijde o bydlení. Mužští mají noclehárnu, ženský nic. A jak se chcete dostat do Brna, když třeba nemáte ani peníze na lístek?

Rozhovor č. 2 Paní B

Žena ve věku 54 let, rozvedená, má jednu dceru, vyučena (pánská krejčová), bez domova je 5 let.

Existenciální sféra

1. Jak se stalo, že jste se stala člověkem bez domova? Co bylo příčinou?

Měla jsem po svých rodičích dům, které sem přepsala na dceru, když jí bylo 9 let. O barák jsem se dál starala já. Až bylo dceři 19 let, tak barák prodala. Já sem bývala vždycky ta zlá, otec jí povoloval a dal jí, co chtěla. Proto se mně možná tehdy tak „odvděčila“. Část po matce mně měla vyplatit, ale neviděla sem od ní ani korunu. Nepředpokládala sem, že na mě udělá nějaký podraz. Ale zase sem byla o zkušenost chytřejší."

2. Když se vám dařilo, kde jste pracovala?

Dělala sem v oboru 17 let, taky u pásu nebo v kravíně. Posledních 6 let sem tady na Charitě. Byla sem tady jako klient, současně sem ale měla štěstí. Byla sem pracovitá, sepsali se mnou dohodu o provedení práce. Po celou dobu sem tady vypomáhala a současně byla evidovaná na pracáku. Loni mi dohodu ukončili. Mám teď klasickou pracovní smlouvu na rok, zase to mám přes pracák, ale nevím, jestli mi to tady prodlouží. Snad jo, je zde na to málo lidí a nikdo se sem nehrne.

3. Jak a kde trávíte noci?

První týden, když jsem zůstala bez domova, sem musela být venku. Měla sem tehdy dva pejsky. Na noc sem s nima jezdila do Adamova na zastávku, na nádraží. Tam se topilo, bylo to tehdy v zimě. De facto mi tehdy bylo víc líto těch psů než mě samotné. To trvalo tak asi tak týden. Nakonec sem odsud odešla kvůli smradu, přišli tam spát dva bezdomovci, močili klidně na zem, tak sem to na nádraží vzdala. Ale měla jsem obrovský štěstí, brzo sem měla sehnaný podnájem v rodinném domě na Klepačově. Bydlení trvalo tak 5 let, ale nakonec sme se museli všichni odstěhovat. Ted' bydlím na Jungmance, barák patří městu, říká se mu tady mezi lidma „dům hrůzy“. Jsou to sociální byty, ale město je trochu vyspravilo. Sami se musíme o pořádek starat, jinak by nás vystěhovali. Mám tam 1 + kk, nejsou náročná, mám tam všechno, kuchyň, hlavně tam mám svůj pořádek.

4. Kde provádíte hygienu?

Občas si vyperu tady na charitě, jinak doma běžný věci, ponožky v rukách. Umývám se na bytě, dřív občas i tady.

5. Jak si obstaráváte jídlo?

Ráda jím, kdybych měla fungovat jen na polívce, to bych asi nedala. Vařím si, vždycky víc a zamrazím si na později. Dřív jsem chodívala do kontejnerů za Albert, bývají tam vyhozený celý plata jogurtů, sýrů, zelenina, mražený maso, třeba ještě před vypršením lhůty.

6. Jak získáváte peníze?

Důchod nemám. Dávky jsem brala dřív, ted' dělám na smlouvu. V životě jsem nikdy nežebrala, že by „klobouček a příspějte“, to ne. Já na to nemám povahu, že bych někde stála. Vydělávám si asi 9.400,- měsíčně, 2.200,- platím za nájem, zbytek mám pro svou potřebu. Mně to stačí, umím vyjít s málem. Vyšla jsem i s půlkou a dceři dnes už nic nedávám.

7. Hledáte aktivně zaměstnání?

Práce zde mě baví. Je to dáno tím, že za těch šest let klienty znám a vím, co od nich může člověk očekávat. Říkám, že dokud můžu dělat, tak budu dělat. Nebo ať to se mnou šlehne, stejně oddalují odchod do důchodu. Jsem učenlivý člověk, všechno se dá naučit, chce to jenom chtít, ale pokud se nechce, o tom bychom mohli diskutovat....

8. Jak vypadá váš běžný den?

Ráno vstanu, chodím pravidelně do práce, odpoledně si něco uvařím a za chvíli je večer. Sem tady ráda s lidma, co se tady o to starají. Občas s kamarádkou jdu na procházku, tak normálně. Měla sem vždycky pejska, teď mi hodně chybí, ale už si nějakýho sháním.

Sociální vztahy, blízké vztahy

9. Co pro vás znamená pocit domova?

Je to dost důležitá věc. Žít v nejistotě co bude zítra, za týden. Pro mně bylo vždycky prioritní bydlení. Domov je pocit jistoty, že něco máte, aby člověk mohl nějak fungovat. Mám strašně ráda zvířata. Taky jsem mívala zahrádku, mám ráda kytky.

10. Udržujete styky s rodinou či někým blízkým z minulosti?

S dcerou a s bývalým manželem máme dobrý vztahy, rozumíme si, ale už by nám to spolu nefungovalo, hlavně kvůli dceři, to by zde byl velký problém. S dcerou se občas potkám, ale že bych ji chodila navštěvovat, to ne. Holka je taková, že si vždycky nějakého borečka odchytne, nechce se jí dělat. Stýká se s feťákama a já mám ohledně feťáků svůj názor – „jak si usteleš, tak si lehneš.“

11. Dostala jste se někdy do konfliktní situace? Máte dluhy?

To ani ne, nejsem rváč ani jinak. Říkám o sobě, že su splachovací. Dluhy nedělám, co si vydělám, to mám.

12. Jak se k vám chovají ostatní lidé (bydliční) a jak ostatní bezdomovci? Co sama si o nich myslíte?

Pokud jsem spala na zastávce v Adamově, lidi se na mě dívali úplně normálně, vypadala sem s pejskama, jako bych někam odjížděla. Neměli ani čas zmonitorovat, že su venku na ulici. Klienty tady znám dost dlouho, nedělám rozdíly, jestli jsem zaměstnanec, bavím se s nima úplně normálně. Až mně to tady vytýkají, že prý už nemůžu, když tady pro ně dělám. Pokud je však neznám, nemám potřebu se s nima bavit. To raději půjdu s kámoškou na procházky. Proto chcu i pejska, takovýho, aby vydržel sám doma, nějakýho „posteláča“. Neříkám, že jsem nealko, ale nemusím to mít. Kdyby byli na bydlení jiní lidi, tak bych si i dala, ale mají jen hloupý kecy, co všechno udělají, ale jsou to jen kecy, všechny peníze prolíjí hrdlem. Nemám si s nima o čem bavit, když „to“ nikdy nedělalo.

13. Co je pro vás největší stres?

Nemůžu říct, že bych měla nějaké stres. Mám práci, za to sem moc ráda. Nic víc nepotřebuju.

14. Jak byste si představovala svoji budoucnost?

Hlavně bych chtěla být na svém. Jungmannovu beru jako provizorium, není to napořád.

Zdraví

15. Jaká je vaše zdravotní situace?

Sem zdravá jako řípa, nevím co s energií. Můžu skály lámat. Drogy ne!

Sféra služeb (další pomoci)

16. Znáte okruh služeb, které máte možnost v Blansku využívat?

Charita a dál služby azyl pro matky a děti. Do Charity patří ještě krizák, noclehárna.

17. Využíváte často nabízenou pomoc, kterou konkrétně a jak často?

Jak je potřeba, občas si tady vyperu. Někdy si odtud zatelefonuju, chodím na počítač.

18. Jaká je možnost přespání konkrétně v Blansku?

Noclehárna je tady pouze pro muže. Ženy jsou buď někde u někoho, nebo venku.

19. Máte za to, že sociální služby v Blansku jsou dostatečné?

Myslím si, že je špatně, že ženský nemají kde přespat. Loni v mrazech zde ženský spaly v denním centru.

20. Co byste ještě za sociální službu v Blansku uvítala?

Aby něco udělali pro ženy. Je to nefér, že chlapi mají a ženský nic. Asi Blansko předpokládalo, že nemáme žádný ženy bezdomovkyně. Zřejmě nemají peníze a prostor, chlapů je víc a nejsou prostředky.

Rozhovor č. 3 Paní C

Žena ve věku 50 let, vdova, má dceru a syna, základní vzdělání, bez domova je 3 roky.

Existenciální sféra

1. Jak se stalo, že jste se stala člověkem bez domova? Co bylo příčinou?

Tak já sem ztratila byt na 9. květnu, tak prostě tam byly dluhy, neplatila jsem byt, no a pak už jsem neměla práci. Přítel taky přišel o práci a už se to semlelo...Takže chvílku jsme bydleli a pak zase špatně dopadli. Je to už asi tak 3 roky.

2. Když se vám dařilo, kde jste pracovala?

Já jsem dělala různé práce, třeba jsem uklízela, to bylo na dohodu, tady v Blansku, v pečovateláku. Taký jsem dělala ve výrobě, taký operátorku a tak různý ty práce. Hlídala objekt, hlídání,...

3. Jak a kde trávíte noci?

Bydlívali jsme společně s přítelem ještě před tím, než jsme takhle skončili, známe se asi tak 10 let. Potom jsme šli bydlet na ubytovnu na Duklu, pak jsme byli čas v Adamově pod tou Hůrkou v garsonce. Teď bydlím na Mlýnské tady v Blansku u známé a Mirek přespává v krizovce v Brně. Mirek čas bydlel pod mostem a já pak s ním taky. Když nebylo ani na zaplacení ubytovny. Měli jsme tam matračky co lidi vyhazovali. Taký spacáky. I v létě pro bylo pro mě kolikrát hrozný. Ale dalo se to. V zimě jsme byli vždycky zalezlí. To jsme byli alespoň na tom krizáku. Ale když je člověk celý den venku, tak je to taky hrozný. Je to hrozný.

4. Kde provádíte hygienu?

Já se sprchuju vždycky na ubytovně nebo tady. Věci si беру čistý na charitě. Na ubytovně je pračka, ale neperu si tam. Něco si přeperu sama v umyvadle.

5. Jak si obstaráváte jídlo?

Ve všední den chodíme na charitu. Občas něco uvařím na ubytovně nebo něco ohřeju. O víkendu sháníme co se dá, chodíme třeba za ten Kaufland. Vybíráme co se dá. Pečivo, jogurty, ovoce... tam nevyhazují nic špatnýho. Někdy se stane, že nemáme k jídlu skoro nic.

6. Jak získáváte peníze?

Máme dávky, dohromady 6.800,-, z toho si zaplatím bydlení, stovku na den. K tomu příspěvek na bydlení. Někdy se stalo, že na bydlení nebylo. Většinou Mirek pomohl nebo takhle, že dělal, měl peníze na ruku a sám spal pod mostem. Dělal i na černo. Musel. Vykopávky, na ruku těch 700,- bylo, tak mi vypomohl s bydlením. Taký jsme žebrali, oba dva. Dělávali jsme to, bylo nám trapně. Hrozně. Lidi dali sem tam nějakou tu kačku. To jsme měli na jídlo.

7. Hledáte aktivně zaměstnání?

Práci si sháníme pořád. Kolikrát nás i někam pošlou, ale je to všechno obsazený. To je těžký. Těžký je to aji, když je člověk vyučený, tak tu práci nemá. Taký už máme po padesátce. Byli jsme v těch Rokycanech, tam jsme neudělali ty testy a tam mohla být práce s bydlením. Jak jsou všude ty testy, matematika, šroubování, to je takový...všude dost těžký. To vás okamžitě potom hned propustí a to je konec.

8. Jak vypadá váš běžný den?

S přítelem se někde setkáme a pak si jdeme sednout do tepla. Třeba na nádraží do haly, na polikliniku. Na nádraží je jedna taková, která nás vyhazuje. To si pak sedneme před budovu, nebo když je zima, zase jdeme do tepla třeba znovu na tu polikliniku. O víkendu je

to horší, chodíme po venku, zajdeme na nádraží, polikliniku, do lázní si sednout, tak různě...pořád dokola. Je to strašný, přežívat takhle od rána do večera. Nikomu to nepřeju. Na té krizovce to bylo pro mě taky hrozný. Vydržela jsem tam jenom jeden týden. No prostě celý den člověk musí být venku, přijde tam večer a ještě se pořádně nevyspí. Teď ti vožrali tam, a to všechno tam vlastně pouští, vůbec tam nikdo nefouká, no hrozný podmínky... Sem tam někoho vyhodí, ale to bylo málo, hrozně málo. Prostě jsme jezdili do Olympie se podívat... do tepla. Byla jsem promrzlá, nachlazená, hrozně jsem dopadla.

Sociální vztahy, blízké vztahy

9. Co pro vás znamená pocit domova?

Pocit domova? Jéžíš, tak to je nádherný! Něco krásného. Kolikrát jsem přemýšlela, že kdybych vyhrála, já nevím, tak...prvně byt, prvně bydlení. Je to důležitá věc, od toho se odpichuje práce a to ostatní. Když člověk nemá kam jít, tak potom je to těžký. Moje dětství bylo krásný. Krásný. Starostliví rodiče. To všechno. Byla chyba, že jsem neposlechla, že jsem si dělala co sem chtěla. Brzo jsem se vdávala, v 18. Bylo to hodně brzo, rodiče nechtěli. Byla jsem vdaná 16 let. Taky jsem to měla těžký, manžel hodně pil. Přítel se taky rád napije. Taky je to těžký...Taky hádky a rozchody kvůli tomu. Má takový blbý řeči, takový hádavý...

10. Udržujete styky s rodinou či někým blízkým z minulosti?

Já jsem vdova už 16 let, mám kluka a holku, ale my se jako nestýkáme. Nestýkám se vůbec s původní rodinou. Děti si žijí každý svým životem. Tak něco ví, ale nevyhledáváme se, ani oni mě. Bratr je nějakým vedoucím, tam peníze jsou... Žádnou finanční pomoc, nic. Všechno se to začalo kazit, až...Manžel se otrávil, hodně pil a byl nemocný ještě k tomu. Zažila jsem týrání, i děti je zažili. Bydlela jsem pak s nima v Centru pro matku a dítě. Manžel si nechal u sebe syna. Ale pak jsem dostala byt, děti šly se mnou. Nechtěl, abych se s ním rozvedla. Chtěl, abych se vrátila. Hodně pil a pak si sáhl na život. Nechtěla jsem se vrátit k němu, takovému životu. To mě posadil do křesla k otevřenému oknu a tak mě řekl, že tady budu sedět celou noc. On měl potom dávky i 2 litry rumu a dělal hrozný věci, že sám ani nevěděl jaký. Hrozný věci, co dělal. Tak nějak.

11. Dostala jste se někdy do konfliktní situace? Máte dluhy?

Dluhy mám z dřívějšíka. A je to hrozný. Něco hrozného. Není to na sociálním, ale od půjček. Já ten Home credit. To spíš exekuce, za jízdu načerno vlakem.

12. Jak se k vám chovají ostatní lidé (bydlíci) a jak ostatní bezdomovci? Co sama o nich myslíte?

Tak někteří mají soucit a někteří se dívají přes prsty. No právě, vycítí to. To je hrozný, chodit jenom po okolí, já jsem byla unavená, že sem seděla, lidi se dívali, trapně mně bylo. Poznají to. Dívají se. Připadá mi to hrozné.

13. Co je pro vás největší stres?

Dneska ani peníze nepřišly, nepřišla složenka. Teď jsem si zaplatila z posledních peněz bydlení. Bez koruny, všechno a je pátek. Člověk ani krást neumí.

14. Jak byste si představovala svoji budoucnost? Jste se svým stavem spokojena?

Přání? Hlavně ten život spravit. S životem spokojeni nejsme. Prožili jsme si hodně a už bych to nechtěla vrátit. Taky mít tu práci a bydlet spolu. Teď dávali inzerát do Plzně. Tak to zkusíme. Jestli tam budou testy, tak tam nepůjdeme. Jsme ochotni se sbalit a odjet. Sbalíme jednu sociálku a pojedeme. Kdykoliv. V Brně nic není. Je práce, ale bez bydlení. Ty agentury, to bývávalo.

Zdraví

15. Jaká je vaše zdravotní situace?

Zdraví není dvakrát dobrý. Po té psychické stránce. Já už se dlouhodobě léčím, léky beru. Byli jsme tam s přítelem spolu v té léčebně, přítel tam šel kvůli alkoholu, já psychicky....Taky kvůli bydlení, prostě, finance, starosti o bydlení a tak...A teď jsem ještě

ke všemu chytla normálně svrab, že se všude škrabu. Chytla jsem to od jedné nečisté paní na Mlýnské, půjčila jsem si od ní košili, takže muka, hrozný. Doktor mě na to teďka napsal mastičku, a ani na tu mastičku nemám.

Sféra služeb (další pomoci)

16. Znáte okruh služeb, které máte možnost v Blansku využívat? Od koho jste se o službách dozvěděla?

Já sem se to dozvěděla od Mirka. Na charitu chodíme hodně dlouho. Co jsem poznala Mirka, začala sem jsem taky chodit. Mirek chodil ještě do činností, dělal v Doubravici různý práce, stovku měl na ruku.

17. Využíváte nabízenou pomoc, kterou konkrétně a jak často?

Využívám služby tak, oblečení, sprcha, polívku, čaj. Kafe si tady uvaříme. Musíme mít teda svou kávu, půlkilovku, to máme na dlouho.

18. Jaká je možnost přespání konkrétně v Blansku?

Pro dva, aby bydleli spolu, to je špatný. Všechno strašně drahý, chtějí i zálohy dopředu, na to nemáme. Chceme být spolu, ale momentálně to nejde. Mirek je přes noc v Brně, krizák je zadarmo, já tady na Mlýnské. Všechno je otázka peněz a ty nemáme.

19. Máte za to, že sociální služby v Blansku jsou dostatečné?

Dostatek služeb. Já si myslím, že určitě jo. Co se týče hledání práce, že tady umožní telefonáty a to všechno.

20. Co byste ještě za sociální službu v Blansku uvítal(a)?

Pro bezdomovkyně tady není vůbec nic, jenom pro muže. Kdyby tady bylo něco pro ženy, tak by to bylo určitě dobře. Pro ženy je to daleko horší. Spíš tíž to nesou. Těžko. Pro ty muže je to taky těžký, ale přece jenom to berou jinak. Mirek to bral jinak než sem to brala já. Po psychické stránce, prostě takovýhle život....Prostě není kam jít. Žena se nemůže věnovat hygieně. Všemu, čemu se má žena věnovat, po téhle stránce. Já už sem úplně vyváděla. Plakala sem. Často pláču.

Rozhovor č. 4 Pan X

Muž ve věku 46 let, svobodný, bezdětný, vyučen (opravář zemědělských strojů), bez domova je 9 let.

Existenciální sféra

1. Jak se stalo, že jste se stal člověkem bez domova? Co bylo příčinou?

Odešel jsem ze Slovenska dobrovolně kvůli práci, našel jsem si práci s bydlením v Ráječku, bydlel jsem tam přes agenturu. Ze začátku až do roku 2010 jsem práci měl. Teď jsem 4 roky bez práce.

2. Když se vám dařilo, kde jste pracoval?

V Ráječku jsem začal v roce 2006. Pak jsem si sehnal sám práci v Brně u pásu. Naposledy jsem dělal v roce 2009 u pásu - balil jsem CD a MP3. Práce se mi líbila, ale pak jsem měl smůlu. Neprodloužili mi smlouvu. Od té doby se mi nedaří, všude chtějí životopis.

3. Jak a kde trávíte noci?

Nikdy jsem na ulici nespával. Nejsem typický bezdomovec. Bydlím v podnájmu s jedním pánem v rodinném domě v Boskovicích. Máme spolu jeden pokoj. Mám přítelkyni v Blansku, k ní chodím po Charitě. U ní bych bydlel nemohl ani nechtěl.

4. Kde provádíte hygienu?

Na charitě jsem se koupal dřív, dnes už ne. Chodím si sem vyměňovat oblečení 2x za týden, na holení. Pračku kde bydlím, nemám. Přítelkyně pračku má, ale u ní si neperu, její matka by to nedovolila. Její matku vůbec moc nemusím.

5. Jak si obstaráváte jídlo?

Nakupuji jenom v TESCO. Chodím na slevy, abych vyžil. Nemám ani 100,- Kč na den, spíš 50,- až 60,- Kč. Koupím si párky ve slevě, polívku mám na charitě, sekaná když je ve slevě, tu si upeču. Stačí mi kafe, cigarety nepotřebuju.

6. Jak získáváte peníze?

Musím zaklepat, že mám aspoň ze Slovenska invalidní důchod 5.500,- Kč, 1.000,- Kč jde z důchodu na exekuce. Mám akorát životní minimum. Někdy posbírám staré železo. Taky dávám krevní plazmu. Taky žebrám, hlavně v Brně. V Blansku se těžko daří. Většinou mi dají dvacku ženský. Chodím přímo do nemocnice u sv. Anny, klidně mám i 300,- Kč za den nebo za pár hodin. Dneska je těžko s penězama. V Brně mi dají víc.

7. Hledáte aktivně zaměstnání?

Práci si hledám, pracovat chci, ale tady se mi nedaří, proto se chci vrátit.

8. Jak vypadá váš běžný den?

Ráno z Boskovic jedu sem do Blanska. Každý den jezdím na Sadová 2, Nizkoprahové denní centrum, sním si zde polívku. Pak jedu za přítelkyní nebo na poštu. Za přítelkyní tak na 2 až 3 hodiny. Vráťím se do Boskovic a s kamarádama popijeme víno.

Sociální vztahy, blízké vztahy

9. Co pro vás znamená pocit domova?

Teplo, zázemí, přítelkyně.

10. Udržujete styky s rodinou či někým blízkým z minulosti?

Máma zemřela, dvacet let je to. Táta zemřel před půl rokem. Dětství - rodiče jsem měl dobrý. S mámou jsem dobře vycházel, brácha zas s tátou. Rozuměl jsem si s něma. Bitky jsem dostával za učení, ale to bylo normální. Že by mě týrali, to ne, tak jak je to dneska. Mám bráchy, žije s paní, mají 4letého kluka. Brácha by si mě nevzal, s ním se moc nemusím, má tu manželku. Radši u strýka, měl bych tam svůj pokoj a klid. Svou rodinu nemám. Svou vlastní rodinu jsem neměl nikdy v životě. Jen přítelkyni.

11. Dostal jste se někdy do konfliktní situace? Máte dluhy?

Na ulici ani tady v Blansku jsem neměl žádný konflikt. Zapnu si televizi, mám klid, nikdo nebuzeruje. Akorát ty podvody a lehký ublížení na zdraví. Ted' mám sedmou podmínku. Šest na Slovensku, jednu tady. Nikdy jsem neseseděl a ani nechci. Mám exekuci ještě ze Slovenska, je to asi 50.000,- EUR. Na Slovensku jsem udělal podvod, bílého koně. Mám celkem šest exekucí, tři už splácím.

12. Jak se k vám chovají ostatní lidé (bydlíci) a jak ostatní bezdomovci? Co sám si o nich myslíte?

Nenaštvte mě, když mě řeknou, že jsem bezdomovec. Moc s bezdomovcama nekecám, najím se tady, jdu za přítelkyní. S bezdomovcama na ulici si nemusím vykládat. Radši si jdu do svýho, koupím si flašku. Většinou se spolu hádají kvůli alkoholu. Radši si najdu babu a s ní žít. Za tři roky mi bude padesátka, ani se na ten věk necítím. Piju večer levný víno v plastech, s kamarádama, chodím za nima na ubytovnu a pak jedu bydlet tam, kde bydlím.

13. Co je pro vás největší stresor?

Když nemám peníze, jsem nervózní a ve stresu. Když je mám, je to lepší. Koupím si jenom to jídlo, kafe, cigára ne. Nekouřím. Ošacení mám tady.

14. Jak byste si představoval svoji budoucnost?

Pokud si nenajdu práci do jara, vracím se na Slovensko, k strýkovi dělat nebo k bratrovi. Pomohou mi.. Budu u nich dělat za minimální mzdu nebo třeba na nějaké stavbě. Klidně i načerno. Chci si najít tam na Slovensku nějakou ženskou. Děcka už ne, na stará kolena. Kdo by se o to (děcka) staral, ty starosti. Ani žádný nechci, už to nějak doklepu.

Zdraví

15. Jaká je vaše zdravotní situace?

Byl jsem na protialkoholním, v léčebně. Na Slovensku 7x, tady 2x. Když v práci se nedaří, abych ušetřil peníze, v léčebně to mám zadarmo. Člověk to využije přes zimu, kvůli penězům, najíst dají, vyspat. Jsem astmatik plus jsem alergik a že ten alkohol piju. Mám astma bronchiale, proto беру ten dýchod na to. Teď jsem akorát měl zlomenou ruku, furt mě to bolí. Mám psychický problémy kvůli alkoholu. Jsem nervózní než se napiju. Když se člověk napije, tak se uvolní, lepší se cítí.

Sféra služeb (další pomoci)

16. Znáte okruh služeb, které máte možnost v Blansku využívat?

Akorát tady, že chodím na Charitu. Jinak nic.

17. Využíváte často nabízenou pomoc, kterou konkrétně a jak často?

Charitu a počítač kvůli práci. Často jsem využíval telefon, volal jsem si na Slovensko a to od nového roku bude končit, už jenom "súrně" jedenkrát za týden.

18. Jaká je možnost přespání konkrétně v Blansku?

Nočák v nejhorším případě. Jinak jsou tady ubytovny, tak pod 100,- Kč nejdou. Na Dukle jsem bydlel 8 měsíců, když jsem měl peníze. Na nočáku jsem nikdy zatím nespál, to radši bych šel ke známým a ten by mě u sebe nechal.

19. Máte za to, že sociální služby v Blansku jsou dostatečné?

Mě stačí to co je. Na Charitě jsem pomáhal za 110,- Kč na den, od osmi do dvou hodin. Většinou jsem dělal stěhováka, sekal trávu. To od nového roku už končí, říkal to pan vedoucí.

20. Co byste ještě za sociální službu v Blansku uvítal?

Od ledna budou sociální rehabilitace zrušeny. Jenom holení a oblečení. Ani ta práce, jak jsem o ní říkal, už nebude. Asi na to nejsou peníze.

Rozhovor č. 5 Pan Y

Muž ve věku 50 let, rozvedený, jeden syn, středoškolské ukončené vzdělání (Strojní průmyslová škola), bez domova je 7 let.

Existenciální sféra

1. Jak se stalo, že jste se stal člověkem bez domova? Co bylo příčinou?

Jednoznačně rozvod, byl jsem ženatý 11 let, máme spolu jedno dítě. Byt byl manželky před svatbou, to je nedělitelný. Nepopírám, na rozvodu máme vinu oba dva. Moc o tom mluvit nechcu, ale jo, manželka se kurvila a já sem chlastal.

2. Když se vám dařilo, kde jste pracoval?

Jeden měsíc už mám práci, noční hlídač za nejnižší almužnu 60,- Kč za hodinu hrubýho. Míval jsem i dvakrát tolik za hodinu. Ale musím brát co je, jsem mrzák, mám ochrnutou ruku po úrazu.

3. Jak a kde trávíte noci?

Bydlím sám tady v Blansku, v podnájmu, byt mám od města od května 2012, čekal jsem na něho 7 let. Je to 1 + KK. Předtím jsem bydlel nějaký čas na noclehárně, to hlavně přes zimu. Pokud jsem dělal a měl peníze, tak na Dukle. Taky jsem spal i v garáži. V létě jsem se klidně vyspal i v lese nebo u syna na zahradě, kam mu chodím vypomáhat.

4. Kde provádíte hygienu?

Teď už jsem soběstačný, vykoupat se mám kde. Pračku mám v bytě, ale pere mi moje sestra, prášek na praní jí koupím.

5. Jak si obstaráváte jídlo?

Na polívku sem nechodím každý den. Uvařit si sám umím, pro samotného mě ale vařit nebaví a nerad jím po sobě dvakrát stejné jídlo. Když bylo vysoký datum, chodil jsem i za obchod, říkám tomu, že jdu do tuzexu-kontejneru. Dnes tam chodím už málo.

6. Jak získáváte peníze?

Mám ČID 6.800,- Kč měsíčně plus příjem, ten zatím neznám, ještě jsem nedostal výplatu. Za nájem zaplatím měsíčně 4.000,- Kč a pravidelně 2.000,- Kč na alimenty. Žebrání jsem nikdy neprovozoval, nejsem somrák. To jsem si radši občas půjčil od známého.

7. Hledáte aktivně zaměstnání?

Ted práci mám. Někdy to člověk chytne hned, dělával jsem i na černo.

8. Jak vypadá váš běžný den?

Jako hlídač mám nepravidelný směny. Stavím se někde na jídlo, občas tady na polívku, večer zajdu na charitu. Potom jdu do bytu domů. Dřív jsem dělal modely, dnes už kvůli ruce nemůžu. Rád si přečtu nějakou knížku, dělám na zahrádce u syna. Do lesa na špacír, jsem vandrák.

Sociální vztahy, blízké vztahy

9. Co pro vás znamená pocit domova?

Jistota. Já na svoje bydlení mít nebudu, ale rozhodně nechcu tak jak tady ti bezdomovci.

10. Udržujete styky s rodinou či někým blízkým z minulosti?

Ze začátku to po rozvodu moc nešlo, teď už se bavíme. Ale syna jsem si brával. Když jsem neměl ještě bydlení a tak různě přespával, tak jsme chodili třeba do lesa nebo do kina. Ted už je klukovi dvacet, je na škole, dnes chodí občas spíš za mnou on. Přítelkyni nemám. Ne, že bych se ženám vyhýbal, ale nechci to mít na krku. Prostě jako volnější vztah, ale ne stabilně, ne svazující. Jsem věrný.

11. Dostal jste se někdy do konfliktní situace? Máte dluhy?

Neměl jsem žádný konflikty s policajtem, to ne. Momentálně žádný dluhy nemám, dříve na elektrice. Nesmím mít dluh vůči městu, mám od nich byt. Nikdy jsem nesáhl na automaty, dřív jsem hrával karty, občas šachy.

12. Jak se k vám chovají ostatní lidé (bydlící) a jak ostatní bezdomovci? Co sám si o nich myslíte?

U mě jaksi odpadla zlatá střední cesta, buď jsem špatný nebo dobrý. Toto se blbě hodnotí. Polovina bezdomovců je dobytek, nejsem rasista, to ne, nevadí mi barevní. Ale vidíte ten bordel po nich v parku, odpadky rozkopou. Nesnáším lidskou hloupost.

13. Co je pro vás největší stres?

Žádný stres nemám. Mám averzi na blbce, hloupý lidi, s nižší inteligencí.

14. Jak byste si představoval svoji budoucnost?

Já si myslím, že už to doklepu takhle. Beru to jako setrvalý stav, nějakou naději moc nevidím. Hledám si práci jinou, pokud nebudu mít jinou, tak vydržím. Moje škála je velmi široká – od kotelníka až k vedoucímu laboratoře. Chci se vrátit do lepších časů.

Zdraví

15. Jaká je vaše zdravotní situace?

Ta ruka je špatná, mám ji chromou. S alkoholem to občas přeženu, byl jsem dobrovolně na léčení, ale jenom proto, že jsem to chtěl ukočírovat, ale ne přestat. To ale tam moc nechápali. Nejvíce jsem měl 4,7 promile, to bylo jednou, odvezli mě do špitálu s rozbitou hlavou.

Sféra služeb (další pomoci)

16. Znáte okruh služeb, které máte možnost v Blansku využívat?

Ze sociálky vytáhnout na bydlení, poukázky na ošacení, obutí. Já jsem taky kdysi jednou si byl pro poukázku na boty. Jinak tady je azylák, noclehárna, ubytovna Dukla.

17. Využíváte často nabízenou pomoc, kterou konkrétně a jak často?

NDC tak 2krát týdně, dřív to bylo častěji. Prácu si hledám sám, sem chodím na počítač a občas si zavolat telefonem.

18. Jaká je možnost přespání konkrétně v Blansku?

Noclehárna, Dukla. Někteří přespávají kde se dá, hlavně těm mladým je to jedno.

19. Máte za to, že sociální služby v Blansku jsou dostatečné?

Dokud jsem neměl byt, spával jsem na noclehárně a když jsem měl peníze, tak na Dukle. Nemám moc rád nějaký režim, mám špatný spaní, ani jsem si nemohl číst po 10 hodině večer.

20. Co byste ještě za sociální službu v Blansku uvítal?

Nevím. Ženy to mají v Blansku asi těžší, nemám s tím ale žádný zkušenosti.

Rozhovor č. 6 Pan Z

Muž ve věku 59 let, rozvedený, má dvě dcery, vyučen (strojní zámečnick), bez domova je 2 roky.

Existenciální sféra

1. Jak se stalo, že jste se stal(a) člověkem bez domova? Co bylo příčinou?

Nesplacitelný půjčky, ztráta bytu a rodiny, hrozba exekutorem. Byly to už 3 roky, ráz na ráz. Ze začátku to byly půjčky, rodinu jsem do toho netahal, pak ztráta zaměstnání a pak už to jelo, skončil jsem, kde jsem.

2. Když se vám dařilo, kde jste pracoval(a)?

Dělal jsem cokoli, nikdy mě nevyhodili, skončila firma, práci jsem si našel vždycky. Prodělal jsem ale infarkt, nikdo mě nechce a mám leta. Do ložiska jsem měl brigádu, byly za to peníze asi 3.000,- až 4.000,-. Zrušili to celý, uklízel jsem tam.

3. Jak a kde trávíte noci?

Na noclehárně, celý 2 roky. Ze začátku jsem spával na nádraží, nebyly žádné finance, musel jsem se zaevidovat na pracák. Bydlel jsem čásek v Boskovicích v podnájmu, pronajímatelka byla tak dobrá, že mi to tady našla. V Blansku spávám 2 roky.

4. Kde provádíte hygienu?

Na nočáku, i s praním, holením, tam je všechno, akorát tam nesmíme být přes den.

5. Jak si obstaráváte jídlo?

Na polívku chodím každý den sem. Něco mám na jídlo tady, něco si koupím. Když je víkend, tak si koupím třeba polívku na nádraží. Sem tam si koupím oběd. Na noclehárně se může vařit, spíš tedy ohřít párky nebo něco jednoduchého. Já mám spíš studenou stravu. Jediný teplý jídlo mám tady, někdy v hospodě.

6. Jak získáváte peníze?

Mám sociální dávky 3.410,-. Noclehárna stojí 40,- za noc, když ukážete potvrzení, potom dostanete zpětně příspěvek na bydlení. Nekradu, to ani nedokážu popsat. Nikdy bych nežebral a ani jsem to nezkoušel.

7. Hledáte aktivně zaměstnání?

Snažím se vyřizovat si invalidní důchod. Lítám s papírama, sám si to musím vyřizovat. S úřadem mám špatný zkušenosti, je to společností. Když mi řeknou, že chtějí donést to a to, je to složitý. Jsem bez baráku a hromadu papírů mi zmizelo. Ať mi nevykládají, že to nemají v počítači.

8. Jak vypadá váš běžný den?

Jedním slovem „hrozný a příšerný“. Někdo je na to zvyklý, ale pro mě je to prostě utrpení.

Sociální vztahy, blízké vztahy

9. Co pro vás znamená pocit domova?

Zázemí. Přítelkyni nemám, ani by to moc nešlo, mám zdravotní problémy.

10. Udržujete styky s rodinou či někým blízkým z minulosti?

Snazil jsem se, ale nemají zájem. Mám dvě dcery a vnuka. Když já zavolám, tak se mnou komunikují, ale nevyhledávají mě, ani sami nezavolají. Já se nechci vmucovat.

11. Dostal jste se někdy do konfliktní situace?

Nadělal jsem obrovský dluhy. Ty se částečně urovnaly prodejem domu, ale něco zde ještě na dluhu zůstalo. Ještě je to víc jak 100.000,- Kč. Exekutoři ví, že momentálně nic, pokud nebudu mít příjem, tak nic.

12. Jak se k vám chovají ostatní lidé (bydlíci) a jak ostatní bezdomovci? Co sám si o nich myslíte?

Jak kdo, kdo bezdomovce shrne do jedné hromady, neřekne ani „bů“. Kdo se nad tím trochu zamyslí, tak se i s námi baví. To neodsuzuju, je to každýho věc. Myslím si o některých bezdomovcích, že jsou hovada. Kdybych měl možnost, tak je vypráším osobně. Když je člověk „tohle“, oni prostě všechno řeší alkoholem. Víte, každý má možnost si odložit 40,- Kč na spaní, ale radši to propijí. Dostane 3.500,- Kč a za 3 hodiny je bez koruny. Chrápou v kanále a otravují i nás.

13. Co je pro vás největší stres?

Úřady a tady ti lidi. Kdybych se cítil zdravý, to bych tu nebyl.

14. Jak byste si představoval(a) svoji budoucnost?

Budoucnost? Přežívám ze dne na den. Žádný plány nemám. To zdraví. Nemám finance. Chtěl bych se dožít 61 let a zažádat si o starobní důchod.

Zdraví

15. Jaká je vaše zdravotní situace?

Mám problémy po mozkové mrtvici. Blbě se mi mluví, blbě chodí a taky z úřadů jsem hotový. Dost kouřím, drogy vůbec, nikdy jsem to neuznával ani nezkoušel. Ani to neschvaluju.

Sféra služeb (další pomoci)

16. Znáte okruh služeb, které máte možnost v Blansku využívat?

Charita, nikdo nic jinýho nenabídne.

17. Využíváte často nabízenou pomoc, kterou konkrétně a jak často?

Jak je potřeba, vyměňuji si zde oblečení. Občas si i nějaký spodní prádlo koupím. Sprchuju a peru si na noclehárně.

18. Jaká je možnost přespání konkrétně v Blansku?

Noclehárna, zde se platí denně. Pak ubytovna, na to nemám finance, tam chtějí platby dopředu, doklady mám. Nevadí mi, že nás tam spává 15 dohromady. Mám zkušenosti s ubytovnami za komunistů, to jsem vyjžděl na montáži.

19. Máte za to, že sociální služby v Blansku jsou dostatečné?

Pro ženský to je tady úplně mimo, slyšel jsem, že musí do Brna. Asi musí spát u chlapa. Rozdíl mezi ženskou bezdomovkyní a chlapem bezdomovcem tady není, akorát to pohlaví, myšlení je jedno a to samý. Ženský o dost zhrubnou. Tady se třeba ukazují, ale kdybyste je slyšela mluvit, tak je to stejný.

20. Co byste ještě za sociální službu v Blansku uvítal?

Chlapi tady možnost vyspání v Blansku mají. Chtělo by to zvětšit prostory. Taky třeba, aby tam byl i přes den přístup, aby se tam mohlo třeba i v poledne pojit, chvílku odpočinout.

PŘÍLOHA P 3: ROZHOVOR S VEDOUCÍM NÍZKOPRAHOVÉHO DENNÍHO CENTRA STARÁ FABRIKA BLANSKO

1. S jakými problémy se podle Vás lidé bez domova každodenně potýkají?

Existenční problémy. Většinou pobírají sociální dávky - životní minimum. Proto využívají NDC, kde si mohou dát polévku, pečivo a čaj. Využívají rovněž hygienické zázemí – možnost osprchovat se a vyměnit si oblečení za čisté.

2. Jaké konkrétní činnosti poskytuje vaše zařízení lidem bez domova nejčastěji?

Rozsah služeb je limitován zákonem o sociálních službách. Nízkoprahová centra patří mezi služby sociální prevence a poskytují základní činnosti, jako je pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí. Využití služby je na dobrovolnosti a i na anonymitě. Sociální služba je od toho, aby klienty motivovala a nikoliv hodnotila. Základem je podpora klientů třeba při jednání s institucemi, s jinými službami, při jednání s úřady, motivace klienta k čistotě, aby nebudil veřejné pohoršení, tím jsou eliminovány i výskyty chorob. Tím, že klient využije službu, najde zde zázemí, může působit i jako důležitá prevence kriminality.

3. Jaké jsou rozdíly v preferencích uživatelů ve využití jednotlivých nabízených služeb z hlediska pohlaví?

Podíl muži : ženy je zhruba 3:1, tzn. že ženy tvoří cca 25% klientů za rok. Žádný velký rozdíl v požadavcích žen a mužů nevidím. Všem poskytujeme zmíněné základní činnosti podle jejich požadavků – podle zákona víc poskytovat nemůžeme. Základem je vždy individuální přístup ke klientovi. Někdo využije službu 1x za měsíc, někdo třeba 20x do měsíce.

4. Je současná forma pomoci lidem bez domova v regionu Blansko dostatečná?

Chybí noclehárna pro ženy, nejbližší je v Brně.

5. Jaké další sociální služby by měly pro lidi bez domova v regionu Blansko vzniknout?

Viz předchozí odpověď.